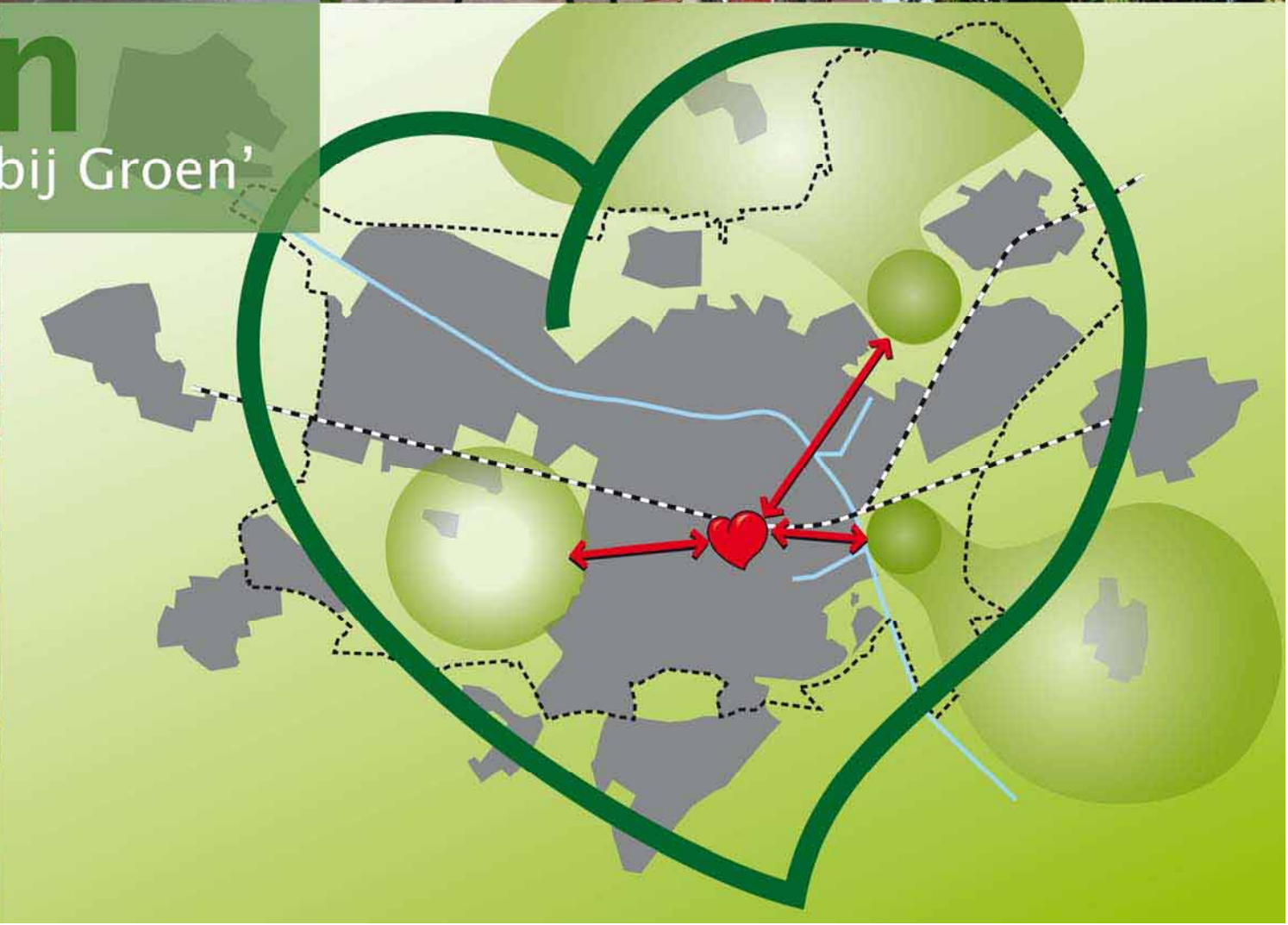




Nota

# Groen

'Dichter bij Groen'







Kapel O.L.V. ter Nood †

Pauluskerk →

STREET ART



## Inhoudsopgave

<b>1</b>	<b>Inleiding</b> .....	<b>1</b>
1.1	Groen versterkt de stad.....	1
1.2	Leeswijzer.....	2
1.3	Participatie.....	2
<b>2</b>	<b>Een hoogwaardige duurzame groenstructuur</b> .....	<b>5</b>
2.1	Een groene toekomst.....	5
2.2	Uitgangspunten.....	5
2.3	De verschillende waarden van groen.....	6
2.4	De buitenstedelijke groengebieden: 'achtertuin' van Tilburg.....	6
2.4.1	<i>Tilburg Noordoost</i> .....	6
2.4.2	<i>Tilburg Zuidwest</i> .....	8
2.4.3	<i>Landschapspark Moerenburg</i> .....	9
<b>3</b>	<b>Deelvisie klassiek groen</b> .....	<b>13</b>
3.1	Tilburg koestert haar verleden.....	13
3.2	Visie op klassiek groen.....	18
3.2.1	<i>Versterken klassieke laanbeplanting</i> .....	18
3.2.2	<i>Onderzoeken mogelijkheid beplanten tangent</i> .....	18
3.2.3	<i>Klassieke stijlmiddelen in de stadsparken en landgoederen</i> .....	19
3.2.4	<i>Vergroten openbaarheid en toegankelijkheid voormalige kloostertuinen, begraafplaatsen en landgoederen</i> .....	20
<b>4</b>	<b>Deelvisie recreatief groen</b> .....	<b>23</b>
4.1	Groen als belangrijke gebruiksfunctie.....	23
4.2	Visie op recreatief groen.....	25
4.2.1	<i>Vergroten van extensieve recreatie o.a. door ontwikkelen buitenstedelijke groengebieden</i> .....	25
4.2.2	<i>Verbeteren recreatief groen netwerk</i> .....	27
4.2.3	<i>Vergroten zichtbaarheid en beleefbaarheid van parken en speelplekken</i> .....	27
4.2.4	<i>Versterken kwaliteiten recreatief groen in de stad</i> ..	28

<b>5</b>	<b>Deelvisie natuurlijk groen</b> .....	<b>35</b>
5.1	Aandacht en ruimte voor natuur.....	35
5.2	Visie op natuurlijk groen.....	41
5.2.1	<i>(Stads)natuur versterken: corridors</i> .....	41
5.2.2	<i>Bereikbaarheid natuur: groene routes</i> .....	41
5.2.3	<i>Natuur- en milieueducatie</i> .....	41
5.2.4	<i>Groen en natuur dichtbij huis</i> .....	42
5.2.5	<i>Een natuurlijker beeld met ecologisch beheer</i> .....	43
5.3	Biodiversiteit.....	48
5.3.1	<i>Biodiversiteit in de tuin</i> .....	49
5.4	De groene meerwaarde van de bedrijventerreinen.....	49
<b>6</b>	<b>Totale visie Groen</b> .....	<b>53</b>
6.1	Inzetten op de buitenstedelijke groengebieden en het groene netwerk.....	53
6.2	De verschillende 'karakters van het groen' in het stedelijk gebied tot zijn recht laten komen.....	53
6.3	Versterken en behoud van natuurlijk groen.....	53
<b>7</b>	<b>Analysemethodiek groen</b> .....	<b>57</b>
7.1	Openbaar groen in Tilburg.....	57
7.2	Analysemethodiek.....	58
7.2.1	<i>Eruit gelicht: de Oude Stad</i> .....	58
7.2.3	<i>Eruit gelicht: de naoorlogse wijken</i> .....	63
<b>8</b>	<b>Groenfonds</b> .....	<b>65</b>
8.1	Zuinig omgaan met bestaande groene kwaliteiten.....	65
8.2	Richtlijnen methode groenfonds.....	65
<b>9</b>	<b>De Tilburgse deelgebieden</b> .....	<b>67</b>
9.1	Dichter bij Groen.....	67
9.2	De Oude Stad/Binnenstad.....	69
9.2.1	<i>Kanaalpark</i> .....	71
9.2.2	<i>Spoorzone</i> .....	71
9.3	Wandelbos, Het Zand en de Reit.....	74
9.4	Stokhasselt, Heikant en Quirijnstok.....	76
9.5	Zorgvlied en Blaak.....	78

9.6 Groenewoud en Stappegooor.....	80
9.7 Reeshof.....	82
9.8 Berkel-Enschot.....	84
9.9 Udenhout.....	85
9.10 Bedrijventerrein Loven.....	87
9.11 Bedrijventerrein Vossenbergr.....	88
9.12 Bedrijventerrein Kraaiven.....	89
9.13 Bedrijventerreinen Katsbogten en het Laar.....	90
9.14 Kleurig groen: pronkgazon en pronkbermen.....	91
<b>10 Bossen.....</b>	<b>93</b>
10.1 Verschillende functies van de Tilburgse bossen.....	94
<b>11 Innovatief groen.....</b>	<b>97</b>
11.1 Groene daken.....	97
11.2 Gevelbeplanting.....	98
11.3 Klimaat en luchtkwaliteit.....	98
<b>12 Groen &amp; beheer.....</b>	<b>101</b>
12.1 Beheerplannen voor wijken, (buiten)gebieden en bossen 101	
12.2 Fysieke kwaliteit van de Tilburgse beplanting: een bron van zorg.....	101
<b>13 Financiën Nota Groen 2011 - 2025.....</b>	<b>103</b>
13.1 Financiën groen tot 2013 en vanaf 2014.....	103
13.2 Verdeling financiën.....	103
13.2.1 Projecten totaal (structureel).....	103
13.2.2 Onderzoeksprojecten.....	104
13.2.3 Duurzaam beheer.....	104
<b>14 Monitoring.....</b>	<b>107</b>
<b>Bijlagen</b>	
- groenstructuurplan 1992 wijkomschrijvingen	
- kaarten huidige situatie (op basis van beleidskeuzes)	

## Literatuurlijst



**De Nota Groen is op 19 april 2010 vastgesteld door de gemeenteraad van de gemeente Tilburg**







# 1 Inleiding

## 1.1 Groen versterkt de stad

Tilburg, Berkel-Enschot en Udenhout hebben veel waardevol groen. Dit is een groot goed voor de identiteit, herkenbaarheid en de leefbaarheid van de stad en de dorpen voor zowel de mens als de flora en fauna.

Groen levert een bijdrage aan diverse maatschappelijke opgaven. Zo biedt groen ruimte voor bewegen (en dat kan weer helpen in de strijd tegen overgewicht). Daarnaast kan groen bijdragen aan integratie en sociale samenhang in wijken, want parken zijn soms multiculturele ontmoetingsplekken. Ook op het gebied van economie doet groen het goed.



Door de aanwezigheid van groen worden woningen meer waard. Tevens betekent de aanwezigheid van groen een aantrekkelijker vestigingsklimaat voor ondernemers.

Op het gebied van milieu heeft groen een positieve werking: onder andere door het tegengaan van luchtverontreiniging (afvangen van fijnstof) en het bieden van verkoeling (hitte-eilanden). Groen bergt en zuivert tevens (regen)water. Dit wordt steeds belangrijker, omdat de stedelijke omgeving steeds meer versteent en er hierdoor steeds minder ruimte is voor waterinfiltratie<sup>1</sup>.

Door allerlei stedelijk ontwikkelingen staat de groene ruimte in Tilburg steeds meer onder druk.

De voorgaande Groenstructuurplannen uit 1992 en 1996/1998 zijn aan herziening toe. Aanleidingen hiertoe zijn met name de volgende aspecten:

- 1 de behoefte aan herwaardering van de groene ruimte, onder meer veroorzaakt door ruimtelijke ontwikkelingen;
- 2 het op een gelijkwaardige en gelijktijdige wijze meenemen van groen in afwegingen met betrekking tot stedelijke opgaven, zodat groen op eenzelfde niveau wordt gewaardeerd als andere sectorale belangen;
- 3 de wens om de verschillende kwaliteiten van groen sterker door te laten klinken in het ruimtelijke beleid.
- 4 het maken van een koppeling met het landelijk gebied. In de voorgaande groenstructuurplannen lag de focus alleen op het stedelijk gebied.

Door deze Nota Groen lopen als rode draad de buitenstedelijke groengebieden (Tilburg Noordoost/Landgoed 'De Nieuwe Warande'; Tilburg Zuidwest en Landschapspark Moerenburg) en het groene netwerk tussen de stad en deze gebieden. Algemeen doel is om groen dicht bij de Tilburg te brengen, zowel qua beleving, bereikbaarheid, diversiteit als absolute nabijheid.

De beleidsruimte voor (nieuw) groenbeleid wordt voor een niet onbelangrijk deel bepaald door al vastgestelde gemeentelijke beleidsplannen, zoals bijvoorbeeld 'Tilburg boomT'. De ruimtelijke Structuurvisie Tilburg 2020 en de kadernota Groene Mal vormen

<sup>1</sup> zie ook *recht op groen, deel 2 analyse*, raad landelijk gebied, juni 2005



belangrijke bouwstenen voor voorliggende Nota Groen. Ook de kwaliteiten van de voorgaande groenstructuurplannen worden benut.

### *Sectoraal plan*

De Nota Groen is een sectoraal plan en zet de nieuwe 'groene lijnen' uit voor de toekomst. Het bevat de visie vanuit het perspectief van 'groen', die is vertaald in concrete streefbeelden voor de verschillende gebieden in de stad. De inzet van de nota is het versterken en behoud van het Tilburgse groen. Door de Nota Groen krijgt groen een volwaardige plaats in de belangenafweging. Daar waar dat onverhoopt niet lukt, wordt dit helder gemotiveerd en is er het groenfonds.

## **1.2 Leeswijzer**

De voorliggende Nota Groen gaat over zowel het stedelijke, het dorpse als het landelijke gebied dat valt binnen de grenzen van de gemeente Tilburg; van het Noorderbos, landschapspark Moerenburg, het Leijpark tot het groen in woonwijken. Met als belangrijkste elementen de buitenstedelijke groengebieden en het groene netwerk dat deze parken met de stad en de dorpen verbindt.

Deze nota is zowel richtinggevend voor de ruimtelijke ontwikkeling van de stad en de dorpen als voor het beheer van het groen. Er is aandacht voor de aspecten die de kwaliteit bepalen, zoals waardevolle natuur, cultuurhistorie, maar ook recreatie en de bossen. Deze nota bevat de visie op het Tilburgse groen, ofwel: "wat willen we bereiken?".

De Tilburgse ambitie, algemene visie en uitgangspunten staan verwoord in hoofdstuk 2. De Nota Groen bestaat uit de deelvisies op klassiek groen (hoofdstuk 3), recreatief groen (hoofdstuk 4) en natuurlijk groen (hoofdstuk 5). De integrale groenvisie (hoofdstuk 6) die hieruit volgt is uitgewerkt in streefbeelden op gemeentelijk niveau, maar ook op het niveau van deelgebieden/wijken (hoofdstuk 9). Aparte aandacht krijgen de analysemethodiek groen (hoofdstuk 7), het groenfonds (hoofdstuk 8), de bossen (hoofdstuk 10) en innovatief groen (hoofdstuk 11). Het beheer in relatie tot het groen komt in hoofdstuk 12 aan de orde. Hoofdstuk 13 gaat in op de financiën voor groen. Tenslotte geeft hoofdstuk 14 aan hoe de Nota Groen gemonitord dient te worden.

## **1.3 Participatie**

Voor de totstandkoming van deze nota is gewerkt met een interne projectgroep en klankbordgroep waarin diverse disciplines in zijn vertegenwoordigd (o.a. economie, groenontwerp, stedenbouw, beheer en onderhoud, natuur, water en landschap, planologie, cultuurhistorie). Daarnaast is tevens de Adviescommissie Stedelijk Groen (met hierin 5 onafhankelijke 'groenexperts') gevraagd advies te geven voor deze nota. Ook in de ambtelijke werkgroep Groene Mal is de ontwerp Nota Groen besproken.

Voor inwoners van Tilburg is er in juli 2008 een informatiebijeenkomst georganiseerd, waar men door de gemeente werd uitgenodigd mee te denken over de inhoud van de Nota Groen (opkomst 20 personen).

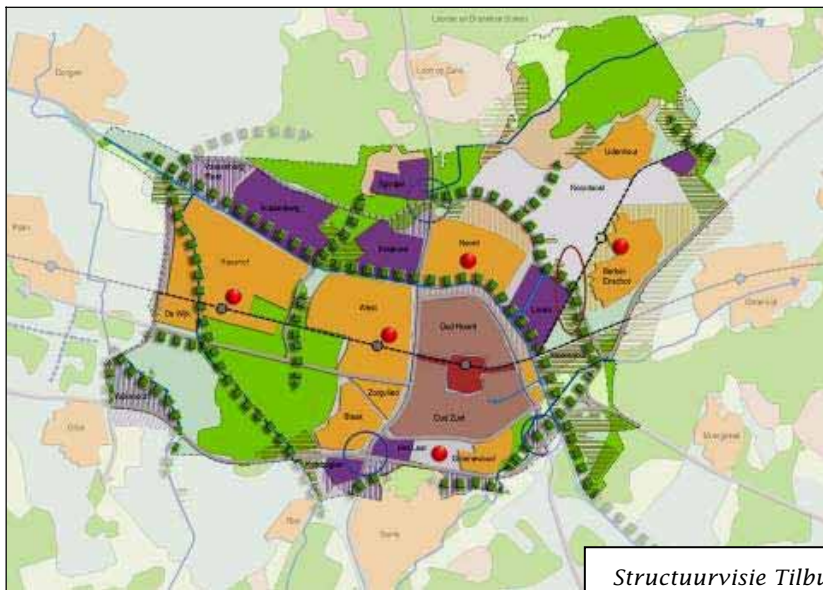
De ontwerp Nota Groen heeft van 27 november tot 17 december 2009 ter inzage gelegen en is onder diverse belangrijke instellingen/organisaties/bedrijven en de mensen die de informatiebijeenkomst in juli 2008 hebben bijgewoond.



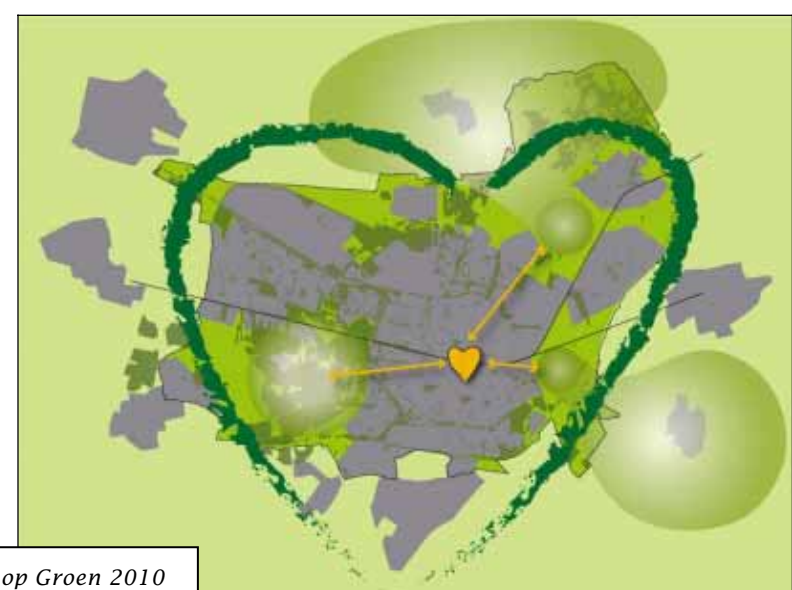
Groenstructuurplan 1992



Groenstructuurplan 1996/1998



Structuurvisie Tilburg 2020



Visie op Groen 2010







## 2 Een hoogwaardige duurzame groenstructuur

### 2.1 Een groene toekomst

Tilburg is een verstedelijkt landschap dat ligt te midden van groene gebieden als Huis ter Heide, De Mast, de Loonse en Drunense Duinen, Rijens Broek, De Brand, het Noorderbos, de Regte Heide, de Leemkuilen en de Oisterwijkse vennen. Deze groene gebieden omzomen de stad en bieden ruimte aan flora en fauna en bieden daarnaast ook vaak recreatieve mogelijkheden.

Uit onder meer de Tilburgse deelname aan de Entente Florale is gebleken dat Tilburg het nog niet zo slecht doet als het gaat om groen<sup>2</sup>. Om in de toekomst een mooie groene stad te kunnen zijn en blijven, wil Tilburg zich profileren als een groene stad waar het goed wonen en werken is. Tilburg moet in 2020 een stad zijn waar zowel haar inwoners, bezoekers als bedrijven een aantrekkelijk groene woon- en werkomgeving hebben en waar de recreatieve omgeving wordt ervaren als een kwaliteit van de gemeente Tilburg. Tilburg streeft er dan ook naar een kwalitatief hoogwaardige groenstructuur duurzaam te ontwikkelen en deze veilig te stellen binnen de stedelijke context.

### 2.2 Uitgangspunten

- *Structuur versterken*: De groenstructuur is één van de elementen waarmee de ontstaansgeschiedenis van de stad af te lezen is (o.a. kloostertuinen, 'Springer'parken, Frankische driehoeken). Het versterken van de groenstructuur zorgt er, samen met de bebouwing en infrastructuur voor, dat de samenhang in Tilburg wordt vergroot en dat de belangrijkste historische groenelementen bewaard en/of

<sup>2</sup> Tilburg kreeg een 8,1 als rapportcijfer. De jury van de Entente Florale beoordeelde deelnemende steden op: de visie van het groenbeleid; stedelijk groen in openbaar bereik, maar ook voortuinen en bedrijventerreinen; recreatieve en toeristische voorzieningen; natuur in samenhang met het ecologisch buitengebied; inrichting als vijvers, alsook straatmeubilair en bloembakken. Men was o.a. onder de indruk van de soortenrijkdom aan bomen; Tilburg kent veel verschillende boomsoorten. Het groen heeft niet alleen een ecologische betekenis, maar heeft een duidelijke 'decoratieve' functie.

versterkt worden.

- *Ruimte voor natuur en ecologie*: Steeds meer dient, naast het landelijk gebied, de stedelijke omgeving als leefomgeving voor planten en dieren. Tegelijkertijd wordt de beschikbare ruimte voor natuur/ecologie echter steeds minder vanwege stedelijke ontwikkelingen. Het is essentieel dat de natuur in de stad wordt behouden, versterkt en dat belangrijke natuurlijke structuren en plekken worden aangewezen om de bewoners van Tilburg in aanraking te laten komen met de natuur en hen hiervan te kunnen laten genieten. Met deze doelstelling wordt tevens aangesloten bij Countdown 2010<sup>3</sup>, waarmee Tilburg heeft uitgesproken zich in te zetten voor biodiversiteit.
- *Kwaliteit verhogen*: Nog niet zo lang geleden was Tilburg een industriestad tussen de heidevelden. Het huidige gemeentelijke beleid is erop gericht een omslag te maken naar een veelzijdige stad. Het toevoegen van kwaliteit aan de stad door middel van diverse projecten is hierbij een belangrijk aandachtspunt. Deze kwaliteit kan gedeeltelijk worden toegevoegd met groen en natuur. Tilburg moet een groenkwaliteit bezitten die door mensen en bedrijven wordt gewaardeerd. Niet alleen grote afzonderlijke groene elementen zijn van waarde en betekenis voor Tilburg. De kwaliteit van groen neemt toe als de samenhang tussen het groen toeneemt. Het gaat dan over een betere samenhang tussen groen en cultuurhistorie (o.a. kloostertuinen), natuur/ecologie en recreatie.
- *Eigen karakter behouden*: Tilburg bestaat uit diverse buurten, wijken, linten en landschapselementen, elk met hun eigen sfeer en herkenbaarheid. Een voorbeeld hiervan zijn de wijken 't Zand en het Wandelbos. Beide zijn gebouwd in stuifzand met dennenbos. Hoewel de stedenbouwkundige verschillen tussen deze twee wijken niet groot zijn, is de sfeer die de wijken uitstralen verschillend. In het Wandelbos zijn de resten van het dennenbos gespaard, terwijl deze uit 't Zand verdwenen zijn. Hierdoor krijgen de wijken elk hun eigen karakter. De voortgaande verstedelijking kan een bedreiging vormen

<sup>3</sup> De gemeente Tilburg heeft de intentieverklaring Countdown 2010 ondertekend, wat inhoudt dat Tilburg zich inzet om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen (m.a.w. de achteruitgang in de natuur moet stoppen). Mede in aansluiting hierop wordt de Nota Biodiversiteit opgesteld (vaststelling 1<sup>e</sup> helft 2010)



voor de huidige herkenbaarheid van de Tilburgse groenstructuur.

- *Integrale aanpak*: Groen staat niet op zichzelf, maar is in de stedelijke omgeving verbonden met recreatie, natuur, milieu, verkeer, water, de inrichting van de stad etc. In projecten dient daarom altijd gezocht te worden naar dwarsverbanden met de omgeving en andere beleidsterreinen.

Al deze uitgangspunten hebben tot doel groen dichterbij inwoners van de gemeente Tilburg te brengen (afstand, hoeveelheid, geschiktheid en toegankelijkheid spelen hierbij een belangrijke rol).

### 2.3 De verschillende waarden van groen

Het groen in Tilburg valt niet allemaal over één kam te scheren. Groen vertegenwoordigt verschillende waarden; cultuurhistorisch, recreatief, agrarisch en/of natuur/ecologie. Een groenstructuur kan één maar ook een mengvorm van eerdergenoemde waarden in zich hebben. Al deze waarden hebben hun eigen uitstraling, gebruikers en beheer. De visie van de gemeente Tilburg met betrekking tot de groenstructuur is gericht op behoud en versterking van de groene identiteit en verscheidenheid van het groen. Beeldkwaliteit, beleving en structurering van de stedelijke ruimte en oriëntatie van bewoners en bezoekers zijn hierbij belangrijke voorwaarden. De landschappelijke, cultuurhistorische, natuurlijke en recreatieve waarden van het groen komen met deze visie tot haar recht. De Nota Groen bestaat uit drie deelvisies op de gebieden 'klassiek', 'recreatief' en 'natuurlijk' groen. Tezamen vormen deze deelvisies *de* ruimtelijke visie op het Tilburgse groen.

### 2.4 De buitenstedelijke groengebieden: 'achtertuin' van Tilburg

Anders dan bij de voorgaande groenstructuurplannen, wordt bij deze Nota Groen ook het buitengebied betrokken en worden verbindingen tussen het buitengebied en het stedelijk gebied gelegd. Buitenstedelijke groengebieden nemen hierin een bijzondere plek in. Buitenstedelijke groengebieden zijn niet te vergelijken en moeten niet verward worden met stadsparken zoals het Wilhelminapark of het Leijpark. Ze hebben niet het uiterlijk van een park, maar zijn grote groene, robuustere gebieden gelegen net buiten het stedelijk gebied van Tilburg. Het zijn echter wel gebieden die eenzelfde soort functie kunnen vervullen als stadsparken: recreatief gebruik en natuurlijk groen (maar ook agrarisch gebruik).

In de gemeente Tilburg liggen de buitenstedelijke groengebieden<sup>4</sup> Tilburg Noordoost, Tilburg Zuidwest en Landschapspark Moerenburg. De verbinding tussen deze buitenstedelijke groengebieden en het stedelijk gebied vormen een belangrijk terugkerend element binnen de Nota Groen en neemt een belangrijke plaats in binnen de (deel)visie(s) op het groen. De buitenstedelijke groengebieden vormen als het ware de 'achtertuin' voor Tilburg de Tilburger en de 'voortuin' voor de stad. Door deze 'dichterbij' de bewoners van Tilburg te brengen, kan men meer genieten van de kwaliteiten en het groen van de buitenstedelijke groengebieden en wordt het groen en de natuur meer beleefd. Daarom wordt in deze Nota Groen de nadruk gelegd op deze verbindingen.

#### 2.4.1 Tilburg Noordoost

Tilburg Noordoost<sup>5</sup> is momenteel een landbouwgebied met relatief veel weidegronden en een toenemend areaal boomteelt. Er zijn hier nog open en groene vergezichten te beleven, vlakbij de stad. Het gebied wordt doorsneden met oude en nieuwe wegen, waarvan een deel beplant is met bomen. Ook lopen er ecologische verbindingzones door het gebied. Het aandeel openbaar groen is zeer beperkt. In dit gebied worden de randen van de stad en de dorpen verstedelijkt. Het gaat hier om het concept wonen in het landschap (dorps en landelijk wonen) met een lage tot gemiddelde woningdichtheid. De uitdaging in het gebied is om de plannen voor verstedelijking te combineren met de huidige waarden en potenties van het gebied.

Het 'Landgoed de Nieuwe Warande' vormt het landschappelijke middengebied in Noordoost met hierin centraal het 'Centraal Landschap'. Aan de randen van het grootschalige Landgoed vindt in vier Kamers op beperkte schaal verstedelijking plaats. De bebouwing in de Kamers hebben een strakke grens naar het Centrale Landschap, maar hebben tegelijkertijd in hun uitstraling een sterke verwevenheid met datzelfde landschap.

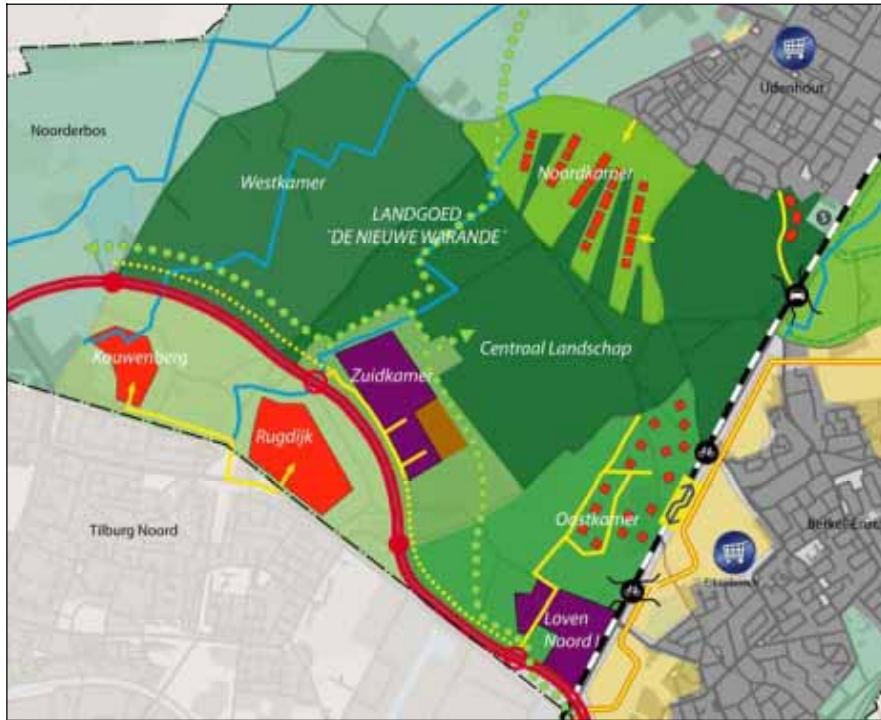
<sup>4</sup> Verschillen met meer stedelijke groengebieden zijn te vinden in de typen van recreatie waaraan ruimte wordt geboden: vanwege de grotere afstand tot de woonomgeving komt de recreant hier meestal voor een lang verblijf en heeft het meer infrastructuur nodig (en parkeerterrein). Ook vindt vaak een menging van natuurterreinen en landbouw plaats.

<sup>5</sup> Het gebied tussen het spoor naar Eindhoven, de noordelijke gemeentegrens van Tilburg, de Midden Brabantweg en de bebouwing van Tilburg Noord.



De drie buitenstedelijke groengebieden Tilburg Zuidwest, Tilburg Noordoost en Landschapspark Moerenburg verbinden met de stad





Plankaart Tilburg Noordoost (Structuurvisie Noordoost, vastgesteld door de gemeenteraad in december 2009)

In het Centrale Landschap wordt geen bebouwing toegestaan, tenzij deze bijdraagt aan de natuur/recreatie doelstelling van het gebied. De ambitie voor het Centrale Landschap is behoud en ontwikkeling van karakteristieken en waarden in het gebied als openheid, ecologie/natuur, agrarische functies en cultuurhistorie. Ook heeft het gebied een infiltratiefunctie voor natuurgebied de Brand. Het gebied is bedoeld als rustpunt met behoud en versterking van waardevol landschap en als buffer tegen verdere verstedelijking.

Een van de pijlers waarop het Centraal Landschap in de toekomst steunt is de ecologie. In het gebied komen behoorlijk wat poelen voor die mede van belang zijn voor de ecologie. Deze poelen zijn belangrijk vanwege de landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische waarde. Om de landschappelijke waarde 'openheid' van het gebied beleefbaar te maken,

worden her en der in het gebied kleine massa's, zoals bosjes en struiken, toegevoegd. De landbouw kan ook een waardevolle bijdrage leveren als het gaat om het gebied te 'laten leven' en open te houden.

Het Centrale Landschap gaat een functie vervullen als landelijk uitloopgebied voor het stedelijk gebied (en ook als verder richting De Brand/Loonse en Drunense Duinen). De randen van het Landgoed de Nieuwe Warande moeten goed bereikbaar zijn met de fiets en de auto. De infrastructuur in het Centrale Landschap zelf is ingesteld op langzaam verkeer en het gebied is zoveel als mogelijk verkeersluw. In Noordoost zal 10% van de verstedelijking voorzien worden van groene daken.

#### *De Brand*

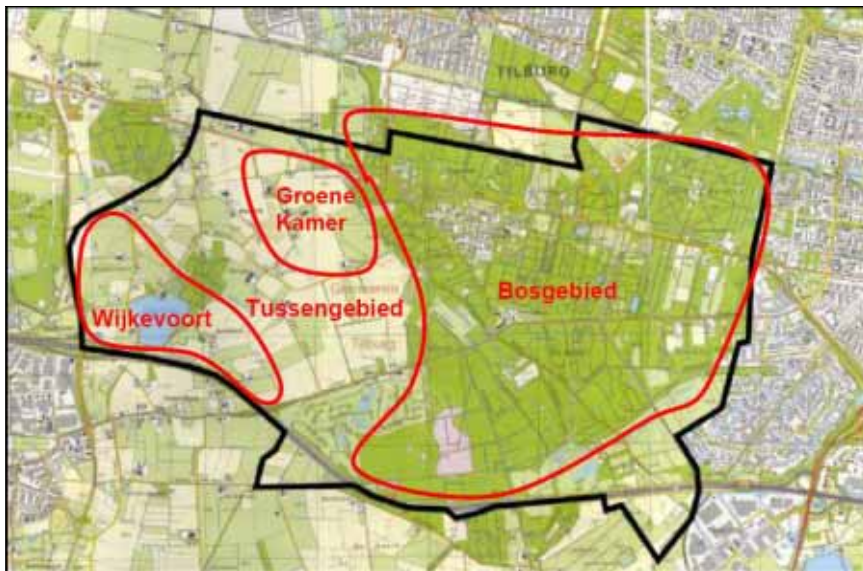
Natuurgebied De Brand is het achterliggende gebied van Noordoost. Om naar De Brand te gaan moet men door of langs Noordoost. De Brand maakt deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De EHS is bedoeld om natuurgebieden te vergroten en landelijk met elkaar te verbinden. Soorten krijgen meer overlevingskansen als ze zich kunnen verplaatsen van het ene naar het andere natuurgebied. Bovendien zijn grotere aaneengesloten natuurgebieden beter bestand tegen negatieve (milieu)invloeden van buitenaf. Daarnaast is De Brand in het Reconstructieplan De Meerij aangewezen als Natte Natuurparel. Dit zijn de belangrijkste, meest waardevolle, natte natuurgebieden in Brabant, waarvan sommige (zoals De Brand) verdroogd of vermest zijn. Om de gewenste natuur te behouden, dan wel terug te laten keren, moet het gebied meer en langer water vasthouden en de waterkwaliteit worden verbeterd. Als in 2018 de beoogde natuurdoelen zich op de gewenste locaties hebben ontwikkeld en de EHS een samenhangend geheel is, is het beleidsdoel bereikt.

#### *2.4.2 Tilburg Zuidwest*

Tilburg Zuidwest is het groene middengebied tussen Tilburg en Gilze - Rijen. Het oostelijk deel van het gebied heeft een voornamelijk gesloten en bosrijk karakter, maakt grotendeels deel uit van de EHS en heeft ecologische en recreatieve waarden.

Het zuidelijk deel hiervan is waterwingebied van de Tilburgse Waterleidingmaatschappij. Centraal in het bos ligt langs de Bredaseweg zorginstelling Amarant. Het westelijk deel van het plangebied heeft een open en meer gevarieerd karakter. De belangrijkste functie is agrarisch

(zowel weiland als akkerbouw en boomgaarden), maar verspreid komen ook bospercelen, een waterpartij en aan de zuidzijde een golfbaan (Prise d'Eau) voor. In dit gebied liggen drie zuid-noord lopende beken: de Donge, Hultsensche Leij en Groote Leij, alle drie aangewezen als te ontwikkelen ecologische verbindingzone. Direct ten westen van het plangebied ligt de militaire vliegbasis Gilze-Rijen met een aantal milieubeperkingen voor de directe omgeving. Ten zuidwesten ligt de kern Gilze. Aan de zuidzijde wordt het gebied begrensd door de A58. Ten zuiden van de A58 ligt agrarisch gebied. Aan de noordzijde en oostzijde wordt het plangebied begrensd door de woonwijken van Tilburg: De Blaak en De Reit aan de oostzijde, de Reeshof met de wijken Koolhoven en Witbrant aan de noordzijde.



Tilburg Zuidwest

Kenmerkend voor het westelijk deel van het plangebied is het open en weidse cultuurlandschap. Het oostelijk deel van het plangebied heeft vanwege de bossen een gesloten karakter. Het gebied heeft landschappelijke waardevolle elementen, kent deels een hoge archeologische verwachtingswaarde en bevat enkele cultuurhistorische

waarden: waardevolle panden, historische groenstructuren, oorspronkelijke wegen.

Het gebied wordt primair ontsloten door de A58 aan de zuidzijde (met in de zuidwesthoek van het gebied een afrit), de Bredaseweg in het noorden en de N260 Langenbergseweg in het westen. Wegen in het gebied zijn de Hultenseweg, Nieuwe lijn, Bleukweg, Gilzerbaan en Oude Rielse baan.

Tilburg Zuidwest is tot op heden een relatief rustig buitengebied, maar raakt door allerlei initiatieven van zowel de gemeente als particulieren steeds meer in de belangstelling. De stedelijke druk op Tilburg Zuidwest is de laatste jaren toegenomen. De stad gaat Zuidwest steeds meer gebruiken voor recreatieve doeleinden. De toekomstige ontwikkeling van Landgoed De Groene Kamer ten zuiden van de Bredaseweg komt aan deze behoefte tegemoet. Daarnaast is het gebied in beeld om een nieuw bedrijventerrein met de naam Wijkevoort te ontwikkelen. Deze ontwikkelingen maken Zuidwest tot een werklandschap in een landelijke en bosrijke omgeving met ruime aandacht voor openluchtrecreatie. Ook staat de ecologische functie van het gebied hoog in het vaandel. Om deze te versterken zullen er in de toekomst open plekken in de bosgebieden worden gecreëerd.

#### 2.4.3 Landschapspark Moerenburg

Moerenburg is een natuur- en landschapsgebied met een agrarische sfeer, gelegen ten oosten van Tilburg. Moerenburg is de westelijke entree van Het Groene Woud. Een aanzienlijk deel van Moerenburg bestaat uit het moerassig dal van het riviertje de Nieuwe Leij/Voorste Stroom. Er zijn vondsten van bewoning gedaan in het gebied die teruggaan tot aan de bronstijd. Moerenburg heeft de status van landschapspark. Verdere woningbouw is niet toegestaan. In de toekomst wordt het deel van een grotere aaneenschakeling van natuurgebieden; Het Nationaal Landschap Het Groene Woud<sup>6</sup>.

<sup>6</sup> Het platteland staat onder druk, vooral door verstedelijking. Dit maakt het voor stedelingen steeds moeilijker om zijn 'achtertuin' te bereiken. Maar ook de uittocht van boeren is een bedreiging, omdat hiermee ook belangrijke beheerders van het landschap wegvallen. De Tweede Kamer heeft bij de behandeling van de Nota Ruimte (voorjaar 2006) aangegeven het landschap te willen behouden en 'ontwikkelen met kwaliteit'; daarom zijn Nationale Landschappen aangewezen. Een Nationaal Landschap kenmerkt zich door de specifieke samenhang tussen de verschillende onderdelen van het landschap, zoals



Bestaande natuur en landschapselementen worden beschermd. Leidend principe is dat bij nieuwe ontwikkelingen in het landschap wordt uitgegaan van behoud en versterking van de landschappelijke structuur.



*Landschapspark Moerenburg*

In Moerenburg is 20 hectare aangewezen voor de aanleg van nieuwe natuur. Deze komt met name in het gebied tussen de Korvelse Waterloop en de Voorste Stroom<sup>7</sup> (omzetting weiland naar bloemrijk grasland, aanleg landschapselementen) en in het gebied ten zuiden van de Voorste Stroom (realisatie broekbossen afgewisseld met natte hooilanden). De oevers langs het Wilhelminakanaal en de Voorste Stroom zijn aangewezen als

natuur (flora en fauna), reliëf (bijv. beekdalen en terpen), grondgebruik (bijv. landbouw, watermanagement) en bebouwing (bijv. dorpsgezichten en forten).

<sup>7</sup> Voor de herinrichting van de Voorste Stroom wordt momenteel (2010) gewerkt aan een inrichtingsplan.

ecologische verbindingzones. Ook wordt uitgegaan van een ecologische verbindingzone langs de Zwarte Rijt. Uitgegaan wordt van de verbetering van de recreatieve infrastructuur vooral door de aanleg van nieuwe wandelpaden en enkele kleinschalige parkeerterreinen. Bij het uitzetten van wandelroutes wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van historische tracés. Ontbrekende schakels worden gerealiseerd. Bestaande zandpaden worden beschermd.

In Landschapspark Moerenburg komen mogelijkheden voor hergebruik van karakteristieke boerderijen ten behoeve van toeristisch-recreatieve voorzieningen. Ten oosten van het Longaterrein (sport) komt direct aansluitend een reservering voor uitbreiding van sport- en recreatieve voorzieningen (max. 5 ha).

Uitgangspunt is een (openbaar toegankelijke) parkachtige inrichting met landschappelijke en recreatieve meerwaarde. Het complex zal functioneren als startpunt van recreatieve wandel- en fietsroutes. Een deel van het terrein van de voormalige rioolwaterzuivering krijgt mogelijk mede een publieksfunctie waarbij in potentie veel mogelijk is, zoals cultuur (kunstprojecten), dagrecreatie, museum en natuureducatie. In verband hiermee wordt op het terrein zo mogelijk een kleinschalige parkeervoorziening aangelegd.

Aan de Oisterwijksebaan komt met steun van de gemeente en provincie Noord-Brabant de Ecologische Tuinderij Het Rooi Bietje met winkel voor streekproducten en educatieruimte<sup>8</sup>.

<sup>8</sup> Het Brabantse nationale landschap Het Groene Woud is één van de vier gebieden in Nederland waar het Deltaplan voor het Landschap geldt. Het Deltaplan heeft als doel het buitengebied landschappelijk weer aantrekkelijk te maken door aanleg en onderhoud van heggen, houtwallen, bomen en bloemrijke stroken aan de randen van akkers en weilanden. Boeren worden daarvoor betaald uit private fondsen.





# WILLEMSHOF

OPEN HUIS  
zaterdag 10 oktober  
11:00 - 14:00 uur

GIROSTRAAT 20

Hart van Brabant  
WONEN, WERKEN

NEE NEE

NEE JA

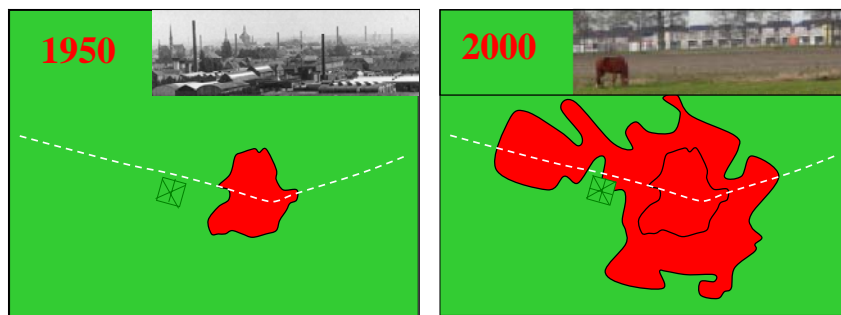
NEE NEE

### 3 Deelvisie klassiek groen

#### 3.1 Tilburg koestert haar verleden

Klassiek groen is meer dan het hebben van een monumentale bomenlijst. Het klassiek groen laat iets zien van de ontstaansgeschiedenis van Tilburg en vormt mede de basis van de groene identiteit van Tilburg.

De oorsprong van Tilburg is te vinden in buurtschappen en boerendorpen, ontstaan op kruispunten van wegen en paden waarlangs het vee van wei naar stal werd gedreven; veel frankische driehoeken zijn nog steeds terug te vinden als groene elementen in de stad. Veel herdgangen (wegen en paden, nu veelal niet meer groen) waren en/of zijn belangrijk voor de Tilburgse groenstructuur.



Tilburg in 1950 en 2000: van textielstad naar moderne stad

Langs deze herdgangen vestigden zich in de 19<sup>e</sup> eeuw de rijke textielabrikanten, waarvan er verscheidene een villatuin lieten aanleggen. Leonard Springer, destijds Nederlands bekendste tuinarchitect, heeft veel van deze villatuinen ontworpen. Deze tuinen zijn nu soms nog aanwezig als groene tuinoases in de stad. Ook de geestelijkheid en de kloosterordes in het katholieke Tilburg droegen met tuinen en begraafplaatsen bij aan het groene karakter van de stad. De stad Tilburg bleef maar groeien, o.a. door de opkomende textielindustrie (rond de 16<sup>e</sup> eeuw). Hierdoor kwamen de buurtschappen en boerendorpen dichterbij elkaar te liggen en kwam er meer behoefte aan groen en natuur in de stad. De buurtschappen en boerendorpen werden één geheel, maar

behielden hun groene beeld met eigen karakteristieke bomen en struiken, nu nog herkenbaar in de verschillende stadsdelen. Eind 19<sup>e</sup> eeuw deden de stadsparken, muziektuinen en wandelbossen hun entree. Groen krijgt een duidelijke plaats in de stad. Het Wilhelminapark, het Leijpark en het Wandelbos, de zogenaamde 'Springer'parken zijn daar sprekende voorbeelden van<sup>9</sup>. Het unieke 'vlekkenplan' van de Tilburgse stads(groen)structuur is nog steeds herkenbaar in de stad.

Het is onze zorg om het klassiek groen niet te laten verdwijnen; de groene verscheidenheid moet daarom worden behouden en versterkt.

Onder klassiek groen vallen in deze nota de volgende groene elementen:

- *stadspark*: door de stad onderhouden over het algemeen ouder openbaar park dat door beplanting met o.a. bomen en heesters en de aanwezigheid van wandel/fietspaden tot publieke ruimte is ingericht. De stadsparken bevatten functies die door de gehele stad gebruikt kunnen worden (bijvoorbeeld een speelweide of een kinderboerderij). De stadsparken weerspiegelen de ontwikkeling van Tilburg en zijn groene stadsparels voor Tilburg. Het Quirijnstokpark, het Leijpark, het Reeshofpark, het Wilhelminapark, het Wandelbos en de Oude Warande zijn de stadsparken van Tilburg.
- *sierplantsoen*: bomen, planten en bloemen als openbare tuin met een extra hoge sierwaarde (cultuurgroen). Boomplantsoenen en frankische driehoeken vallen - de laatste anders dan in de voorgaande groenstructuurplannen - onder de noemer sierplantsoen;
- *openbare laan*: Een weg met twee of meer rijen openbare bomen met minimaal één rij bomen aan elke kant van de weg;
- *begraafplaats*: Deze gebieden zijn ruime grotendeels onbebouwde oppervlakten met voornamelijk in de randen (potentiële) ecologische en landschappelijke waarden. Deze groene randen omzomen vaak de begraafplaatsen en zijn potentiële verbindingen met andere delen van het Tilburgse groene netwerk.
- *landgoed*: grote bezitting op het land, m.n. dienend tot buitenverblijf. Vanwege hun ouderdom, inrichting en oppervlak maken landgoederen substantiële onderdeel uit van de groenstructuur.
- *kloostertuin*: tuin die binnen een kloostermuur ligt; oase van rust binnen de stad door zijn intieme karakter.

<sup>9</sup> Bron: *Tilburg denkt groen, beleidsamenvatting*, gemeente Tilburg, juni 2007





*Stadspark Quirijnstokpark*



*Boomplantsoen prof. Van Buchemlaan/Ringbaan Zuid*



*Voormalige kloostertuin (park Oude Dijk)*



*Stadspark Wandelbos*



*Stadspark Leijpark*



*Stadspark Wilhelminapark*



*Stadspark Oude Warande*





Begraafplaats (Gershwinstraat)



Sierplantsoen (Burgemeester v/d Mortelplein)



Landgoed (Bredaseweg)



Sierplantsoen (frankische driehoek Julianapark)



Kaart 1: toekomstvisie klassiek groen



### 3.2 Visie op klassiek groen

Er moet ingezet worden op het versterken en behouden van groene historisch elementen en structuren; zoals (voormalige) kloostertuinen. Hierbij gaat het niet alleen om het behoud van deze groenwaliteit, maar juist ook om het zorgvuldig laten samengaan van dit groen met nieuwe ontwikkelingen.

#### 3.2.1 Versterken klassieke laanbeplanting

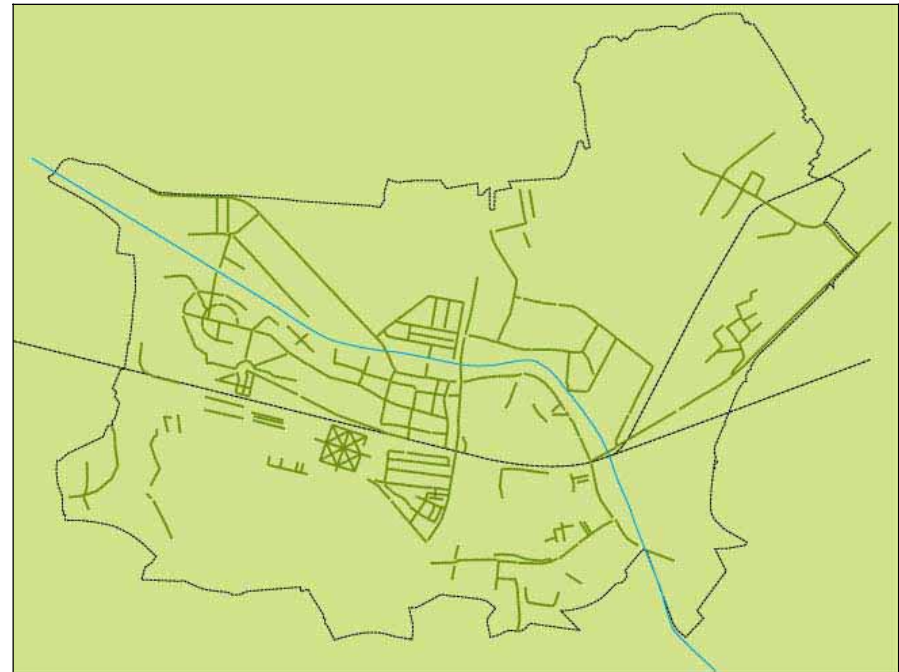
'Een weg met twee of meer rijen bomen (minimaal één rij aan elke kant van de weg)' wordt in deze nota een laan genoemd. De lanen zijn onderdeel van het zogenaamde 'skelet' van de Tilburgse groenstructuur.



*Openbare laan (Bosscheweg)*

De huidige openbare lanen in Tilburg zijn in beeld gebracht op kaart 2. Deze lanen functioneren vaak als verbindingen tussen de diverse groene elementen die Tilburg rijk is. Ze zijn belangrijk en essentieel voor het groen. Het groene netwerk van lanen draagt bij aan de versterking,

herkenbaarheid en uitstraling van het Tilburgse groen. Er dient daarom ingezet te worden op het versterken van de klassieke laanbeplanting.



*Kaart 2: openbare lanen in Tilburg*

#### 3.2.2 Onderzoeken mogelijkheid beplanten tangent

In 1917 ontwierp Ir. Rückert het ringbanenstelsel dat rond de Oude Stad werd aangelegd. Met deze ringbanen wilde Rückert toentertijd een stadsrand maken. De middenberm van de ringbanen werd toen gebruikt als wandelpromenade. Deze structuur is nu grotendeels verdwenen. Hoewel het oostelijke en noordelijke deel van de ringbanen minder groen bevatten, is deze ringvormige structuur, ruim opgezet en voorzien van bomen, nog steeds een van de in het oog springende sieraden van Tilburg. Meer recentelijk is een tweede groene ring ontworpen; de Cityring. De zogenaamde 'derde ring' - de tangent - is nu nog grotendeels onbeplant. Redenen om beplanting van de tangent te overwegen zijn de toenemende verstedelijking rondom en ook 'over' de tangent (in landelijk

gebied: bijv. in Tilburg Noordoost). Het toevoegen van groen zorgt voor een 'groene buffer' en tevens Tilburg een groenere uitstraling bezorgen. Vergroening van de tangent kan het landschap dienen en ook de verstedelijking het hoofd bieden. Bij beplanting kan aan meer gedacht worden dan bomenrijen. Ook struweelbeplanting en open ruimtes kunnen belangrijk zijn. Er dient daarom onderzoek te worden gedaan naar de mogelijkheid van beplanting van de tangent. Bij dit onderzoek moet aansluiting worden gezocht met de verschillende omliggende landschappen en dient rekening te worden gehouden met ecologische verbindingen die op sommige plekken langs de tangent lopen en visies waar de tangent onderdeel van uitmaakt. Tevens dient bekeken te worden of verbetering van de luchtkwaliteit hierin een rol kan spelen.

### 3.2.3 Klassieke stijlmiddelen in de stadsparken en landgoederen

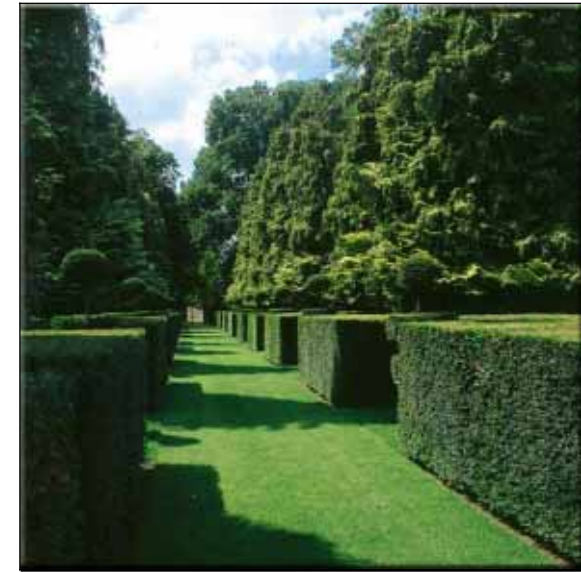
De representativiteit en beeldkwaliteit van het klassieke groen dient meer aangezet te worden. Met name in de ontwerpen van de Engelse tuinen (dat zijn de meeste stadsparken in Tilburg) zijn zogenaamde doorkijken van belang. Door het maken van deze doorkijken (vista's) ontstaat er een betere beleving van de stadsparken. In de klassieke opvattingen/ontwerpen waren doorzichten een middel om ruimte(gevoel) te creëren. Bij de Engelse tuinen die Tilburg rijk is, zijn de doorkijken en typische beplanting niet altijd meer duidelijk zichtbaar. De Engelse landschapsstijl dient weer meer gerespecteerd te worden in de stadsparken. Bij de landgoederen moet klassieke stijlmiddelen meer worden toegepast (bijv. laanbeplanting).

#### Landschapsstijlen in de stadsparken

De Oude Warande is het enige stadspark dat is ontworpen volgens de Franse tuinaanleg. Deze tuinaanleg kan de tegenhanger van de Engelse tuin worden genoemd en kent zijn oorsprong in de 16<sup>e</sup> eeuwse Italiaanse baroktuinen.

Typerend zijn lanen, statige vijvers en fonteinen en formele, vlakke bloemperken omlijnd met buxus of andere strak gesnoeide hagen.

De overige stadsparken zijn aangelegd volgens de Engelse landschapsstijl. Uitgangspunt bij de Franse tuinaanleg was dat de natuur beheerst moest worden door de mensen. Tuinen werden aangelegd met symmetrie en evenwicht. Deze tuinaanleg kwam in de mode in de tweede helft van de achttiende eeuw en het begin van de negentiende eeuw.



Franse tuin (Frankrijk: de tuin van de Manoir d'Eyrignac)



Engelse tuin (Wilhelminapark)



Men stapte af van het idee dat de natuur beheerst moest worden door mensen. Het concept van de Engelse tuin leunt op de voorstelling van romantische, parkachtige landschappen met verrassende doorkijkjes. Tuinen kregen meer natuurlijke vormen.

Elementen die steeds voorkomen in deze tuinen zijn kronkelende paden, vijvers met eilanden, weiden, bloemdragende heesters, niveauverschillen door opgeworpen heuvels omgeven door en afgewisseld met boomgroepen. Deze tuinen hebben een open karakter: uitzicht over open weiden en vijvers naar punten buiten de tuin zelf. Ook exotische bomen of boomsoorten als rododendrons en azalea's werden in deze tuinen gebruikt.



*Klassieke ruimtevorming bij stadsparken: Wandelbos*

### *3.2.4 Vergroten openbaarheid en toegankelijkheid voormalige kloostertuinen, begraafplaatsen en landgoederen*

Karakteristiek voor Tilburg (en dan voornamelijk voor de Oude Stad) zijn

de historische hoven (vroeger onderdeel van pastorieën of kloosters), de landgoederen (Bredaseweg e.o.) en de diverse begraafplaatsen. De hoven zijn nu vaak tot openbare groengebieden gevormd. Vaak zijn deze gebieden echter nog steeds (grotendeels) ommuurde tuinen. Deze karakteristieke ommuring krijgt enerzijds veel waardering, maar anderzijds zorgt het ervoor dat deze groene parels moeilijk te lokaliseren zijn vanwege hun 'naar binnen gekeerde' karakter. Eigenlijk kan alleen met een luchtfoto de onderlinge (historische) verbondenheid worden ervaren. Daarbij komt dat door de stedenbouwkundige verdichting de entrees van deze gebieden vaak moeilijk te vinden zijn. Vooral de Oude Stad wordt daardoor vaak als stenig ervaren.

De oude kloostertuinen zijn in het verleden veelal als op zichzelf staande elementen beschouwd. Hierdoor zijn veel van deze plekken verdwenen door grote structurele omvormingen. De groene voormalige historische tuinen, begraafplaatsen en landgoederen die er nu nog zijn moeten een structurele meerwaarde gaan vormen in de totale stedelijke structuur van Tilburg. Het gaat er hier dan in het bijzonder om de belevingswaarde van deze gebieden te vergroten. Hierbij dient er wel voor gewaakt te worden dat het historische besloten karakter (intiem en oase van rust) niet geheel verloren gaat.

Voormalige kloostertuinen dienen behouden te blijven als groene parels in het verstedelijkt gebied. Verstedelijking op deze groene plekken is niet wenselijk.









## 4 Deelvisie recreatief groen

### 4.1 Groen als belangrijke gebruiksfunctie

Om prettig te kunnen wonen en werken is recreatief groen in en om steden van groot belang. Recreatief groen biedt onder meer ontspanning en verlaagt de stress.

Recreatie is de belangrijkste gebruiksfunctie binnen de groenstructuur. Een sterk punt voor Tilburg is de aanwezigheid van de zogenaamde buitenstedelijke groengebieden aan de rand van de stad; landgoed de Nieuwe Warande (Tilburg Noordoost), Tilburg Zuidwest en landschapspark Moerenburg (zie ook hoofdstuk 2). Deze buitenstedelijke groengebieden zijn grote groene gebieden met een (potentiële) recreatieve functie. Ze vormen de groene basis van de stad. Ook in de stad zelf zijn er verschillende plekken te vinden waar prima gerecreëerd kan worden. Dit varieert van stadsparken tot sportterreinen en van volkstuinen tot speelweiden.



Speelweide (Reeshof)

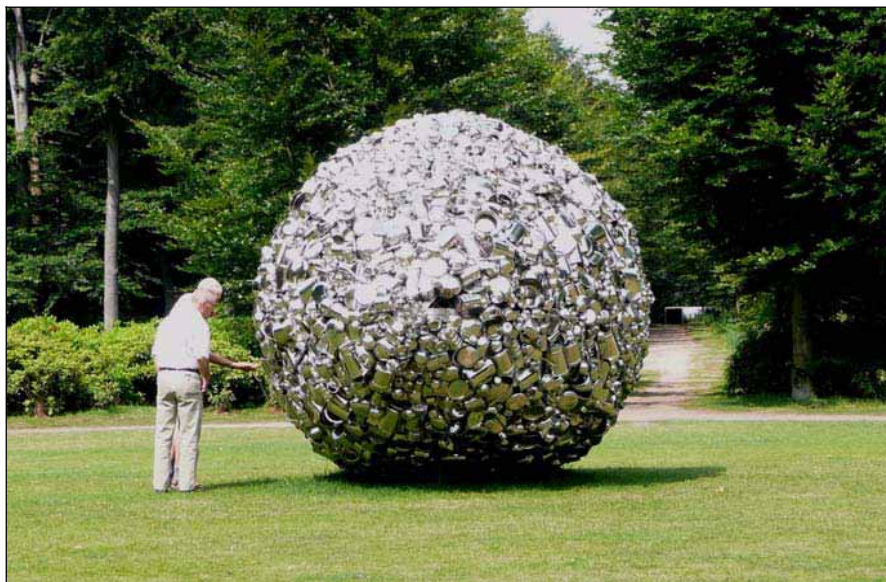


Wandelbos (Oude Warande)



Wandelbos (Oude Warande)





Wandelbos/wandelpark (Oude Warande)



Volkstuin Moerenbura



Speelgazon Kromhoutpark



Sportveld (Hoevense Kanaaldijk)



Wandelpark (Wilhelminapark)

Onder recreatief groen wordt in deze nota verstaan:

- *wandelpark*: terrein nabij/in een stad of dorp, dat men door beplanting met bomen en heesters tot publieke wandelplaats heeft ingericht;
- *wandelbos*: bos waarin wandelpaden zijn aangelegd.
- *sportterrein*: terrein waar men een sport beoefenen kan en welke gebruikt kan worden voor sportwedstrijden<sup>10</sup>;
- *volkstuin*: klein lapje grond, vaak buiten of aan de rand van de stad, waarop door stadsbewoners voedings- en siergewassen worden geteeld.

NB: Zowel sportvelden als volkstuinten maken vaak onderdeel uit van het stedelijk groen aan de randen van de bebouwde kom. In de

<sup>10</sup> Kunstgras valt hier niet onder. De groene randen van deze sportterreinen kunnen echter wel natuurlijke potentie hebben.

buitenbeleving van de gebruikers zijn sportvelden en volkstuinten grote onbebouwde gebieden. Vaak hebben de groene randen die deze gebieden omzoomen natuurlijke en landschappelijke potenties. Vaak ook kan deze groene omzoming een (potentiële) verbinding zijn met het groene netwerk. Het beheer van volkstuinten ligt veelal niet bij de gemeente.

- *landschapspark*: uitgestrekt gebied dat wegens natuurschoon, wetenschappelijke, historische, agrarische en recreatieve waarden als zodanig geconserveerd wordt;
- *speelweide*<sup>11</sup>: open groene plek waar gelegenheid is gemaakt voor kinderen om te spelen;
- *buitenstedelijk groengebied*: groot groen robuust gebied, gelegen buiten het stedelijk gebied met voornamelijk een recreatieve en natuurlijke functie. Op deze plek (met name in de randen) ontmoeten stad en land elkaar.

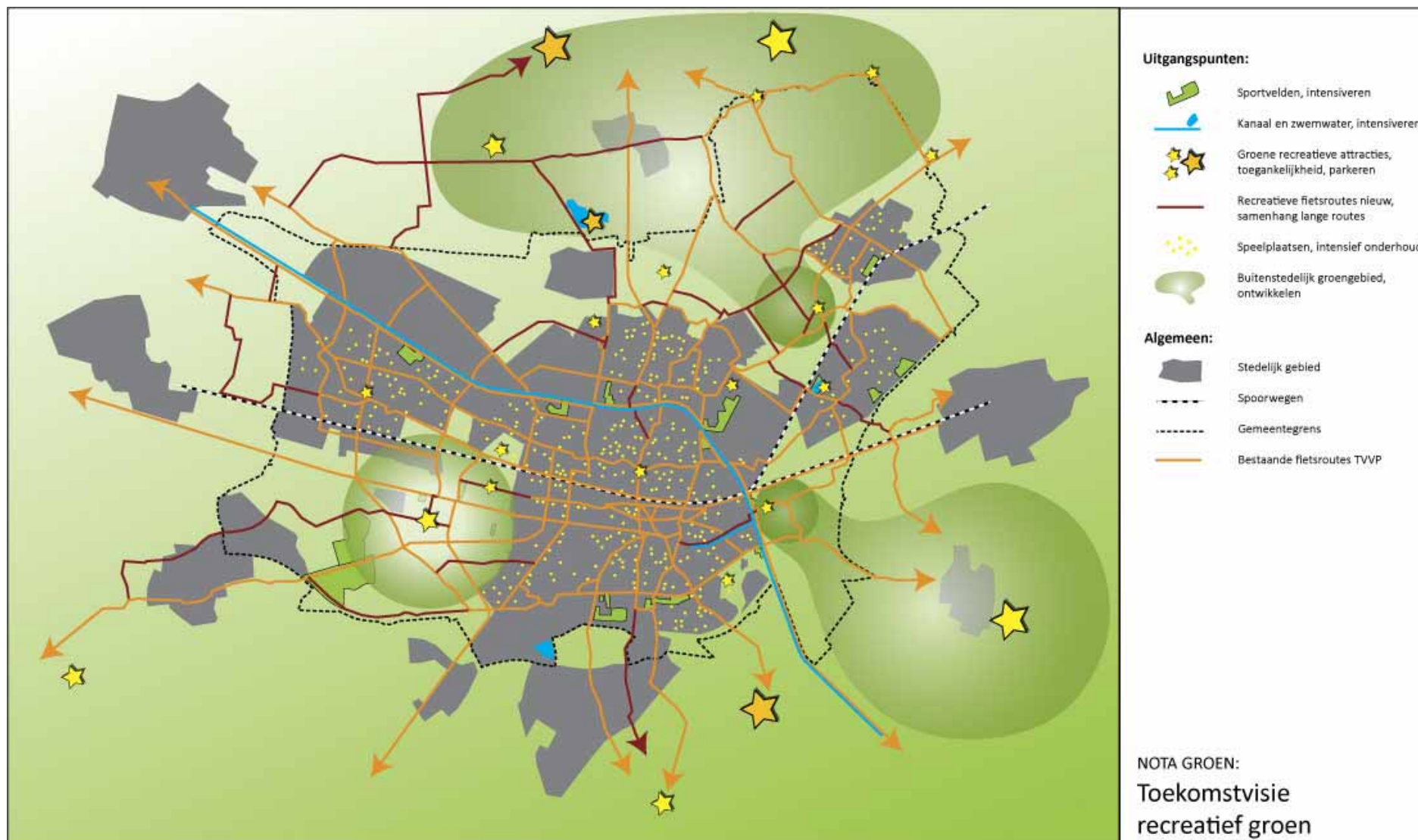
## 4.2 Visie op recreatief groen

### 4.2.1 Vergroten van extensieve recreatie o.a. door ontwikkelen buitenstedelijke groengebieden

Het stedelijk gebied wordt steeds intensiever door inwoners van de gemeente Tilburg gebruikt; het aantal inwoners van Tilburg groeit nog steeds en er zijn jaarlijks veel bezoekers. Om een prettige leefomgeving te bieden, dient er een goede balans te zijn en te blijven tussen verstedelijking en groen. De grotere recreatieve groengebieden (buitenstedelijke groengebieden) leveren hier een bijdrage aan en zijn te vinden aan de rand van de stad. De verwachting is dat de Tilburger steeds meer gebruik van de buitenstedelijke groengebieden gaat maken voor recreatie in het groen. Goed recreatief groen vraagt niet alleen om voldoende groene ruimte en een goede bereikbaarheid (= 'dichterbij'), maar ook om een goede gevarieerde en kwalitatieve invulling.

<sup>11</sup> In 2003 is de nota 'Ruimte voor Buitenspelen' vastgesteld. In deze nota wordt een minimale norm gesteld (3% norm NUSO) voor ruimte voor formele speelplekken. Formele speelplekken zijn plekken waar speeltoestellen staan.





Kaart 3: toekomstvisie recreatief groen

#### 4.2.2 Verbeteren recreatief groen netwerk

Momenteel is er nog geen volwaardig netwerk van recreatieve routes tussen de diverse groene gebieden; een goede samenhang met de groenstructuur ontbreekt.



Verbeteren groene recreatieve attracties  
(boven: Reeshofdijk, onder Leijpark)



Juist door het versterken van de relaties tussen de verschillende groene recreatieve attracties en het verhogen van de recreatieve kwaliteit kan onder meer het gevoelde tekort aan groen in de Oude Stad gedeeltelijk verminderd worden (en komt groen 'dichterbij'). Dit betekent dat er nieuwe recreatieve routes in de toekomst bij moeten komen. Ook zijn diverse recreatieve routes nog onvoldoende aantrekkelijk en zijn er nog enkele barrières, zoals het ontbreken van een (langzaamverkeers)tunnel onder het spoor in Tilburg West (Academielaan). Door deze barrières op te heffen wordt de afstand tussen stad en buitengebied verkleind. Goede bewegwijzering naar de groene recreatiegebieden is noodzakelijk. De toegangsroutes naar de drie buitenstedelijke groengebieden dienen een duidelijke groene inrichting te hebben. Ook dienen de drie buitenstedelijke groengebieden Tilburg Noordoost, Tilburg Zuidwest en Landschapspark Moerenburg over voldoende parkeergelegenheid te beschikken (fietsen en auto's).

#### 3.2.4 Vergroten zichtbaarheid en beleefbaarheid van parken en speelplekken

Niet alle (kleinere) parken in Tilburg zijn zichtbaar en beleefbaar voor iedereen. Dit komt enerzijds doordat deze gebieden soms verborgen liggen tussen de bebouwing. Anderzijds doordat deze groene plekken simpelweg niet openbaar zijn. Deze plekken zijn vooral te vinden in de Oude Stad. Door te onderzoeken wat er kan verbeteren aan de openbaarheid en toegankelijk van deze terreinen kan de beleving van het groen aanzienlijk verbeteren.

Ook draagt de vergroening van speelplekken bij aan een groene directe omgeving. De speelplekken die verhard zijn (m.u.v. schoolpleinen) dienen zoveel mogelijk vergroend te worden (met name in de Oude Stad).

De toegankelijkheid van groengebieden voor mindervaliden (Oude Warande, Noorderbos en Loonse en Drunense Duinen) is momenteel niet optimaal. Zo bestaat bijvoorbeeld het groengebied Oude Warande uit onverharde paden. Vanwege de symmetrie van het parkbos en de sfeer van het gebied is het om ontwerptechnische redenen niet wenselijk om enkele paden te verharden door middel van asfalt of elementverharding. Wel is het bijvoorbeeld denkbaar om een stabiele halfverharding aan te brengen. In het Noorderbos zijn de hoofdpaden van asfalt en halfverharding; de overige paden zijn gras- of zandpaden. Het is



wenselijk om een halfverharding van schelpen aan te brengen. In het nationaal park Loonse en Drunense Duinen zijn enkele routes aanwezig die geschikt zouden zijn voor rolstoelgebruikers. De toegankelijkheid van deze paden moet verbeterd worden.

#### 4.2.4 Versterken kwaliteiten recreatief groen in de stad

Naast de buitenstedelijke groengebieden zijn er ook in en nabij de stad en de dorpen diverse recreatieve groene plekken te vinden ('recreatieve groene attracties'). Op de deelvisie kaart 'recreatief groen' zijn deze plekken met een ster weergegeven. Deze plekken hebben een belangrijke functie voor de wijk/omliggende gebied en het recreatieve netwerk. Behoud van deze plekken is daarom van belang.

#### Speelgazons

Bijzondere aandacht dient er te zijn voor de zogenaamde speelgazons. In diverse naoorlogse wijken (met name in Tilburg Noord en in Tilburg West) zijn in het verleden (portiek)flats gebouwd met hier direct omheen een groenvoorziening in de vorm van speelgazons. Deze gazons worden vandaag de dag echter niet of nauwelijks op deze manier gebruikt. Om meer variatie en/of kleur in de wijken te krijgen, dient daarom nagedacht te worden over een nieuwe inrichting van deze speelgazons (al dan niet in het kader van herstructurering dat al op de planken ligt). Hierbij kan gedacht worden aan sierplantsoenen, natuurlijk groen, speelweiden, moestuinen of misschien wel barbecueplaatsen voor de bewoners van de portiekflats. Bij het onderzoeken van de mogelijke omvorming van deze speelgazons (bij herstructurering) dient nadrukkelijk de behoefte van de bewoners van de portiekflats meegenomen te worden. Tevens dient bij omvorming de verandering van beheer en onderhoud te worden meegenomen. In hoofdstuk 9 zijn de speelgazons op de deelkaarten terug te vinden.

Het stellen van scherpe contrasten tussen de bebouwde en onbebouwde omgeving (met name de wandelbossen en -parken) zorgt voor een contrast en verhoogt hiermee de herkenbaarheid en de beleving van het groen. Het Wilhelminapark vormt hier een goed voorbeeld voor: een soort van groene oase tussen gebouwen.



Recreatief groen (boven De Brand, onder Cobbenhagenpark)







*Verbeteren fietspaden en overbruggen barrières  
(linksboven Gilzerbaan; rechtsboven Bredaseweg)*



*Openbaarheid en toegankelijk (linksonder Oude Dijk, rechts onder heidepark)*

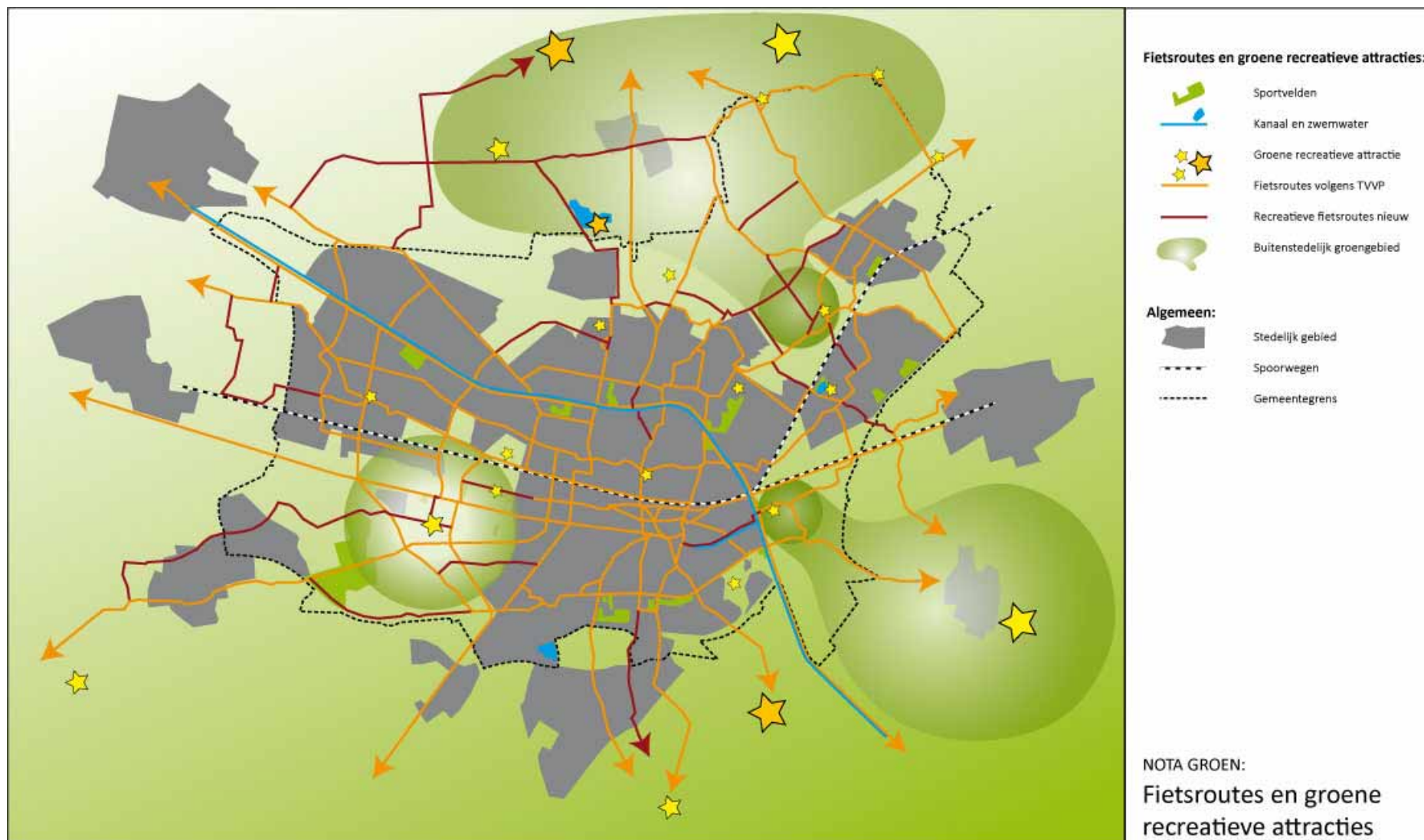






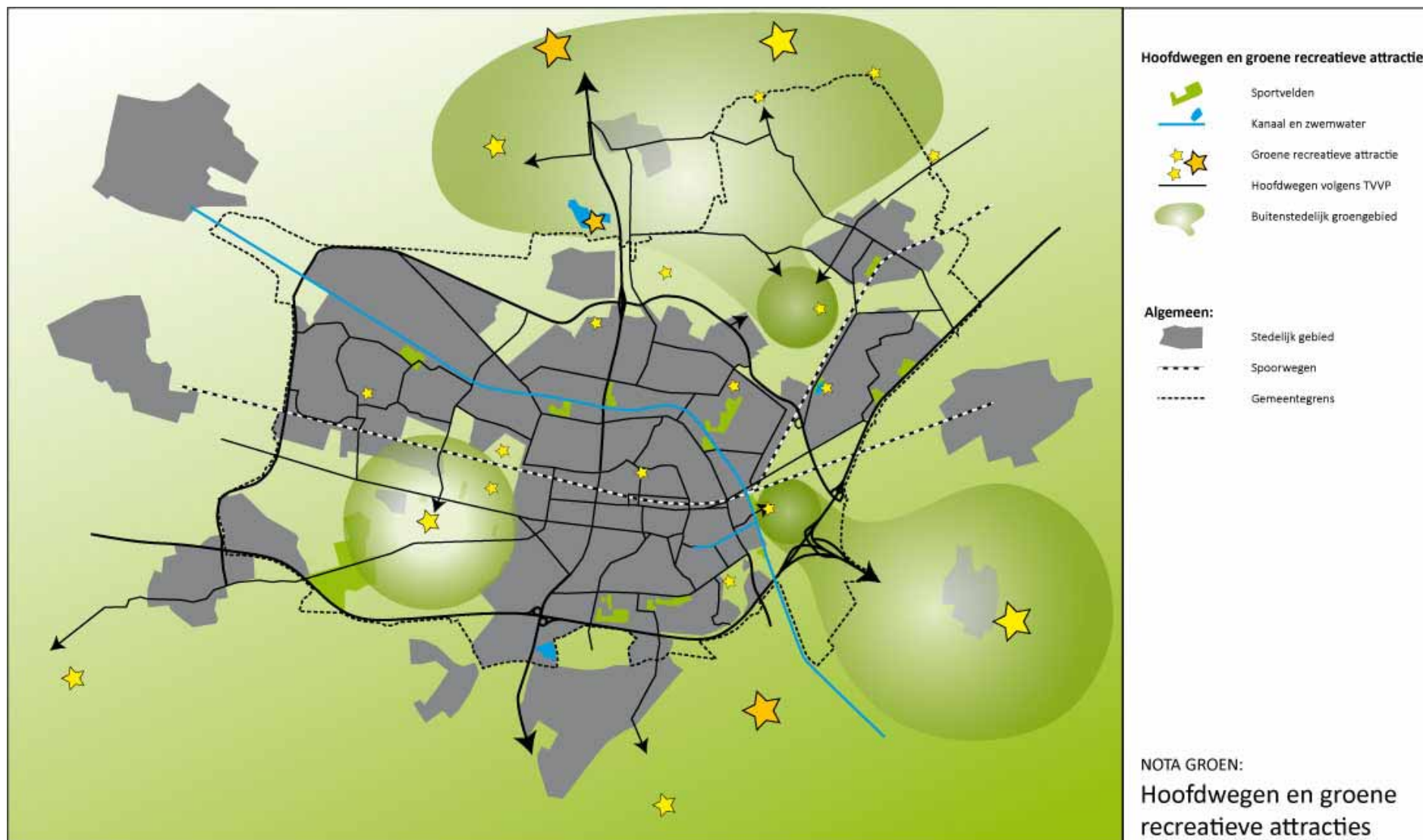
*Omvormen speelgazons (Voorbeeld uit Rotterdam: een anoniem speelgazon omvormen naar een collectief speelgazon)*





Kaart 4: fietsroutes (bestaand en nieuw) en groene recreatieve attracties





Kaart 5: hoofdwegen en groene recreatieve attracties









## 5 Deelvisie natuurlijk groen

### 5.1 Aandacht en ruimte voor natuur

Natuur in en om de stad is van groot belang. Niet alleen voor de natuur zelf, maar ook voor de Tilburger. De aanwezigheid (nabijheid) van groen heeft een positieve invloed op het welbevinden van bewoners en zorgt dat de stad en dorpen als prettig worden ervaren.

Rondom het stedelijk gebied van Tilburg liggen, zowel binnen als buiten de gemeentegrenzen, grote groengebieden met bijzondere natuurwaarden. Om deze natuurwaarden te behouden en te versterken zijn tussen deze groengebieden ecologische verbindingen aangewezen. Ecologische verbindingzones in het stedelijk gebied zijn gemiddeld 50 meter breed<sup>12</sup>. Ontwikkeling van deze natuurgebieden en -verbindingen is grotendeels beleidsmatig afgedekt in de Kadernota Groene Mal. De Nota Groen sluit aan op het reeds bestaande beleid voor het buitengebied en het bijbehorende kaartbeeld dat voor deze gebieden en verbindingen is vastgesteld (kaart 7). Naast ecologische verbindingen in het buitengebied zijn er ook binnenstedelijke gebieden en corridors met bijzondere en potentiële natuurwaarden. Deze verschillen in aard en omvang. Er zijn bijvoorbeeld oude muren in de Oude Stad met bijzondere natuurwaarden en kleinere natuurtuinen zoals in park Oude Dijk. Ook zijn diverse delen van parken, parkstroken, bermen en waterlopen in meer of mindere mate natuurlijk ingericht met een hierop afgestemd beheer. Deze binnenstedelijke gebieden en corridors met een ecologische betekenis zijn, voor zover ze een rol spelen op wijk- en stadsniveau weergegeven op de kaart deelvisie natuurlijk groen (kaart 9). Er zijn nog barrières en ontbrekende schakels in deze ecologische structuur. De maat van de ruimte, rust en samenhang in deze structuur bepaalt of de meest kritische soorten van een ecosysteem<sup>13</sup> zich kunnen vestigen en handhaven.

Natuur is een thema waarmee Tilburg zich als duurzame stad profileert. Dit gebeurt deels al met de Kadernota Groene Mal en de 'Ecologische

Kaart'. Tilburg heeft diverse plekken en kansen om de natuur dichterbij de mens te brengen. Doelstelling voor het natuurlijk groen is het verkrijgen en behouden van een gevarieerde en natuurlijke vegetatie<sup>14</sup>. Onder natuurlijk groen worden in deze nota de volgende groene structuren en plekken verstaan:

- *water*: al het oppervlaktewater: zoals dat voorkomt in een natuurlijke of aangelegde bedding.
- *leefgebied*: gebied waar een aantal plant- en diersoorten een populatie in stand kan houden.
- *corridor*: een min of meer lijnvormig langgerekt element dat het voor mobiele plant- en/of diersoorten mogelijk maakt zich te verplaatsen te midden van een voor deze soorten ongeschikt gebied, bijvoorbeeld een sterk versteend milieu. Een corridor moet wat grotere groene plekken met natuurwaarden bevatten om langdurig verblijf of ook vermenigvuldiging mogelijk te maken. Een corridor is altijd voor slechts bepaalde soorten geschikt.
- *natuurgebied*: gebied dat waarde heeft uit een oogpunt van natuurschoon of natuurleven.
- *groene route*: een groene verbinding voor langzaamverkeer die leefgebieden, bosgebieden, natuurgebieden, buitenstedelijke groengebieden en groene recreatieve attracties met elkaar verbindt. De inrichting van deze routes heeft een groen karakter. Dus niet alleen bomen en geschoren gras, maar juist ook heesters, bloemen, bloembakken, hagen, gevelgroen, groene daken etc.
- *groen eiland*: bijzondere groene plekken in de stad waar planten en dieren voorkomen die zijn aangewezen op deze groene eilanden en de aangrenzende corridors<sup>15</sup>.

<sup>12</sup> Binnen deze zone zijn stedelijke functies (bijv. aanleg van een fietspad) niet mogelijk.

<sup>13</sup> Geheel van de planten- en dierengemeenschappen in een territorium, beschouwd in hun wisselwerking met de milieufactoren.

<sup>14</sup> Het gaat hier net alleen om een stabiele vegetatie, maar juist ook om tijdelijke natuur. Tijdelijke natuur is erg belangrijk voor de stad. Deze natuur is erg dynamisch.

<sup>15</sup> Bron: *Tilburg, daar leeft meer dan je denkt*, Henk Kuiper, 2006.





*Natuurlijk groen: water  
(linksboven Wilhelminakanaal rechtsboven Noorderplas; rechtsonder Dongevallei)*



Natuurlijk groen; verbindingen voor mens en dier  
(linksboven Bels Lijntje; onder Midden Brabantweg, rechtsboven  
verbinding voor fauna in De Leij)





*Natuurlijk groen; leefgebied voor dier en/of mens (boven Westersmarkt/'t Zand; onder Kaaistoep)*







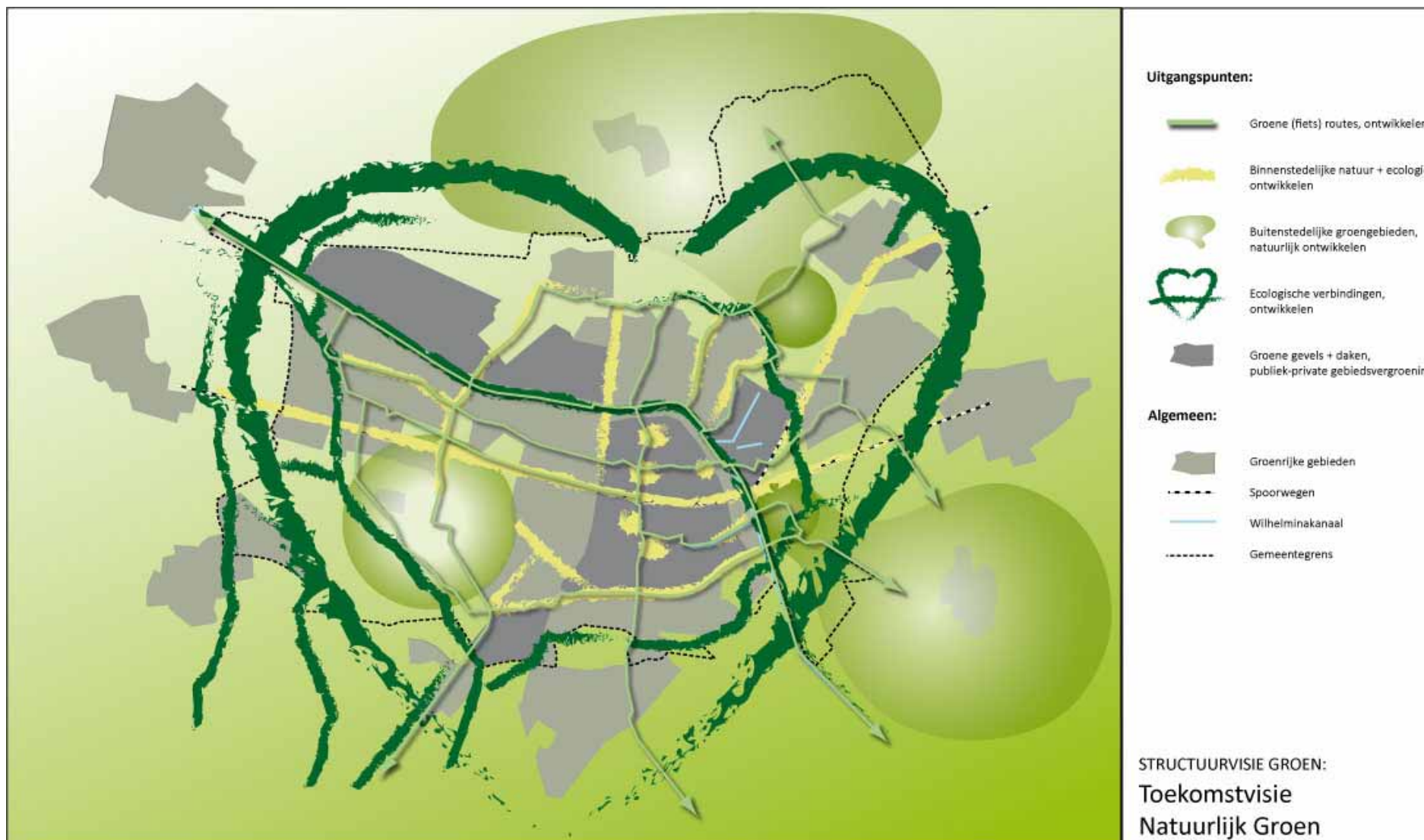
Natuurlijk groen (boven: groen leefeiland Goirkesekerk e.o, onder Landschapspark Moerenburg).



Natuurlijk groen (boven de Kaaistoep, onder De Brand)







Kaart 6: toekomstvisie natuurlijk groen

## 5.2 Visie op natuurlijk groen

### 5.2.1 (Stads)natuur versterken: corridors

Voor de natuur is het essentieel om van A naar B te kunnen komen. Verbindingen en rustpunten zijn hierbij vaak van levensbelang. Door de steeds intensievere verstedelijking wordt het voor de flora en fauna in en om de stad steeds moeilijker om hun weg te vinden door Tilburg. Zonder het hebben van een zogenaamd netwerk voor natuurlijk groen zal het aantal planten en dieren in Tilburg in de toekomst afnemen. Met de ondertekening van Countdown 2010 heeft Tilburg al aangegeven zich actief in te willen zetten om de natuur in Tilburg te helpen. Het realiseren en actief behouden van het natuurlijke netwerk, in het bijzonder de leefgebieden en corridors, draagt bij om deze doelstelling te realiseren.

Deze nota doet enkel globale uitspraken over het netwerk van natuurlijk groen, gericht op flora en fauna in het algemeen. Hierbij worden geen gerichte uitspraken gedaan over specifieke flora en/of fauna. Zo wordt er bijvoorbeeld niet aangegeven waar het natuurlijke netwerk zou moeten worden versterkt als het gaat om de vleermuis (dit is een te gedetailleerd niveau voor deze nota). Specifieke informatie over flora en fauna wordt momenteel verzameld in de 'Ecologische Kaart'. Als deze kaart gereed is, wordt deze kaart geprojecteerd op de kaart 'deelvisie natuurlijk groen' uit deze Nota. Dit zal vervolgens gedetailleerd laten zien waar de verdere kansen liggen voor ontwikkeling en versterking van de flora en fauna. Hieruit kunnen nieuwe projecten voortvloeien specifiek gericht op de versterking of aanleg van natuurlijke verbindingen voor specifieke planten en/of diersoorten in het stedelijk gebied.

### Groen Blauw Stimuleringskader

De natuur in het buitengebied (agrarisch gebied) kan door middel van het zogenaamde Groen Blauw Stimuleringskader uitgebreid en/of versterkt worden. Doel van dit kader is de kwaliteit van het landschap buiten de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) te verhogen. Het stimuleringskader is gericht op het realiseren van nieuwe landschapselementen en recreatieve routes over boerenland. Hiermee wordt het Brabants landschap en het waterbeheer verbeterd en worden de mogelijkheden versterkt om van het landelijke gebied te genieten. Het Groen Blauw Stimuleringskader is een initiatief van de provincie Noord-Brabant. Dit kader kan door

waterschappen en gemeenten benut worden. De regeling is bedoeld voor alle grondeigenaren die willen bijdragen aan natuur- of landschapsbehoud. Budgetten die de gemeente en waterschappen in het gebied willen inzetten voor deze regeling, wordt door de provincie verdubbeld.

### Water

Water vormt een bijzonder onderdeel van het natuurlijke netwerk. Vooral aan de oevers van sloten, poelen, kanalen en vijvers is veel natuur te vinden of zijn bij uitstek mogelijkheden om de natuur in Tilburg te versterken en de (bio)diversiteit een handje te helpen. Daarom dienen er meer natuurlijke randen bij water te worden gerealiseerd. Het beheer van deze oevers dient hierop afgestemd te worden.

### 5.2.2 Bereikbaarheid natuur: groene routes

Natuur (de bosgebieden, buitenstedelijke groengebieden en de leefeilanden) moet gemakkelijk bereikbaar zijn voor fietsers, wandelaars en skeelers (langzaamverkeer). Deze plekken en structuren moeten 'natuurlijk' worden versterkt en aangevuld en daar waar wenselijk beter toegankelijk en bereikbaar worden gemaakt. Qua nieuwe beplanting moet aansluiting worden gezocht bij de natuurlijke uitstraling/biodiversiteitsdoelstelling. Waar deze verbindingen onvoldoende functioneren als verbindingen dienen de ontbrekende schakels aangevuld te worden, mits het wegprofiel dit toelaat (bijvoorbeeld in het geval van kruisende wegen). Geveltuinen, groene daken en (particuliere) tuinen dragen in deze gevallen bij aan de groene schakels (voornamelijk in de oudere delen van Tilburg, waar wegprofielen vaak te smal zijn voor het planten van bomen). Daarnaast is in natuurlijk groen een gradiënt van een meer recreatief naar een rustiger gedeelte gewenst.

### 5.2.3 Natuur- en milieueducatie

Naast bereikbaarheid van natuurlijk groen is educatie over de Tilburgse natuur minstens zo belangrijk. In dat kader is de nota '*Natuur- en Milieueducatie in Tilburg, 2009 - 2012*' (NME visie) opgesteld. De natuurwaarde vlakbij huis moet worden bevorderd en de mensen 'naar de natuur worden gebracht'. Dit kan op verschillende manieren worden bereikt. Enerzijds simpelweg door het zorgen voor voldoende groen in de



wijken en buurten. Hierdoor kunnen mensen genieten van de natuur en de seizoenswisselingen echt beleven (groen komt dichterbij). Maar ook door het bieden van informatie over de natuur: bijvoorbeeld door het plaatsen van informatieborden in parken of bordjes bij bomen. Momenteel wordt gewerkt aan de 'Ecologische Kaart'. Dit is een 'interactieve' kaart die de inventarisatie van flora en fauna in de gemeente Tilburg weergeeft. De gemeente streeft ernaar deze kaart via het internet te ontsluiten om op deze manier de informatie voor iedereen toegankelijk te maken<sup>16</sup>.

In het kader van de NME visie zijn de volgende projecten geformuleerd:

- natuurpad Reeshofbos: de bedoeling is om de bezoeker op een eenvoudige toegankelijke en laagdrempelige wijze waardering voor de natuur bij te brengen en kennis te laten maken met de verschillende landschapstypen in en rond het bos en educatie aan te bieden over planten en dieren.
- kindertuinen: De (stads)jeugd is een aparte en belangrijke groep die zich niet altijd bewust is van de natuur in de stad. Door het realiseren van kindertuinen wordt de natuur dichterbij deze jeugd gebracht<sup>17</sup>. Kennis van stadskinderen over de herkomst van hun voedsel legt een basis voor toekomstige duurzame voedselkeuze en oog voor het belang van diervriendelijke landbouw.
- kinderboerderijen: Tilburg heeft nu acht kinderboerderijen (er wordt er nog een opgericht). Dit zijn plekken waar mensen elkaar ontmoeten en waar kinderen op een ongedwongen manier kennis kunnen maken met dieren. Doel is om een educatiepakket te ontwikkelen om nog zo nog beter informatie aan te kunnen bieden.
- leraren in opleiding: Docenten van lerarenopleidingen basisonderwijs en biologie maken kennis met de facetten van natuur- en milieueducatie, zodat zij weten hoe ze natuur- en milieueducatie kunnen inzetten in hun eigen lessen en dat ze genegen zijn dit ook te

<sup>16</sup> Waarnemingen van flora en fauna in Tilburg worden verwerkt in het systeem 'ecolog'. Medio 2010 wordt deze kaart geplaatst bij het Natuurmuseum. De gemeente en het natuurmuseum zijn samen verantwoordelijk voor deze kaart. De kaart zal continu gevoed worden door (lokale)natuurorganisaties, particulieren e.d., zodat de kaart up-to-date blijft.

<sup>17</sup> De gemeente overlegt met de scholen en stelt subsidie beschikbaar. De verantwoordelijkheid ligt echter bij de scholen zelf.

doen.

- educatieplan st. Herpetofauna: het doel is winkelmedewerkers en particulieren te voorzien van actuele informatie over het houden en verzorgen van exoten.
- biodiversiteit in de tuin: zie paragraaf 5.3.1.

#### 5.2.4 Groen en natuur dichtbij huis zelfbeheer

Inwoners van Tilburg kunnen ook zelf wat doen om het groen dichterbij te brengen; namelijk in de vorm van zelfbeheer. Bij zelfbeheer zorgen bewoners zelf voor een stukje openbaar groen in hun directe omgeving. Dit groen is voor iedereen toegankelijk, maar de bewoners kunnen wel meebeslissen over de inrichting. Het kan hier gaan over het onderhouden van een stuk park, maar het kan bijvoorbeeld ook gaan over een geveltuin, pleintjes of speelplekken. De gemeente helpt hierbij. Door actieve betrokkenheid bij de woonomgeving kunnen bewoners mede bepalen hoe die eruit moet komen te zien. Meer groen, een mooie en veilige speelplek voor kinderen en minder zwerfvuil is het gevolg. Ook zorgt het verzorgen van groen voor de nodige beweging, werkt het ontspannend en vermindert het de stress.

Met name in de Oude Stad is het groene netwerk (naar andere plekken in de stad) belangrijk, vanwege het tekort aan groen in dit gebied. Zelfbeheerde plekkjes dragen bij aan de verbetering van dit groene netwerk. Groene straten zorgen samen met de bestaande natuur voor een netwerk van natuurlijke verbindingen.

De mogelijkheid en de wijze waarop er in Tilburg gestalte kan worden gegeven aan zelfbeheer dient naar aanleiding van deze Nota Groen verder uitgezocht te worden.<sup>18</sup>

#### Braakliggende terreinen in stedelijk gebied

In het stedelijk gebied liggen geregeld plekken voor een wat langere tijd braak; toekomstige bouwlocaties. Deze locaties zijn ideaal voor tijdelijke natuur en vergroening van de stad. Hier kunnen 'mobiele dier- en plantsoorten' zich vestigen.

<sup>18</sup> Als voorbeeld kan hierbij de gemeente Utrecht worden gebruikt: *groen moet je doen! in Utrecht Noordoost. November 2008, wijkraad Utrecht Noordoost.*



*Braakliggend terrein Ringbaan West/Alleenhouderstraat*

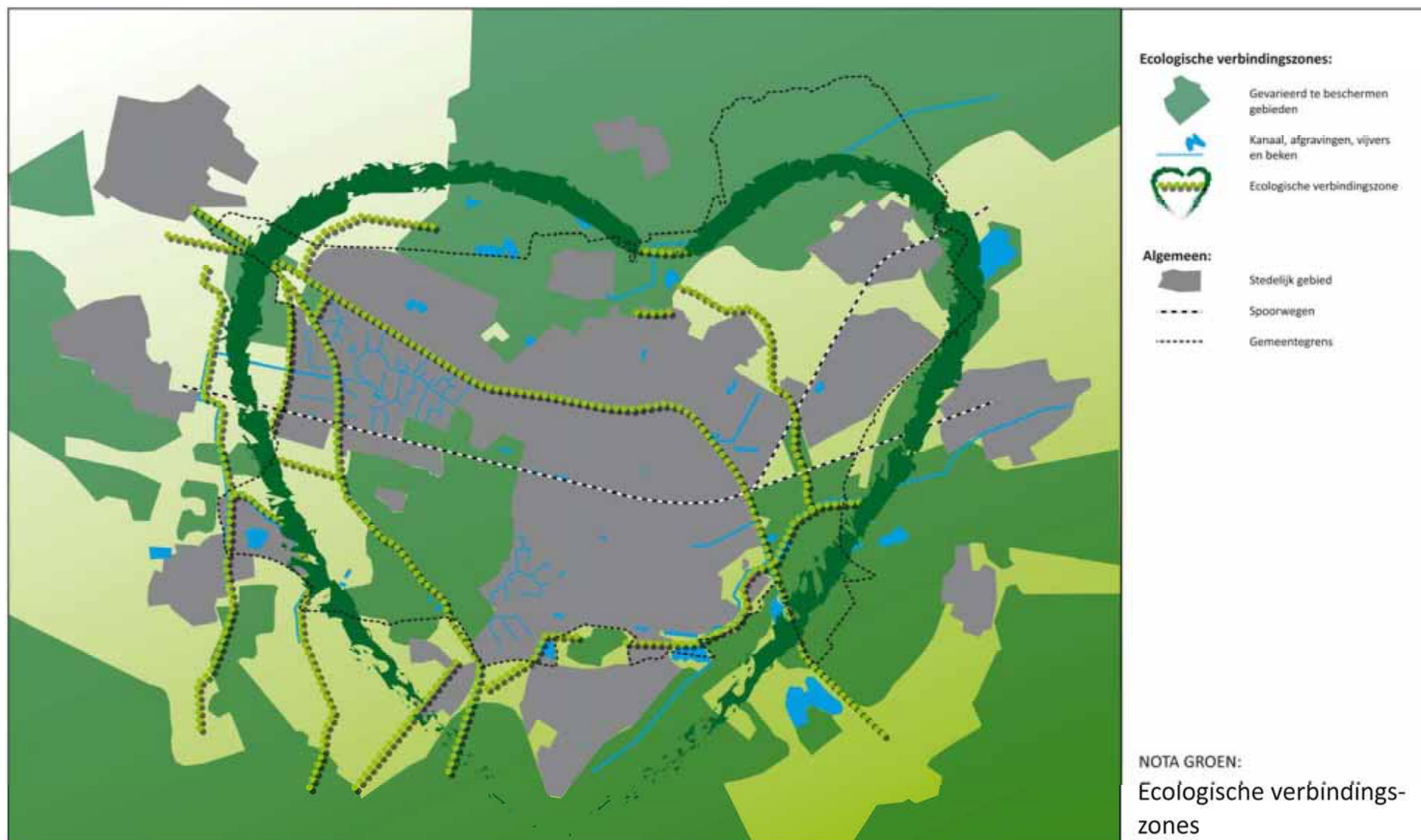
Het creëren van tijdelijke natuur kan op twee manieren en is afhankelijk van de periode dat het terrein braak ligt, afhankelijk van de locatie van het terrein en afhankelijk van welke soorten je wilt aantrekken. De eerste manier is het inzaaien van braakliggende terreinen met kleur/plukgroen. Vaak wordt voor deze manier gekozen als de locatie niet te rommelig mag ogen. Vlinders en bijen worden vaak op dit soort plekken gezien. Het beste voor tijdelijke natuur is echter niet inzaaien maar juist het 'niks' doen op deze terreinen. Al heel snel zullen zich hier natuurlijke plant- en diersoorten gaan vestigen (inzaaien is voor deze soorten juist funest). Deze plekken zijn interessant zijn voor natuureducatie: ontdekking van wat de natuur kan.

#### *5.2.5 Een natuurlijker beeld met ecologisch beheer*

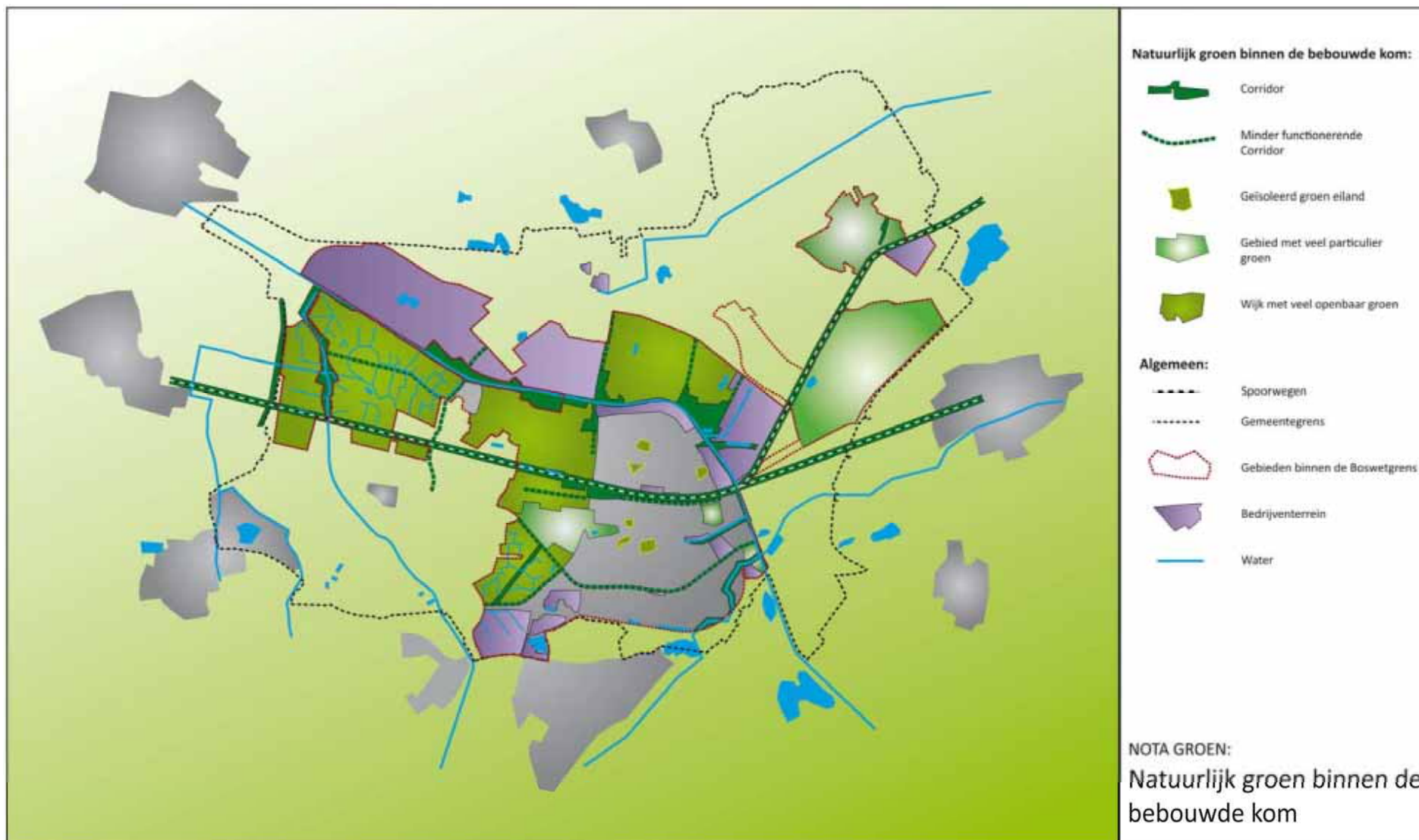
Het lijkt voor de hand te liggen om ecologisch beheer te zien als een synoniem voor extensief beheer. Bijvoorbeeld minder frequent maaien en geen gebruik maken van chemische bestrijdingsmiddelen. Ecologisch beheer gaat echter veel verder dan een onderscheid in de mate van

'netheid'. Voor ecologische betekenis tellen natuurlijkheid, soortenrijkdom en bijdrage die het levert aan het ecosysteem. Ecologisch beheer is niet per definitie extensief in de zin van minder onderhoud. Er kan beter worden gesproken van ander onderhoud. Ecologisch beheer kan specifieke maatregelen vragen als bijvoorbeeld handmatig maaien. Verder kan het bijvoorbeeld zo zijn dat locatie met een hoge gebruikintensiteit extra onderhoud nodig kunnen hebben vanwege het verwijderen van zwerfvuil uit hoog gras. Voor het toekomstige beheer van structuren en plekken met een (potentieel) ecologische betekenis en voor het verder ontwikkelen van binnenstedelijke ecologische verbindingen dient een visie op het ecologisch beheer van het openbaar groen opgesteld te worden (zowel inhoudelijk als financieel). Aspecten die hierin aan de orde komen zijn welke omvorming er waar nodig is en welk type beheer hiermee gemoeid gaat. Hoe kunnen bermen en (delen van) parken ecologisch worden beheerd? Ook bevat de nota beheerlijnen voor veel voorkomende situaties waarin de beheerder keuzes moet maken die invloed hebben op natuurwaarden. Voorbeelden hiervan zijn het beheer van natuurlijke oevers, het beheer van onderbegroeiing in bosvakken in parken, het gebruik van autochtoon plantmateriaal en het maaien van ecologische bermen. Met de voorgestelde maatregelen zal naar verwachting de gewenste biodiversiteit in de stad gestimuleerd worden.





Kaart 7: ecologische verbindingen buiten de stad (bron: Kadernota Groene Mal)



Kaart 8: corridors binnen de bebouwde kom (kaart vormt basis input voor Nota Biodiversiteit)





Kaart 9: groene routes verbinden leefgebieden met groene recreatieve attracties



*Groene routes, hagen en  
gevelgroen*



*linksboven Utrecht;  
rechtsboven Pieter Vreedestraat;  
linksonder Mariastraat;  
rechtsonder gevelgroen Korte  
Tuinstraat*





### 5.3 Biodiversiteit

Biodiversiteit is de verscheidenheid van het leven op aarde. Ecosystemen, soorten en genen zorgen er in hun voortdurende onderlinge wisselwerking voor dat de aarde leefbaar blijft. Biodiversiteit is een belangrijke 'natuurlijke hulpbron' die grondstoffen, goederen en diensten levert die wij nodig hebben om te kunnen leven, wonen, werken, produceren en consumeren. Daarnaast heeft biodiversiteit ook andere waarden op het vlak van esthetiek, natuurbeleving, wetenschap, symboliek en ethiek. Biodiversiteit heeft betrekking op grote natuurgebieden, maar ook op de vlinders in de tuin of een koolmees in het vogelhuisje op het balkon (veel kleinschaliger niveau).

Behoud van biodiversiteit is voor Tilburg een belangrijk gegeven. Hiertoe heeft Tilburg in 2005 'Countdown 2010' ondertekend. Hiermee is afgesproken dat de biodiversiteit na 2010 niet meer mag afnemen. Dit onderwerp wordt vervlochten in verschillende beleidsterreinen. Twee belangrijke biodiversiteitsprojecten waaraan gewerkt wordt is het LAB (Local Action for Biodiversity) en het MOLO (Milieu Overleg Lokale Overheden)<sup>19</sup>.

Het Platform Stadsnatuur Tilburg is een forum van gemeente en natuurorganisaties (IVN, KNNV, Natuurmuseum Brabant en Rauwbraken) en heeft als doel om mensen die in Tilburg wonen, werken en recreëren meer bewust te maken van de waarden van stadsnatuur.

Binnen het gemeentelijke beleid wordt biodiversiteit momenteel vooral geïmplementeerd in (projecten van) de Groene Mal. In de in 2010 te actualiseren 'Ecologische Kaart Tilburg' worden ruimtelijke kansen voor behoud en ontwikkeling van de biodiversiteit aangegeven welke in lokale projecten moeten worden benut.

<sup>19</sup> Het LAB is een mondiaal project waar 21 steden zich inzetten voor biodiversiteit. Het MOLO is een regionaal overleg. Voor het LAB is een biodiversiteitsrapport over de toestand van de natuur in Tilburg opgeleverd. In de Nota Biodiversiteit (gereed 2010) wordt o.a. aangegeven welke biodiversiteitsprojecten er de komende jaren uitgevoerd gaan worden.



Euonymus europaeus



Pyracantha



Viburnum opulus



Amelanchier



Sorbus



Corylus avellana

### 5.3.1 Biodiversiteit in de tuin

Zowel de stad als het platteland wordt steeds intensiever gebruikt. Hierdoor blijft er voor veel planten en dieren minder ruimte over. Daarom wordt onze woonomgeving steeds belangrijker voor de natuur. Een belangrijk deel van het Tilburgs groen bestaat uit (particuliere) tuinen. Met relatief kleine ingrepen kan de inwoner zijn tuin (nog) aantrekkelijker maken voor de natuur en hierdoor een bijdrage leveren aan de biodiversiteit. Het gaat hierbij om bewustwording over natuur in de tuin (bijv. blad niet opvegen) en het planten van plantsoorten in de tuin die bijdragen aan biodiversiteit.

Om biodiversiteit in de tuin te stimuleren stelt de gemeente in 2010 vier gratis planten beschikbaar (per huishouden) die bijdragen aan de biodiversiteit. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen stadstuinen, kleine- en grote tuinen. Dit project wordt opgepakt en uitgewerkt in de NMW visie 2009 - 2012 van de gemeente Tilburg.



*Groene meerwaarde op bedrijventerreinen*



*Natuur dichtbij huis*

### 5.4 De groene meerwaarde van de bedrijventerreinen

Het klinkt in eerste instantie misschien vreemd, maar de bestaande Tilburgse bedrijventerreinen kunnen een belangrijke rol spelen bij het behoud en versterken van natuur en biodiversiteit. Dit komt vooral door de ligging en het landgebruik van deze gebieden. Uit onderzoek blijkt dat er nu al bijzondere broedvogels en amfibieën op bedrijventerreinen kunnen voorkomen. Met een aangepaste inrichting en beheer kan deze meerwaarde voor de natuur vergroot worden.

Bedrijventerreinen gelegen in de stadsrand kunnen als bron voor natuur in de stad dienen, zodat bewoners van aangrenzende wijken kunnen genieten van meer vlinders en vogels in hun tuin. Tevens kan de biodiversiteit op bedrijventerreinen worden vergroot door het gebruik van groene daken en groene gevels. Ook het benutten van braakliggende kavels voor tijdelijke natuur en het gebruik van meer ecologisch groen (i.p.v. het huidige 'steriele' bedrijfsgras) zorgen ervoor dat bedrijventerreinen een meerwaarde kunnen hebben voor de natuur<sup>20</sup>. Het gaat hier dan vaak om 'mobiele' dier- en plantsoorten.

In de Zuidkamer in Tilburg Noordoost wordt een pilot gestart om de biodiversiteit expliciet hier mee te nemen in het ontwerp (natuurlijke inrichting).

<sup>20</sup> Bron: *Biodiversity conservation at business sites - options and opportunities*, Robbert Snep (landschapsecoloog), Alterra, Wageningen UR, februari 2009.





Natuureducatie (linksboven Hilversum; rechtsboven Utrecht)

Groene routes, corridors en bermbeheer (linksonder Berkel-Enschot, rechtsonder Taxandriëbaan)









## 6 Totale visie Groen

In de voorgaande hoofdstukken is de visie met betrekking tot klassiek, recreatief en natuurlijk groen en hiermee het groen 'dichterbij' de Tilburger brengen verwoord. Deze toekomstbeelden bij elkaar (kaart 2, 5 en 9) vormen tezamen de totale visie op het groen. De hoofdpunten worden in dit hoofdstuk nogmaals kort belicht.

Wat de visie betekent voor de verschillende wijken/deelgebieden van Tilburg wordt in hoofdstuk 9 op diverse deelkaarten weergegeven. De totaalvisie geeft alleen de groene hoofdstructuren weer. In de deelkaarten komt ook het wijkgroen aan bod.

### 6.1 Inzetten op de buitenstedelijke groengebieden en het groene netwerk

Vanwege de diverse stadsuitbreidingen, de behoefte van de stedelingen en de afname van agrarische functies wordt de functie van de buitenstedelijke groengebieden steeds belangrijker voor Tilburg. Er dient daarom ingezet te worden op een betere verbinding van de stad met de drie buitenstedelijke groengebieden Tilburg Noordoost, Tilburg Zuidwest en Landschapspark Moerenburg. Op deze manier worden deze gebieden 'dichter bij' inwoners van de gemeente Tilburg gebracht.

Dit is een nieuw aspect in het groenbeleid, aangezien de voorgaande Groenstructuurplannen het buitengebied buiten beschouwing lieten. Het groene netwerk dient aantrekkelijk en gemakkelijk te zijn voor de inwoners van Tilburg. Op deze manier wordt Tilburg groener beleefd, maar ook daadwerkelijk groener.

Voor de buitenstedelijke groengebieden geldt:

- versterken van de bestaande gebiedskwaliteiten;
- verbeteren van de toegankelijkheid van het gebied voor recreatief medegebruik, bijv. door het routenetwerk te verbeteren of door het bieden van goede (fiets)parkeergelegenheid;
- Ontwikkelen en stimuleren van (nieuwe) economische dragers;
- Stimulering van ecologische verrijking van de agrarische gronden in de gebieden;
- Grootschalige woningbouw is niet wenselijk. De huidige openheid, toegankelijkheid en kwaliteiten dienen behouden te blijven en zo

nodig versterkt te worden.

### 6.2 De verschillende 'karakters van het groen' in het stedelijk gebied tot zijn recht laten komen

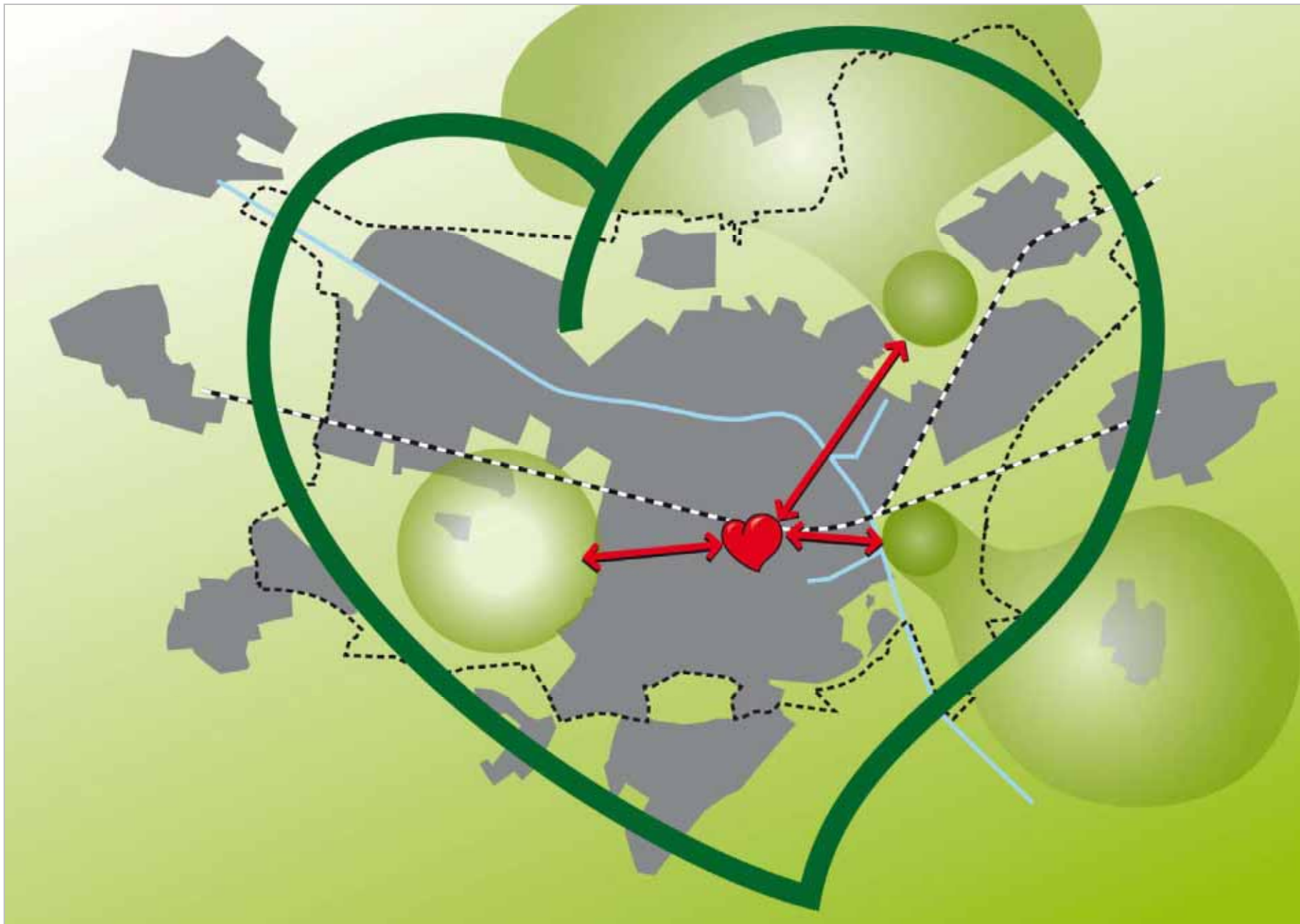
Het groen in Tilburg kan verschillen qua karakter. In deze nota wordt daarom een onderscheid gemaakt tussen klassiek-, recreatief- en natuurlijk groen. Deze verschillende 'groensoorten' zorgen voor de groene identiteit en het zorgt ervoor dat Tilburg een verscheidenheid heeft aan groen. Alle 'groensoorten' hebben hun eigen stijl en uitstraling. De verschillende 'groensoorten' dienen behouden en versterkt te worden. De landschappelijke, cultuurhistorische, natuurlijke en recreatieve waarden van het groen moeten zo goed mogelijk tot zijn recht komen in de Tilburgse stedelijk omgeving. Belangrijk hierbij is het al eerder genoemde groene netwerk (versterken en uitbreiden) en het vergroten van de toegankelijkheid en bereikbaarheid van de stadsparken en voormalige kloostertuinen.

### 6.3 Versterken en behoud van natuurlijk groen

Het natuurlijk groen in de stad is er voor de Tilburger. Zijn moeten in de stad van de natuur kunnen genieten<sup>21</sup>. In het stedelijk gebied liggen diverse (potentiële) corridors. Deze corridors functioneren als verbindingen voor de stedelijke flora en fauna. Ook de groene routes dienen versterkt te worden. Waar deze verbindingen onvoldoende functioneren zullen de ontbrekende schakels aangevuld moeten worden. De inrichting van deze routes heeft een groen karakter en kan op verschillende manieren plaatsvinden. Dus niet alleen bomen en geschoren gras, maar juist ook heesters, bloemen, hagen, bloembakken, gevelgroen, groene daken e.d.

<sup>21</sup> Zeldzame soorten flora en fauna, die bescherming behoeven komen in de stad weinig voor. Bijzondere soorten als een egel, een vos of een wespenorchis zijn voor de mens juist boeiend.





Kaart 10: visie Nota Groen





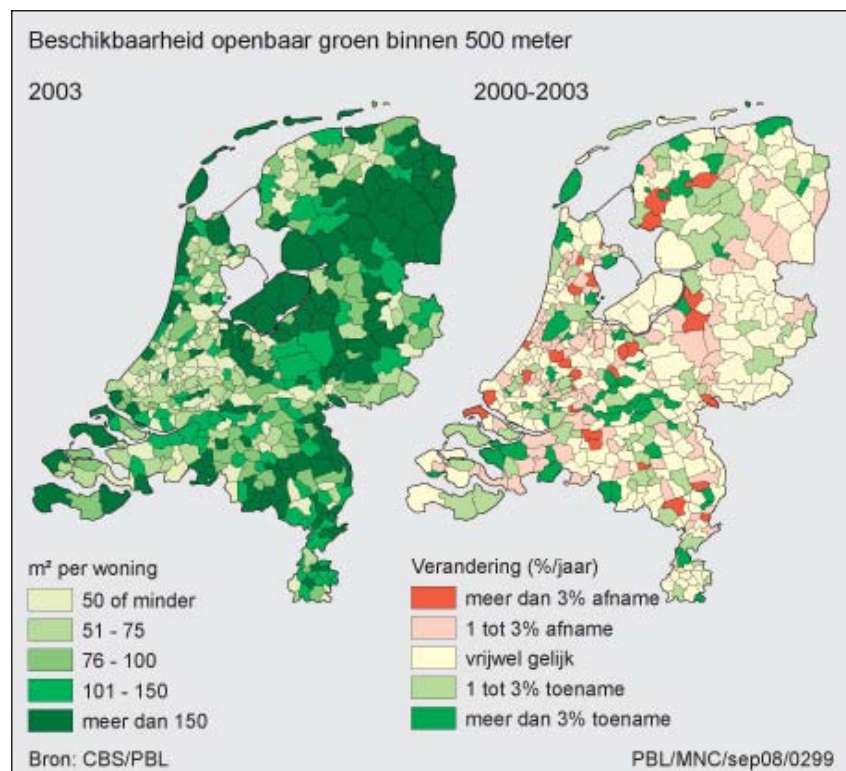




## 7 Analysemethodiek groen

### 7.1 Openbaar groen in Tilburg

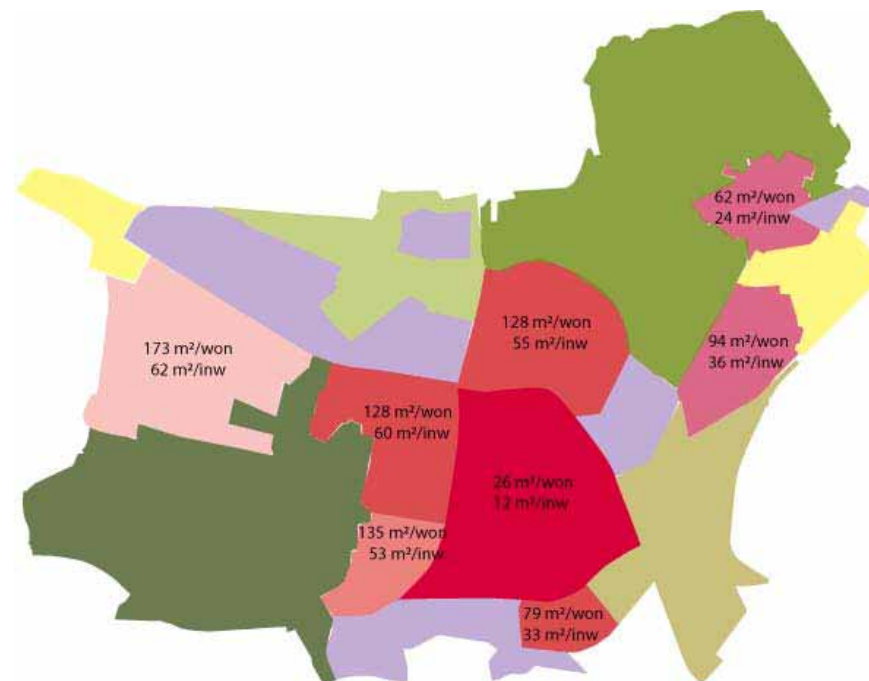
Vergeleken met de rest van Nederland scoort Tilburg een voldoende als het gaat om de hoeveelheid openbaar groen. Vooral in de directe omgeving van Tilburg is veel openbaar groen te vinden. Dichtbij huis is er wat minder groen<sup>22</sup>.



Afbeelding 1: beschikbaarheid openbaar groen

<sup>22</sup> In de Nota Ruimte wordt een richtgetal van 75 m<sup>2</sup> groen per woning genoemd (VROM, 2006).

Verder ingezoomd op Tilburg heeft het stedelijk gebied van Tilburg gemiddeld 87 m<sup>2</sup> openbaar groen per woning en 37,5 m<sup>2</sup> openbaar groen per inwoner (inclusief de dorpen, exclusief de bedrijventerreinen).



Afbeelding 2: openbaar groen in Tilburg per woning en per inwoner

In negatieve zin valt vooral de Oude Stad op. Hier ligt het aandeel openbaar groen ver onder het Tilburgse stedelijk gemiddelde. De groenstedelijke woonmilieus, op Groenewoud na, scoren allemaal boven de 120 m<sup>2</sup> openbaar groen per woning en boven de 50 m<sup>2</sup> openbaar groen per inwoner. Voor Groenewoud valt het ietwat tegenvallende aandeel openbaar groen te verklaren; het nabijgelegen Leijpark is niet meegenomen in de 'groenberekening'. Ook het Wandelbos is niet meegeteld in Tilburg West<sup>23</sup>. Het dorp Berkel-Enschot scoort gemiddeld.

<sup>23</sup> Met de beschikbare gegevens was het helaas niet mogelijk om de Dongevallei uit de Reeshof te halen. In de praktijk betekent dit dat de Reeshof minder openbaar groen heeft



Udenhout zit daarentegen iets onder de het Tilburgse gemiddelde voor openbaar groen. Hier is echter relatief veel particulier groen te vinden.

## 7.2 Analysemethodiek

In de stad is vooral veel vernieuwing/herstructurering in de Oude Stad en in de uitbreidingswijken van na de Tweede Wereldoorlog<sup>24</sup>. Om te kunnen analyseren hoe de verhouding tussen stedelijke ontwikkelingen en openbaar gebruiksgroen is, is een analysemethodiek voor groen wenselijk. Deze methodiek is een relatief eenvoudig analyse dat zich richt op de kwantiteit van het groen in het stedelijk gebied in de vorm van lokale parken/lokaal groen en buurtgroen. Uitspraken over de kwaliteit (soortkeuze, afstanden etc.) worden op ontwerpniveau gedaan en kunnen met de analysemethodiek niet worden gedaan. Tevens dient in het achterhoofd te worden gehouden dat elke wijk uniek is qua inrichting, groen en omgeving. Deze methodiek, het groenfonds (hoofdstuk 7 en 8) en de 'deel/wijkkaarten' uit hoofdstuk 9 dienen altijd als basisinput gebruikt te worden bij de herinrichting van wijken.

De analysemethodiek is gebaseerd op een schematische voorstelling<sup>25</sup> met:

- lokaal groen/park: dit is een groengebied van circa 4 hectare (minimaal 2 ha.) welke hoogwaardig en intensief is ingericht en ook zodanig wordt gebruikt.
- buurtgroen: dit zijn hoofdzakelijk groene ruimten of verharde ruimten met bomen met ruimte om te spelen, sporten en ontmoeten. Het kunnen ook plantsoenen, groene pleinen of tuinen zijn.

Het accent van deze groenplekken ligt op de beeld- en gebruikskwaliteit. Let wel: de analyse zegt niks over de diversiteit van het groen.

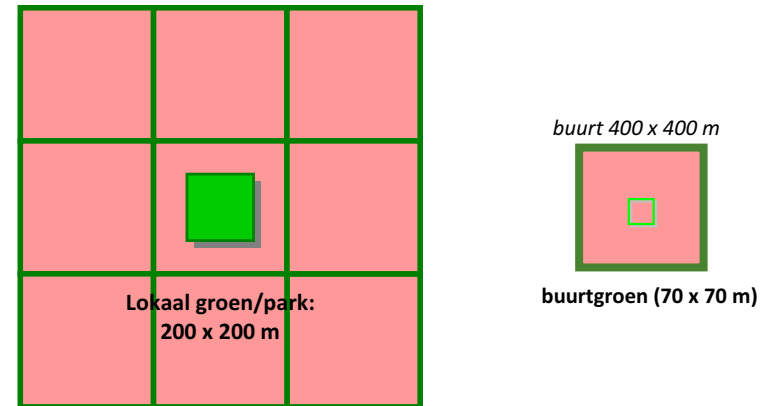
Door dit schema als een raster over delen van Tilburg te leggen, kan worden gekeken of het desbetreffende gebied een goede verdeling qua groen heeft.

dan op de kaart gesuggereerd wordt.

<sup>24</sup> Stokhasselt, Heikant, Quirijnstok, Wandelbos, 't Zand en Reit.

<sup>25</sup> Bij het opstellen van de het schema is gebruik gemaakt van de structuren in andere steden.

wijk 1200 x 1200 m



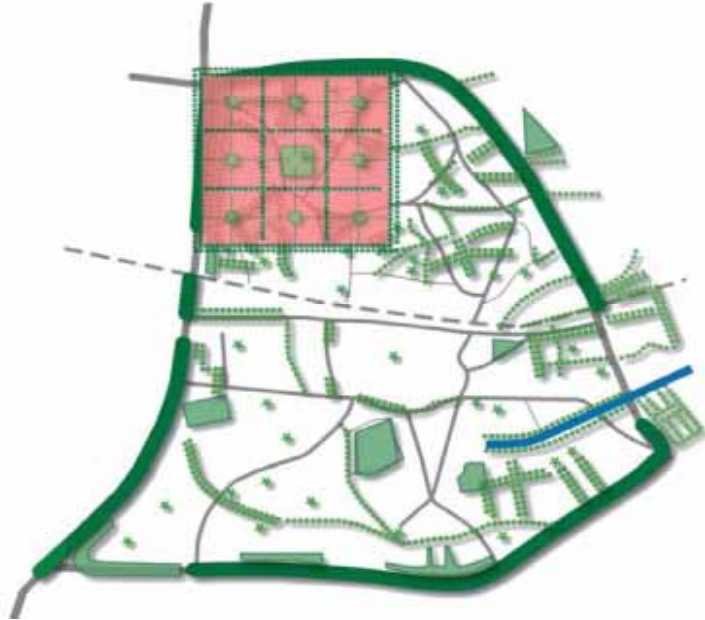
Afbeelding 3: Schematische voorstelling

### 7.2.1 Eruit gelicht: de Oude Stad

In de Oude Stad is gemiddeld per woning 26 m<sup>2</sup> openbaar groen te vinden en is er 12 m<sup>2</sup> openbaar groen per inwoner aanwezig. Deze getallen liggen ver onder het gemiddelde van Tilburg. Als de Oude Stad wordt getoetst aan de analysemethodiek, dan wordt duidelijk dat grote delen van de Oude Stad niet voldoen aan het beeld van het schema. Er zijn veel gebieden waar onvoldoende buurtgroen aanwezig is. De tekorten zijn het sterkst voelbaar in het noordoostelijke gedeelte van de Oude Stad.

De Oude Stad heeft daarnaast een bijzonder woonmilieu. Het gebied heeft 'extra' eigenschappen die ervoor zorgen dat ondanks het gebrek aan groen, de wijken aantrekkelijk blijven om te wonen. Deze eigenschappen compenseren deels het ontbrekende groen;

- de nabijheid van de binnenstad met winkels, horeca en diverse voorzieningen;
- de aanwezigheid van privétuinen, niet openbaar toegankelijke tuinen en groengebieden zoals (voormalige) kloostertuinen en begraafplaatsen;
- de aanwezigheid van karakteristieke historische gebouwen.



Afbeelding 4: analysemethodiek toegepast in de Oude Stad

De oorzaak van deze groentekorten ligt gedeeltelijk in het industriële verleden van Tilburg; parken en pleinen waren een luxe die men zich niet kon of wilde veroorloven. Ook de hoge verdichting van de huidige ondergrondse ruimte met kabels, leidingen en riolering zorgt ervoor dat er in de Oude Stad groen (met name bomen) niet overal geplant kan worden.



Afbeelding 5: beboomde linten in de Oude Stad rond 1900 (links) en rond 2000 (rechts)



Bredaseweg rond 1900

In het verleden stonden er veel textiel fabrieken in Tilburg. Bij de bouw van deze textiel fabrieken was er weinig oog voor een directe groene omgeving. Uiteindelijk zijn de textiel fabrieken in Tilburg vervangen door woningbouw, waarbij meer aandacht werd besteed aan het groen om de woning. Hierdoor werd er meer groen aan de Oude Stad toegevoegd in de vorm van (snipper) buurtgroen. Ook zijn een aantal kloostertuinen en militaire terreinen 'vervangen' door lokale parken/lokaal groen.

In het kaartje op de volgende pagina geven de paarse gebieden de fabriekscomplexen weer die in 1975 in de Oude Stad van Tilburg aanwezig waren. De groene kleur is het huidige openbaar groen (donkergroen: begraafplaatsen en kloostertuinen; lichtgroen: openbaar groen incl. lanen en buurtgroen).

Het blijkt dus dat de afgelopen dertig jaar de hoeveelheid openbaar groen in de Oude Stad niet is afgenomen, maar juist iets is toegenomen. Echter, ondanks deze toename is het een feit dat er nog steeds relatief weinig groen in de Oude Stad aanwezig is; zowel kwantitatief als in de beleving van de inwoners van Tilburg.

Om het gebrek aan groen in de Oude Stad (en het gebrek aan de beleving van het groen) te verminderen is de ideale, maar direct ook erg



rigoureuze oplossing het slopen van woningen om op de vrijgekomen locaties groenplekken te realiseren. Dit is echter geen realistisch wensbeeld. Er dient voornamelijk te worden ingezet op opwaardering van het bestaande groen en het verbeteren van de verbindingen tussen/naar groenelementen en groene recreatieve attracties



Afbeelding 6: nieuwe wijkparken op voormalige kloostertuinen en militaire terreinen en nieuw buurtgroen bij herstructurering van voormalige fabriekscomplexen

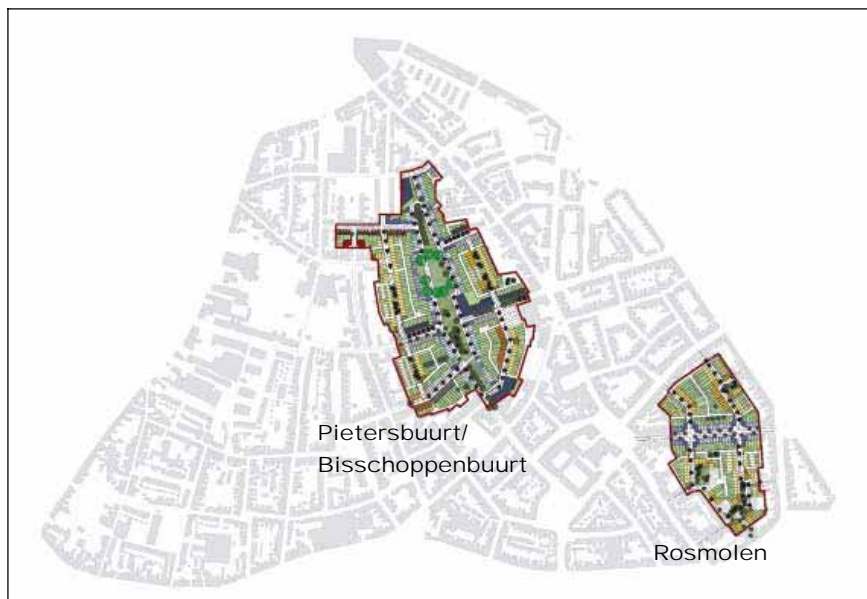
- Herstructurering is het moment waarop het groen in de Oude Stad kwalitatief en kwantitatief moet worden verbeterd; zowel qua gebruik als qua beleving. Een goed voorbeeld van vergroening van de Oude Stad is de herontwikkeling van de Groeseind-Hoefstraat (zie volgende pagina). Door met name een andere inrichting van het gebied (minder

snippergroen) is het gebied veel groener geworden. Het ontwerp van het groen is zo gemaakt dat het groen in Groeseind-Hoefstraat duidelijk zichtbaar en goed toegankelijk is.

- Het verbeteren van de beplanting in de hoofdontsluiting draagt bij aan vergroening van de binnenstad; doorgaans de oude linten (zowel kwalitatief als kwantitatief). Oplossingen dienen in eerste instantie gezocht te worden in het planten van bomen. Vanwege de vaak beperkte ruimte boven- en ondergronds is het lang niet altijd mogelijk om bomen te planten die geheel kunnen volgroeien. Daarom dient ook bekeken te worden of het mogelijk is zogenaamde 'tijdelijke bomen' te planten<sup>26</sup>. Indien het planten van bomen geen mogelijkheid is, dient de oplossing gezocht te worden in gevelgroen, hagen en groene daken.
- Er dient per straat naar oplossingen gezocht te worden voor vergroening. Ook hier is er vaak sprake van beperkte boven- en ondergrondse ruimte. Oplossingen dienen met name gezocht te worden in gevelgroen, groene daken, plantenbakken, het werken met hagen, eventueel het planten van 'tijdelijke bomen' en het zoeken naar plekken waar een solitaire boom uit kan groeien tot een volwassen boom. De ligging van kabels en leidingen in de Oude Stad excl. de binnenstad dient derhalve bekeken te worden. Ook zelfbeheer (zie paragraaf 5.2.4) kan hier een positieve bijdrage aan leveren.
- Het openbaar toegankelijk en bereikbaar maken van grotere particuliere groenplekken (en deze veiligstellen). Het gaat hierbij met name om kloostertuinen, begraafplaatsen, parken en grote groene speelplekken. Voorbeelden zijn het park van de Orde der Minderbroeders Kapucijners aan de Capucijnenstraat/St. Anna en het park ten noorden van het Textielmuseum aan de Goirkestraat.
- Er dient geïnvesteerd te worden in de verbindingen naar en tussen de parken (zowel in de Oude Stad als daarbuiten) en naar de buitenstedelijke groengebieden.

Er is voor de binnenstad al een plan voor de vergroening in gang gezet. Hiervoor wordt verwezen naar paragraaf 9.1.

<sup>26</sup> Bomen met een beperkte levensduur. Deze bomen hebben over het algemeen een kleinere stand- en groeiplaats nodig en kunnen met minder doorwortelbare grond leven.



Afbeelding 8: Herontwikkeling Groeseind-Hoefstraat-Pastorieklamp  
Bron: Voorlopig Stedenbouwkundig Ontwerp Groeseind-Hoefstraat-Pastorieklamp, december 2007





Smalle straten en (tijdelijke) laanbeplanting: linksboven Korvelseweg (bron Regionaal Stadsarchief), rechtsboven Venlo; links- en rechtsonder Utrecht



Hagen in de wijk (boven Utrecht; onder Den Bosch)



### 7.2.3 Eruit gelicht: de naoorlogse wijken

De naoorlogse wijken Stokhasselt, Heikant, Quirijnstok, Wandelbos, 't Zand en Reit voldoen over het algemeen goed aan de kenmerken van de schematische voorstelling van de analysemethodiek. Dat is ook niet zo verwonderlijk, omdat deze wijken doelbewust van een groenstructuur voorzien zijn in de ontwerpfase. Het stelsel van ruime en groene ontsluitingswegen, met bomen beplante woonstraten, lokaal groen/parken en buurtgroen is een belangrijke kwaliteit. Waar de groene hoofdstructuur en de groene wijkstructuur hiaten vertonen, is de aanvulling en verbetering daarvan een verplicht programmapunt in de planvorming.

Alleen in het bijzonder in de voorziening met lokaal groen/parken en buurtgroen laten sommige naoorlogse wijken hiaten zien, soms omdat ze nooit aangelegd zijn, soms omdat deze plekken door verstedelijking zijn verdwenen.





## 8 Groenfonds

### 8.1 Zuinig omgaan met bestaande groene kwaliteiten

Het leefbaar en gezond houden van Tilburg, Berkel-Enschot en Udenhout en het in stand houden of verbeteren van de natuurwaarden en soortenrijkdom is een doelstelling van deze nota. Enerzijds kan dit door beter inzicht te geven in de consequenties van een vernieuwingsplan op het groen<sup>27</sup>. Anderzijds kan het instellen van een groenfonds ervoor zorgen dat groen een volwaardige plaats in de belangenafweging krijgt.

Een groenfonds is deels te vergelijken met het parkeerbonds. Daar waar het binnen een project niet lukt om het groen te behouden, komt een financiële compensatie voor het weghalen van het groen. Dit wordt gestort voor de aanleg van extra groen, bij voorkeur in dezelfde buurt of in een buurt met bestaande groentekorten. Wanneer per saldo minder oppervlakte groen in het project terugkomt, volgt er een financiële afdracht. Het groenfonds kan niet gebruikt worden om meer ruimte voor bebouwing vrij te maken, door het groen 'af te kopen'. Deze regeling dient als richtinggevend principe gehanteerd te worden bij het maken van vernieuwingsplannen. De Nota Groen dient hierbij als basis.

De regeling is een instrument wat behulpzaam is in projecten en bedoeld als ondersteuning aan het proces. Daarnaast zorgt het groenfonds ervoor dat inzichtelijk gemaakt wordt wat in projecten de besluiten over groen zijn en welke bewuste afwegingen er zijn gemaakt.

### 8.2 Richtlijnen methode groenfonds

#### Compenseren aan de hand van norm 75 m<sup>2</sup> groen

- De regeling heeft betrekking op het bestaand stedelijk gebied. Voor de overige gebieden (uitleggebieden) wordt de hoeveelheid groen geregeld in de bestemmingsplannen.
- de regeling is geldig voor alle ruimtelijke ontwikkelingen in bijvoorbeeld de vorm van herziening van het bestemmingsplan.

- voor elk vernieuwingsproject geldt dat deze gekoppeld wordt aan 75 m<sup>2</sup> groen per woning<sup>28</sup>. Indien binnen een project dit niet wordt gehaald, dient er gestort te worden in het groenfonds, om op deze manier het groentekort enigszins te compenseren.
- Voor bedrijventerreinen geldt dat er bij een nieuwe ontwikkeling per 120 m<sup>2</sup> vloeroppervlak voldaan moet worden aan 75 m<sup>2</sup> groen.
- De gelden uit het groenfonds dienen in de wijk zelf, of in de directe invloedssfeer van de betreffende de wijk besteed te worden aan groen (zowel nieuwe aanleg als besteding in gebieden die dringend toe zijn aan een nieuwe impuls).
- Elke m<sup>2</sup> groen dat er minder aanwezig dan 75 m<sup>2</sup>/woning of 120m<sup>2</sup> vloeroppervlak bedrijventerrein is naar eerste inzicht € 65,- waard<sup>29</sup>.

#### Vervolg

Het groenfonds moet na instemming van het college en de gemeenteraad verder worden uitgewerkt. Bovenstaande richtlijnen worden in eerste instantie als basis gebruikt. Belangrijke aspecten hierbij zijn het ontwikkelen van de exacte rekenmethode. Ook dient getoetst te worden of de methode juridisch haalbaar is om bij particulieren en projectontwikkelaars groencompensatie verplicht te stellen. Tevens dient gekeken te worden of de 'Reserve Bomen' en het groenfonds mogelijk samen kunnen gaan in een algemeen groenfonds en bij welke dienst het beheer van het groenfonds komt te liggen.

Mocht bij de verdere uitwerking van het groenfonds blijken dat het invoeren van groenfonds onhaalbaar en/of niet realistisch is (er moet bijvoorbeeld voorkomen worden dat het fonds een afkoopregeling van groen), dan kan alsnog worden afgezien van de instelling van dit fonds.

<sup>28</sup> De vraag naar groen wordt in de Nota Ruimte gekwantificeerd in de vorm van een richtgetal van 75 m<sup>2</sup> per woning, te realiseren in de stad. Dit richtgetal is gebaseerd op de aanname dat recreatief gebruik van groene openbare ruimte goed mogelijk is indien deze aanwezig is binnen 500 meter van de woning (lopend bereikbaar) en binnen 5 km van de stad (fietsend bereikbaar).

<sup>29</sup> Bron: gemeente Arnhem: 'spelregels groencompensatie', dienst Stadsbeheer, oktober 2006

<sup>27</sup> de Adviescommissie Stedelijk Groen heeft hier een belangrijke rol in





## 9 De Tilburgse deelgebieden

De drie deelvisies (klassiek groen, recreatief groen en natuurlijk groen) vormen samen de totale groenvisie voor Tilburg. De Nota Groen heeft een beleidsmatige doorwerking. Deze visie is weergegeven op kaart 10. De structuren van deze visiekaart vormen de hoofdgroenstructuur. De grote stedelijke parken en groengebieden behoren tot de hoofdgroenstructuur. De meeste van de groengebieden liggen gekoppeld aan het groene netwerk of worden in het toekomstbeeld met elkaar verbonden.

### 9.1 Dichter bij Groen

Per deelgebied/wijk wordt met deelkaarten weergegeven welke structuren en gebieden er onderscheiden worden<sup>30</sup>. Deze kaarten geven de gewenste situatie per deelgebied weer. Om deze streefbeelden te realiseren worden projecten en/of vervolgonderzoeken geformuleerd in het uitvoeringsprogramma van de Nota Groen. Een belangrijke actie die wordt opgenomen in het uitvoeringsprogramma is dat er nader zal ingezoomd worden op grote (stedenbouwkundige) projecten in relatie tot de Nota Groen. Voor deze projecten zullen randvoorwaarden worden uitgewerkt onder meer op het gebied van biodiversiteit en beheer en onderhoud. Op deze manier wordt de Nota Groen vertaald in deze grote stedenbouwkundige projecten en wordt door deze verdiepingsslag de verschillende schaalniveaus van de Nota Groen en de (stedenbouwkundige) projecten beslecht. Het uitvoeringsprogramma wordt medio 2010 vastgesteld.

#### *Afstand, hoeveelheid, geschiktheid en toegankelijkheid van het groen*

Doel en subtitel van deze nota is 'dichter bij groen'. Dit doel loopt als een rode draad door deze nota: groen dient dicht bij de bewoners van de gemeente Tilburg te worden gebracht.

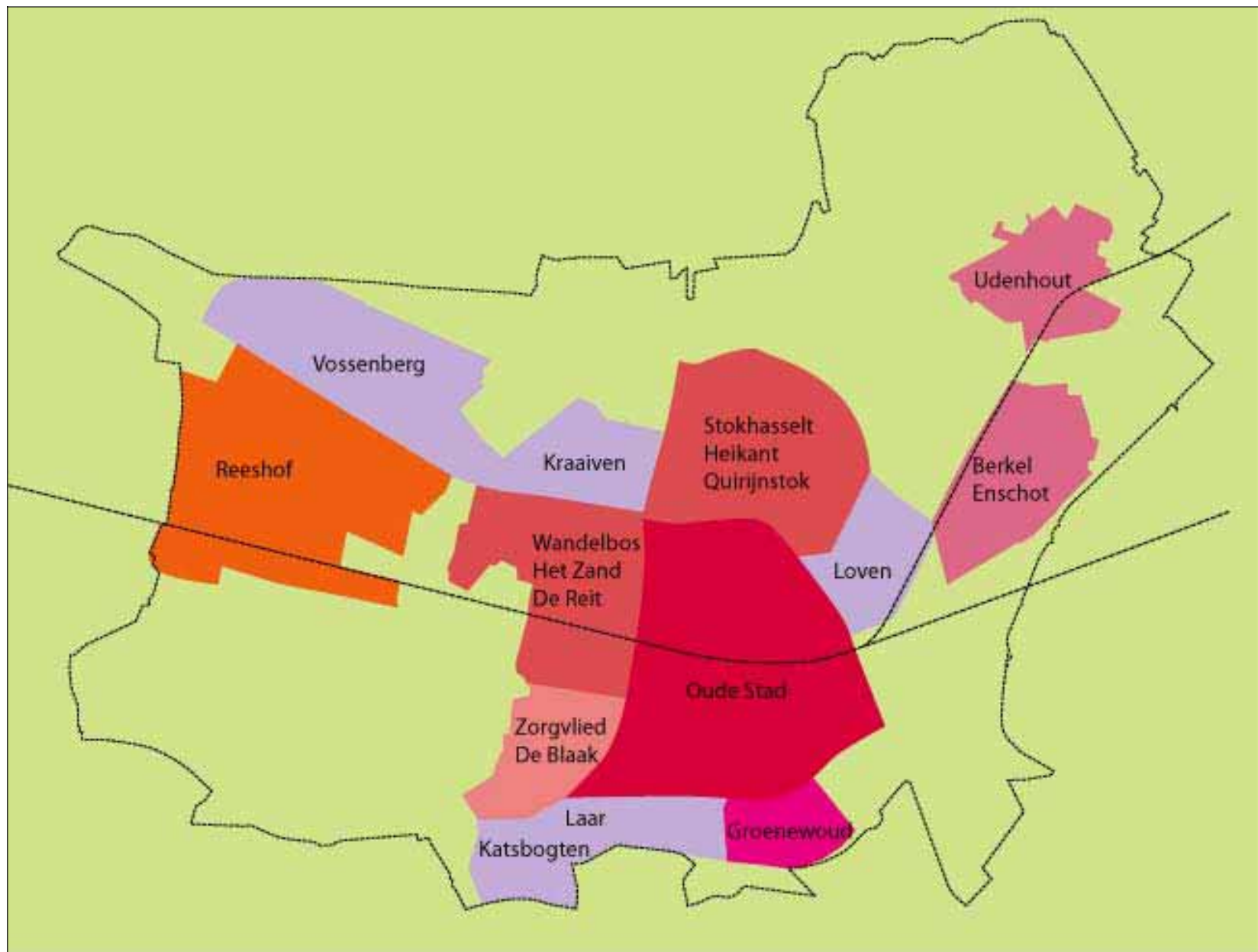
'Dichter bij' wordt in deze nota vanuit verschillende invalshoeken bekeken:

- Afstand: De afstand tussen de stad en het buitengebied (buitenstedelijke groengebieden) is (te) groot.
- Hoeveelheid: de hoeveelheid groen dat er aanwezig is/dat dichtbij is. Met name de Oude Stad is "stenig".
- Geschiktheid: Er is wel groen aanwezig, maar van de 'verkeerde soort', waardoor het groen niet optimaal tot zijn recht komt (het geschikte groen is niet nabij). Denk hierbij bijvoorbeeld omvorming van speelplantsoenen of de aanleg van ecologische verbindingzones.
- Toegankelijkheid: Het gaat hier bijvoorbeeld over voormalige kloostertuinen en parken. Hier zitten echte groene pareltjes bij, die bij de meeste mensen niet bekend zijn of niet of onvoldoende toegankelijk zijn.

Per deelgebied wordt bekeken waar de accenten moeten worden gelegd om groen 'dichter bij' te brengen.

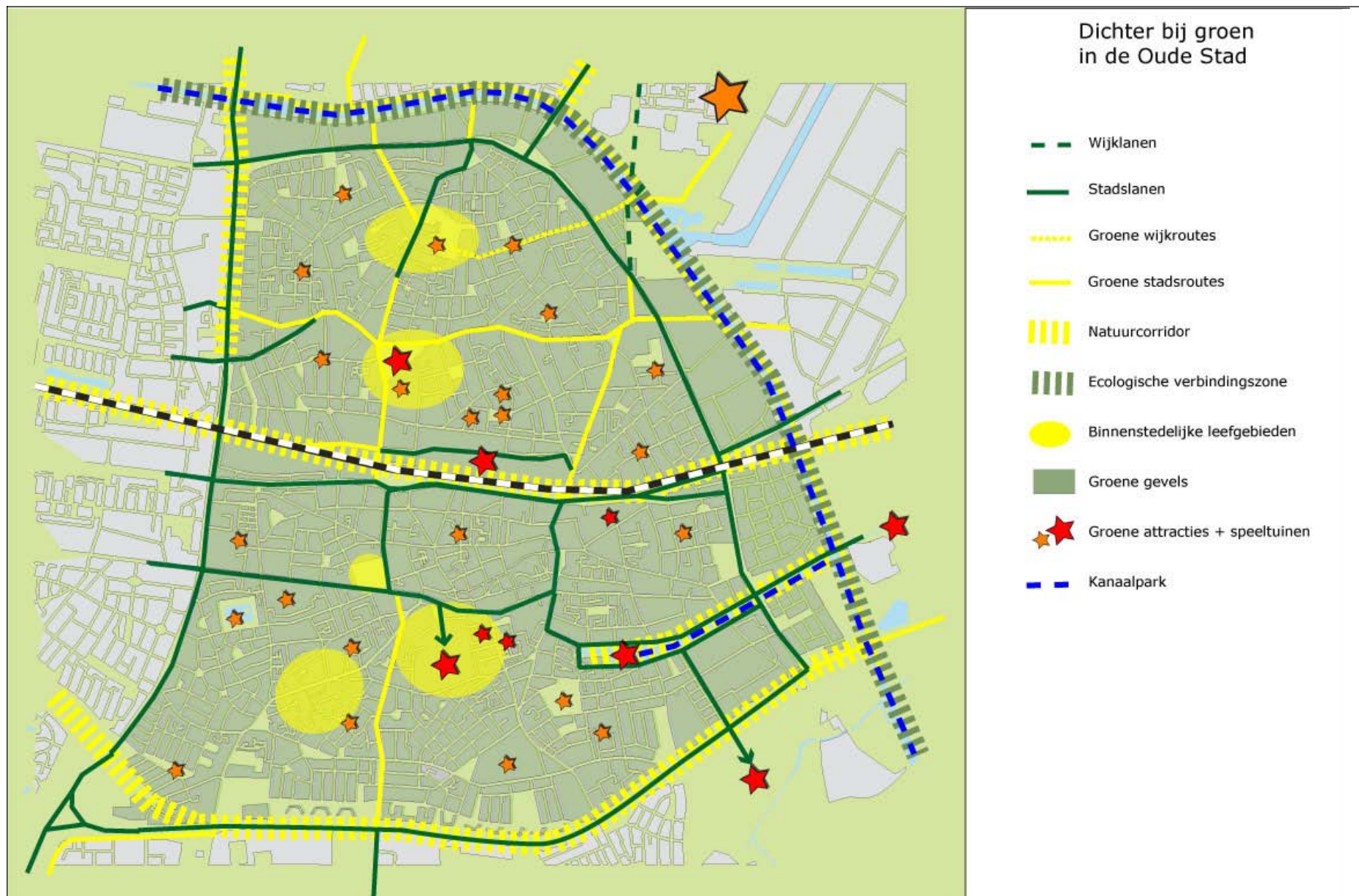
<sup>30</sup> In het Groenstructuurplan 1992 staat per wijk een goede ruimtelijke analyse. Deze analyses zijn nog steeds geldig. De analyses zijn opgenomen in de bijlage van deze Nota Groen.





Kaart 11: de deelgebieden

## 9.2 De Oude Stad/Binnenstad



Kaart A: deelgebied Oude Stad



**Accenten Oude Stad**

- ✓ *Afstand*: leefeilanden onderling verbinden met groene routes.
- ✓ *Hoeveelheid*: inzetten op gevelgroen en groene daken. Alle bouwprojecten moeten hier aan bijdragen (en Kanaalpark).
- ✓ *Geschiktheid*: geen opgave.
- ✓ *Toegankelijkheid*: voormalige kloostertuinen, begraafplaatsen en groen in bouwblokken.

Tilburg heeft, zoals de meeste Nederlandse steden, een dynamische binnenstad. Hierdoor is het moeilijk gebleken om de bestaande groenelementen te bewaren. Inzet is het aanwezige groen te handhaven en op te waarderen. Zeker bij herstructurering moet de opwaardering van het groen in de binnenstad een prominente plek innemen.

Het groen dat in de binnenstad nog aanwezig is, is veelal versnipperd. De stad werd in het verleden in snel tempo volgebouwd met fabrieken en woningen. Straten waren smal en parken en pleinen waren een luxe die men zich niet kon of wilde veroorloven. In de smalle straten werd later het autoverkeer geïntroduceerd, het parkeren, maar ook allerlei bovengrondse kabels en leidingen kwamen ondergronds te liggen, waardoor er in de Oude Stad weinig ruimte over is gebleven voor groen.

Daarom wordt er momenteel gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de binnenstad. Om tot een goede groenstructuur te komen is het plan 'Groenontwerp Binnenstad Tilburg' opgesteld. Doelstellingen voor de binnenstad zijn:

- versterken van de groenstructuur in de binnenstad;
- herkenbaarheid/eigen identiteit geven aan de diverse milieus (kernwinkelgebied, dwaal- en woonmilieu);
- Opwaarderen van het huidige (stenige) binnenstadsbeeld met hoogwaardig groen;
- Toevoegen van representatieve groene ruimtes in de binnenstad.

In de Oude Stad bestaat nog steeds de wens een blauw-groene verbinding te maken tussen Piushaven en Park Oude Dijk (oost-west verbinding). In dit kader dient er in de Oude Stad aandacht te zijn voor de entree van park Oude Dijk. Dit park dat midden in de stad ligt is nog te besloten en niet altijd duidelijk bereikbaar (voornamelijk de noordoostelijke en

zuidoostelijke entree). Ook de vergroening van uit de stad (Koningsplein e.o.) richting Piushaven en het achterliggende landelijke gebied (Landschapspark Moerenburg) moet duidelijk vormgegeven en beter ontsloten worden. In de richting zuid-noord ligt er ook een 'snoer' van groene ruimtes; van park Oude Dijk (zuid) tot aan de Spoorzone (noord).



*Nieuw speelplantsoen in project Trouwlaan-Uitvindersbuurt (Mercatorplein)*

Deze structuur dient versterkt te worden. Park Oude Dijk heeft een recreatieve- en een natuurfunctie. Momenteel wordt het park nog niet zozeer voor natuureducatie gebruikt. Bekeken dient te worden wat de mogelijkheden zijn om deze functie voor park Oude Dijk te vergroten, zodat scholen in de binnenstad hier gebruik van kunnen maken.

Zoals al eerder gesteld in de deelvisie op het klassieke groen zijn (voormalige) kloostertuinen, begraafplaatsen, parken (bijv. Harmoniepark) en de groene speelplekken karakteristiek voor de Oude Stad. Dit zijn de gebieden waar nog veel 'verborgen' groen te vinden is. Deze groene plekken moeten een structurele groene meerwaarde gaan vormen voor de Oude Stad. Het gaat er hier dan in het bijzonder om de belevingswaarde van deze gebieden te vergroten (bijv. door ze openbaar te maken) en de verbindingen tussen deze plekken (zichtbaar) te maken.

Daarnaast is versterking van de groene verbindingen tussen het

noordelijk deel van de Oude Stad en Tilburg Noordoost belangrijk omdat deze verbindingen de kans bieden de tekorten in de Oude Stad enigszins te verlichten. Zowel de parken in de wijken Stokhasselt en Heikant als het groen in het landelijke Noordoost komen dan binnen fietsbereik te liggen van de Oude Stad.



*Groen op het Koningsplein (Binnenstad)*

### 9.2.1 Kanaalpark

Er wordt ingezet om het gebied Oud Noord en Tilburg Noord te voorzien van een grootschalige groenvoorziening; het Kanaalpark. Dit park vormt in de toekomst de schakel en ontmoetingsplek tussen Oud Noord en Tilburg Noord. Om het Kanaalpark uit te laten groeien tot een volwaardig park dient een brede basisstrook aangelegd te worden, bestaande uit water (het kanaal), moeras en een fiets- en wandelstrip. Om de kwaliteiten van het park verder uit te bouwen is het wenselijk dat de basisstrook wordt uitgebreid met groengebieden. Aansluitend op de verkeers- en stedenbouwkundige structuur kan een parelsnoer van speel en/of groenplekken door de wijk heen meer zin krijgen door bestaande plekken logisch met elkaar te verbinden en waar nodig ontbrekende schakels

nieuw in te richten. Door het planten van nieuwe bomen op strategische verbindingsstraten wordt deze werking nog eens versterkt. Daarom is het wenselijk dat in de verschillende ontwikkelingsgebieden van de Kanaalzone de groengebieden aan de kanaalzijde liggen. Het kanaalpark moet gemakkelijk bereikbaar zijn. Zo ontstaat er in de toekomst een park met een aantrekkelijke mix van water, moeras, fiets/wandelstrip en groengebieden met activiteiten<sup>31</sup>.

### 9.2.2 Spoorzone

Rondom het spoor wordt in de toekomst de Spoorzone ontwikkeld. Er komen binnenstedelijke functies, binnenstedelijke bebouwing en binnenstedelijke openbare ruimte. Dit alles in aanvulling en aansluiting op de bestaande functionele en ruimtelijke structuur van de bestaande Tilburgse Binnenstad en haar omgeving. Om de hoge ambities voor de Spoorzone ten aanzien van stedelijkheid en levendigheid waar te maken, is een belangrijke voorwaarde dat deze openbare ruimte een aantrekkelijk verblijfsklimaat en interessante gebruiksmogelijkheden biedt.

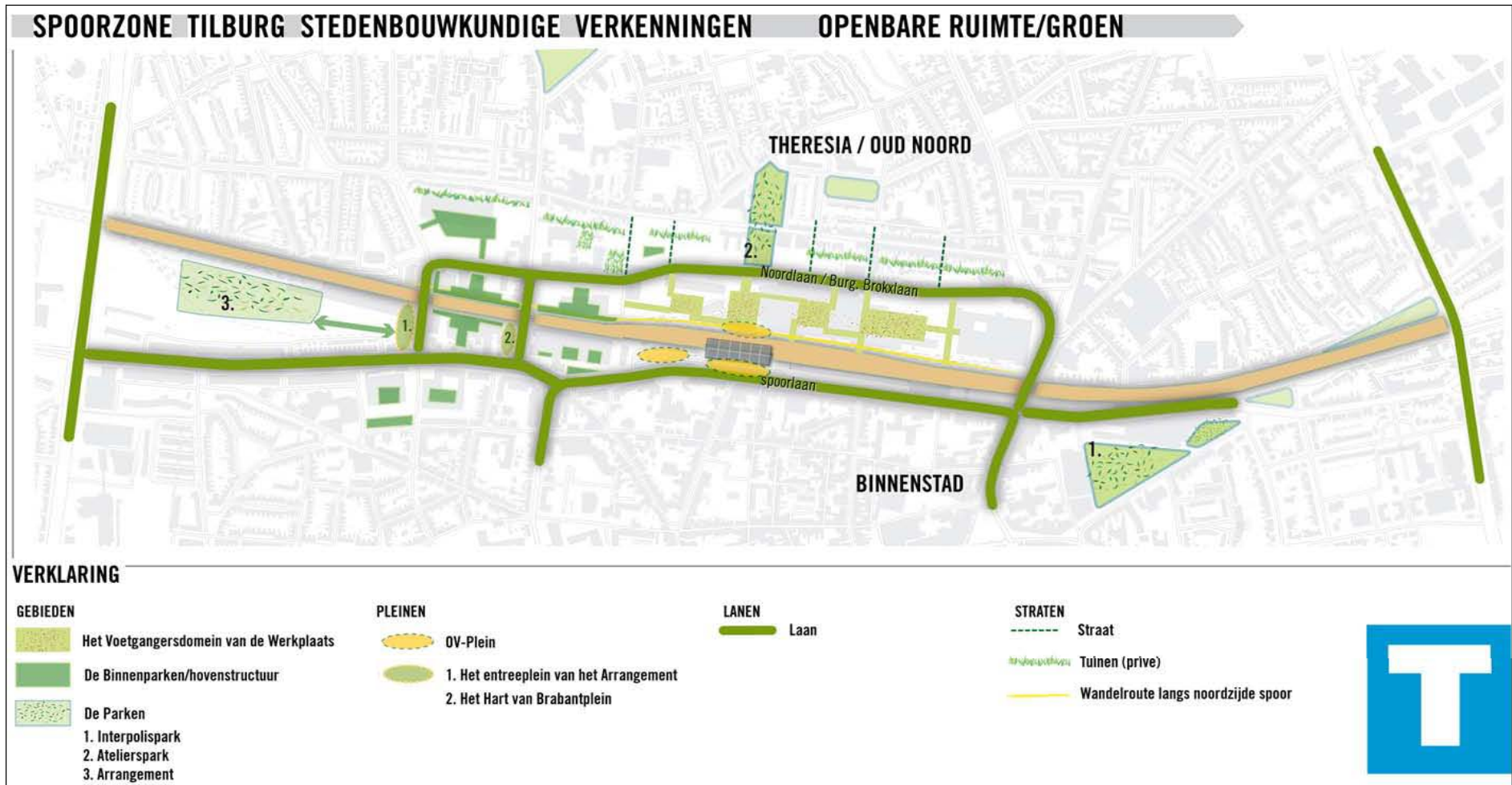
De openbare ruimte moet voldoende tegenwicht bieden tegen de intensieve bebouwing en relatief grootschalige bebouwing. Dit stelt eisen aan zowel de kwantiteit als aan de kwaliteit. De openbare ruimte moet niet alleen een doorgangsroute zijn, maar ook een aangenaam verblijfsgebied. Groen speelt hierbinnen een belangrijke rol. De opgave is om 3,75 hectare groen in het plangebied van de Spoorzone te realiseren. Omdat het gezien de (binnen-)stedelijke bebouwingsdichtheid niet eenvoudig is, zal deze opgave met de nodige aandacht en creativiteit aangepakt worden. In het gebied komen twee nieuwe parken: het zogenaamde Atelierpark en het Arrangement. Het Interpolispark is reeds een bestaand park in het gebied.

<sup>31</sup> Bron: ruimtelijke visie Oud Noord, uitgangspunten, gemeente Tilburg, febr. 2006

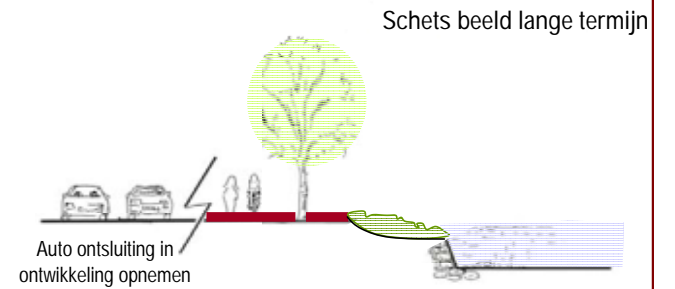
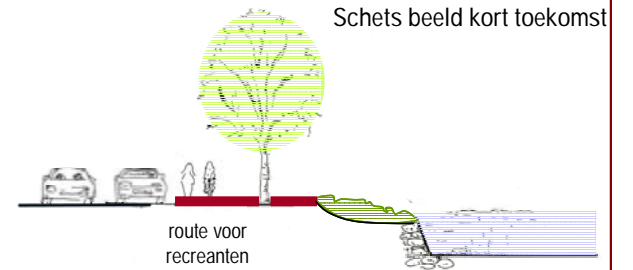
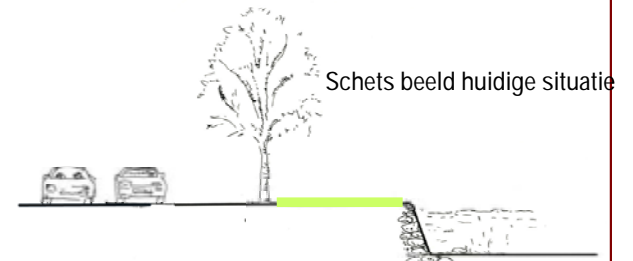
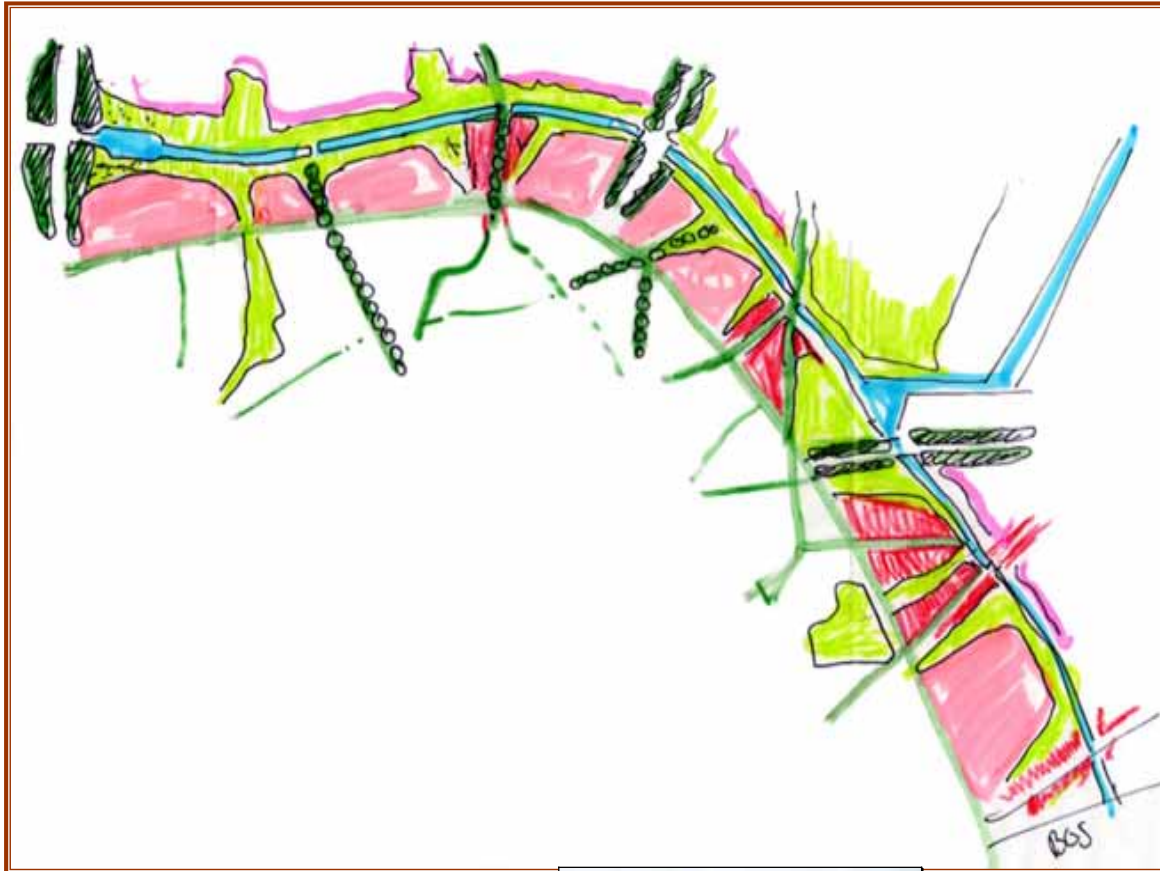


Aan de binnenzijden van de in Spoorzone-West geprojecteerde bouwblokken worden 'binnenparken' aangelegd. Deze parken zijn overdag volledig en voor iedereen toegankelijk en vormen een relatieve oases in de drukke Spoorzone.

De hoofdverkeerswegen (de Spoorlaan en de Noordlaan) worden zo veel mogelijk als lanen ingericht, met grote bomen en hagen. Het groene beeld van de Spoorzone dient verder versterkt te worden door de privétuinen in de zogenaamde Overgangszone (zie kaart Spoorzone).



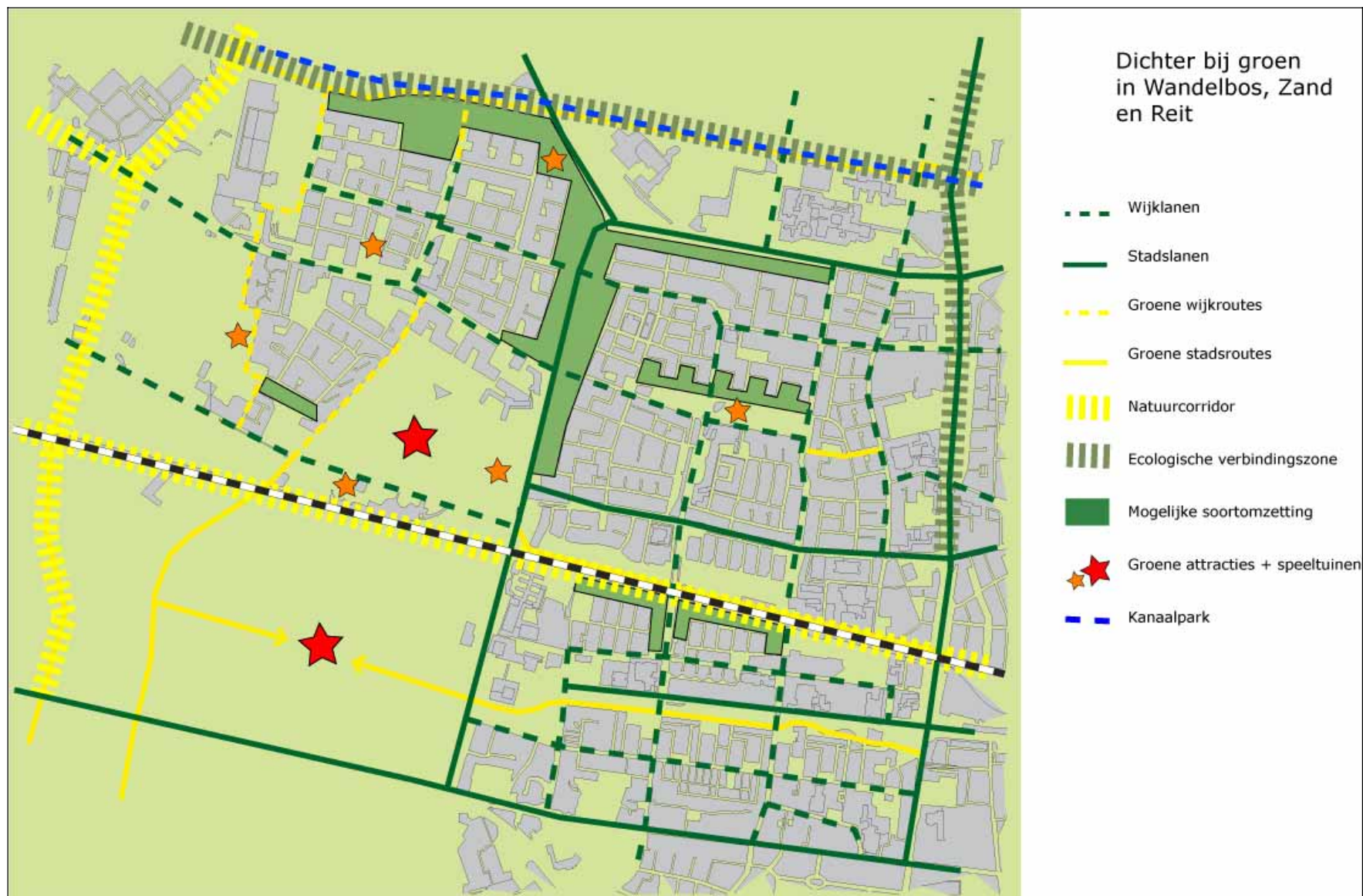
Concept Spoorzone: bron concept stedenbouwkundige verkenningen Spoorzone



Het toekomstige Kanaalpark in Tilburg Oud Noord



### 9.3 Wandelbos, Het Zand en de Reit



Kaart B: deelgebied Wandelbos, 't Zand en de Reit

**Accenten Wandelbos. Het Zand en De Reit**

- ✓ *Afstand*: groene route Burg. Baron van Voorst tot Voorstweg; groene route Canisiusstraat.
- ✓ *Hoeveelheid*: geen opgave
- ✓ *Geschiktheid*: bij herstructurering omvorming van speelgazons; ecologische verbindingzone spoorweg en kanaal; Reeshofdijk 'recreatiestrip'.
- ✓ *Toegankelijkheid*: Wandelbos + Oude Warande

Deze naoorlogse wijken hebben veel overeenkomsten met Stokhasselt, Heikant en Quirijnstok. Ze zijn immers in hetzelfde tijdvak ontworpen met een vergelijkbare doelstelling.

Karakteristiek voor specifiek de wijk Wandelbos zijn de bosvakken (met grove dennen) die zijn overgebleven van het oorspronkelijke landschap.

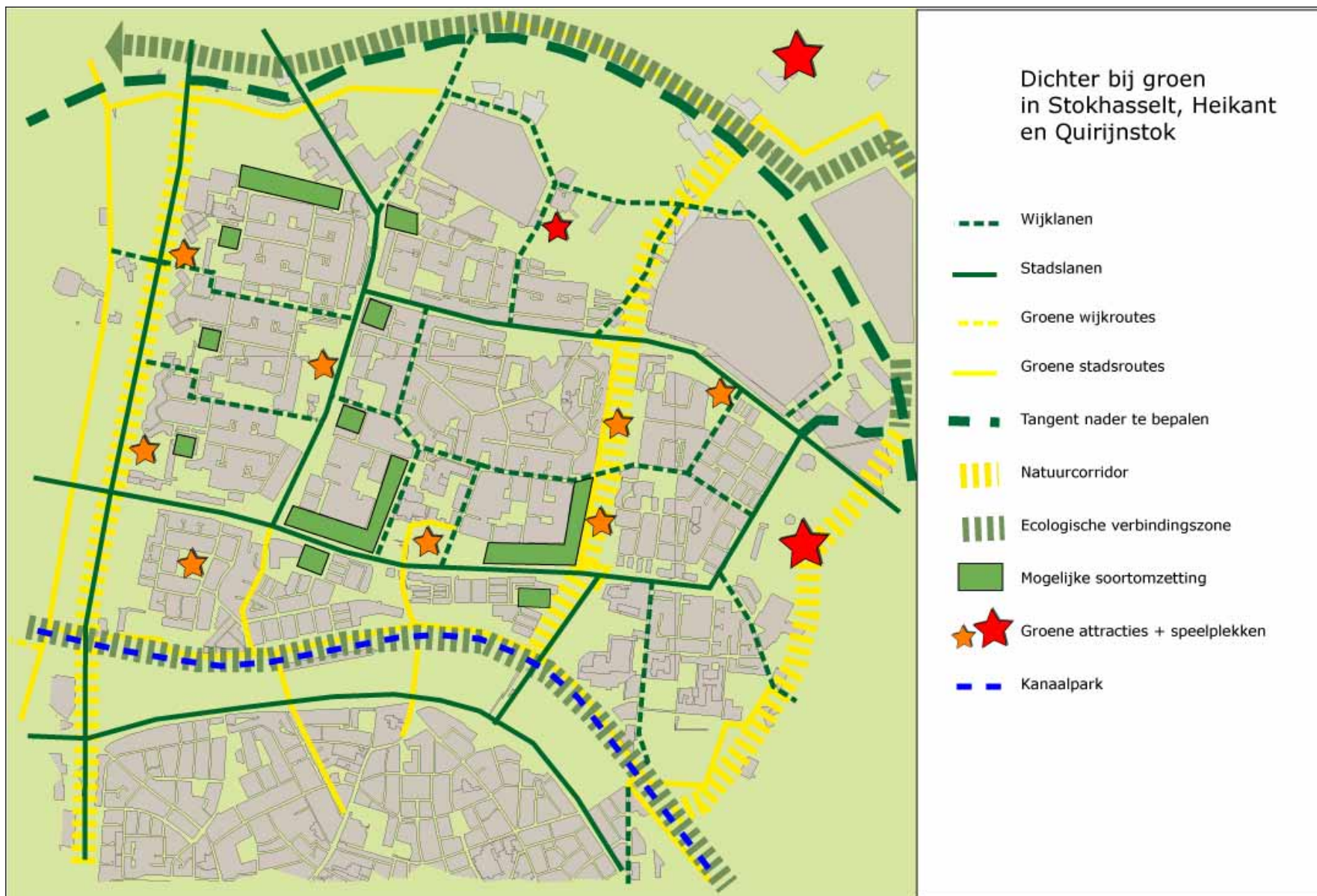
Een knelpunt is het ontbreken van een langzaamverkeerroute tussen het Wandelbos en de Oude Warande. Hierdoor moet een wandelaar of fietser nu een omweg maken om het groen in beide gebieden te bezoeken. De komst van een fiets- en voetgangerstunnel bij de Academielaan zorgt ervoor dat de afstand tussen deze twee groene gebieden verkleind wordt.

In het bosachtige gebied van de Drijflanen is een project in voorbereiding om meer ruimte voor natuur te maken. Daarmee zal er in het gebied meer nadruk worden gelegd op de ecologische kwaliteit.

In deze wijken (met name 't Zand en Wandelbos) zijn, net zoals in Stokhasselt speelgazons te vinden. Hier zijn in het verleden (portiek)flats gebouwd met hier direct omheen een groenvoorziening in de vorm van speelgazons. De huidige inrichting voldoet echter vaak niet meer (zie ook paragraaf 4.2.4). Om meer variatie en kleur in de wijken te krijgen, dient daarom nagedacht te worden over een nieuwe inrichting van deze speelgazons.



### 9.4 Stokhasselt, Heikant en Quirijnstok



Kaart C: deelgebied Stokhasselt, Heikant en Quirijnstok

**Accenten Stokhasselt, Heikant en Quirijnstok**

- ✓ *Afstand*: brugverbindingen voor fietsers verbeteren; laanlinten Rugdijk/Kouwenberg
- ✓ *Hoeveelheid*: geen opgave
- ✓ *Geschiktheid*: bij herstructurering omvorming van speelgazons
- ✓ *Toegankelijkheid*: Midden Brabantzone

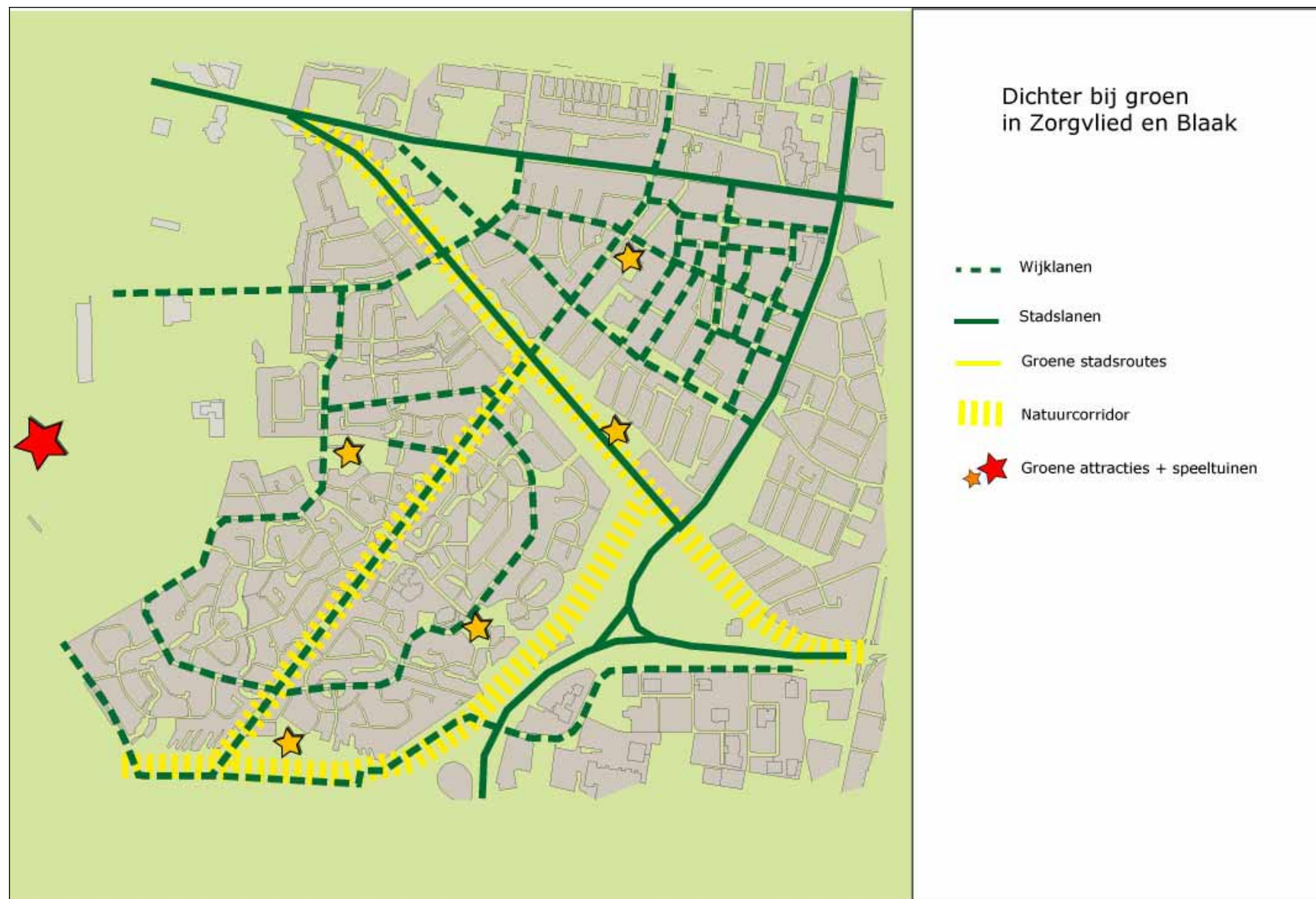
Deze naoorlogse wijken hebben een heldere groene structuur. Ze zijn goed voorzien van parken, wijken- en buurtgroen.

Met name in Stokhasselt zijn er rondom de daar aanwezige portiekflats veel speelgazons te vinden (zie ook paragraaf 4.2.4). Bij transformatie van deze gebieden dient er goed gekeken te worden naar de invulling van deze gazons. De functie als speelgazon (grasveld, soms met wat bomen) voldoet vaak niet meer.

Het Quirijnstokpark bevat veel ruimte, water en gebruiksvoorzieningen. Wenselijk is het toevoegen van bloeiende planten, bij voorkeur een bloementuin (vaste plantenhoek). Ook wordt een nieuwe entree gemaakt. Een oplossing voor de regelmatig optredende wateroverlast is nodig.



### 9.5 Zorgvlied en Blaak



Kaart D: deelgebied Zorgvlied en Blaak

**Accenten Zorgvlied en Blaak**

- Afstand*: groene route om Zuid; stadslanen aanhelen
- Hoeveelheid*: geen opgave
- Geschiktheid*: Natuurcorridors Baroniebaan, Blaakweg en Dongepad.
- Toegankelijkheid*: geen opgave

Qua groenstructuur zijn deze twee wijken zeer verschillend. Ze hebben gemeen dat ze hoofdzakelijk bestaan uit laagbouw met particuliere tuinen. Zorgvlied heeft een typische en zakelijke structuur van straten, aangezet met rijen bomen, veelal in verharding geplant.

De Blaak heeft een in zichzelf gekeerde ringvormige structuur waarin water, omgeven met groen een hoofdrol speelt. Dwars door de wijk loopt het Dongepad, een oude landschappelijke lijn met de oorspronkelijke, inheemse beplanting, bestaande uit hoofdzakelijk bomen zoals eik, berk en els.



## 9.6 Groenewoud en Stappegoor



Kaart E: deelgebied Groenewoud en Stappegoor

**Accenten Groenewoud en Stappegoor**

- Afstand*: Ringbaan Zuid; groene route Trouwlaan en wijklaan naar Goirle; wijklaan oost-west.
- Hoeveelheid*: geen opgave
- Geschiktheid*: ecologische verbindingzone
- Toegankelijkheid*: oriëntatie ziekenhuis op park; relatie Kanaalzone en park over Ringbaan Zuid.

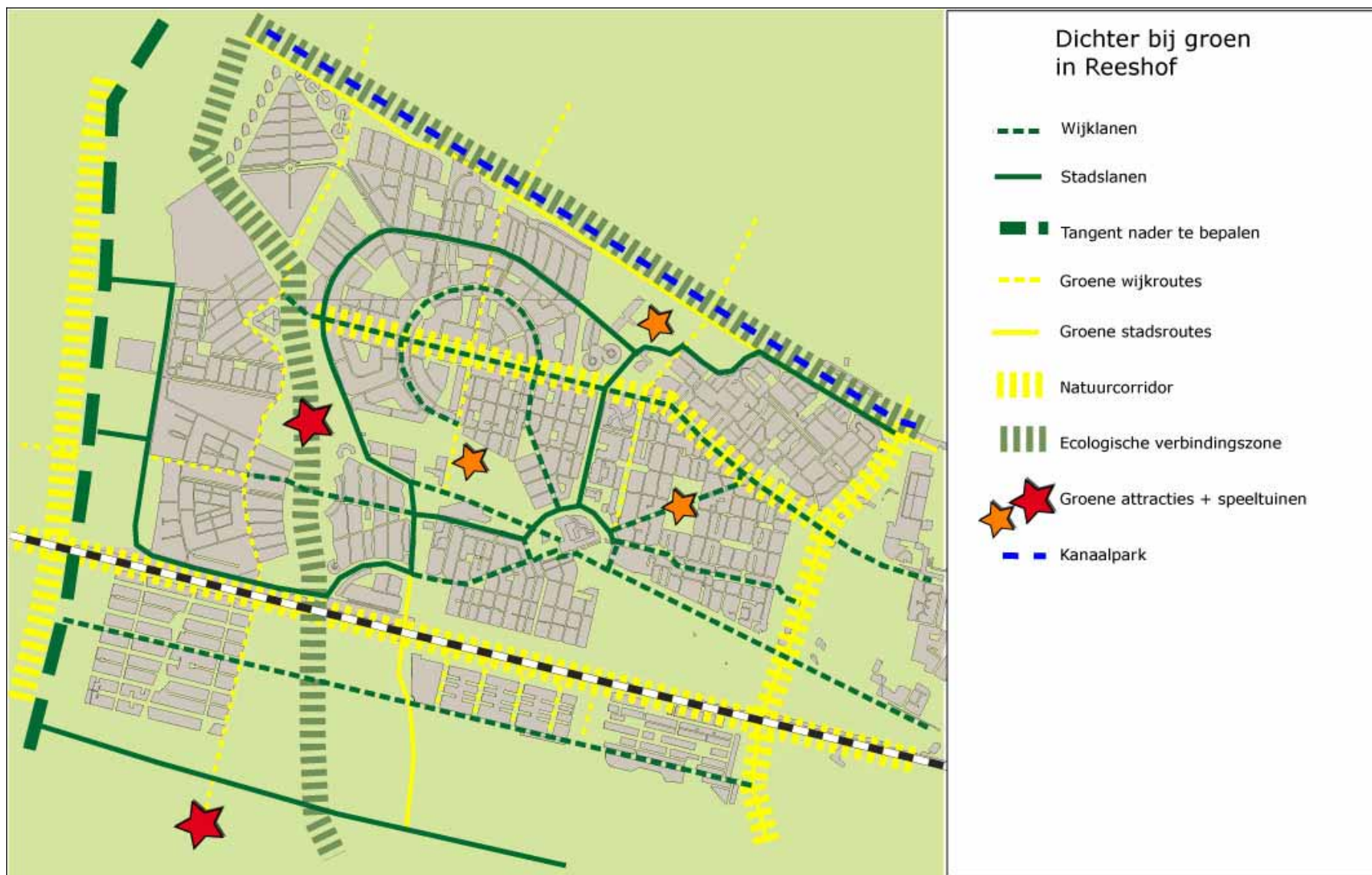
Groenewoud ligt een beetje geïsoleerd van de rest van Tilburg. De structuur is een verzameling van verschillend opgezette buurten met een eigen verschijningsvorm voor groen en openbare ruimte.

Het gebied Stappegoor bevat grootschalige sport- en onderwijsvoorzieningen in een rechthoekig stelsel van ruime ontsluitingswegen. Het gebied heeft een groen casco van bomen en lanen. In het zuidelijk deel van Stappegoor ligt een retentievijver met een potentiële ecologische functie.

Het Leijpark wordt veel gebruikt voor evenementen. Een betere afstemming van deze specifieke functie op de gebruikskwaliteit en de ecologische kwaliteit is gewenst. Ten zuiden van de Leij ligt een ecologische zone (zie ook de Groene Mal).



9.7 Reeshof



Kaart F: deelgebied Reeshof

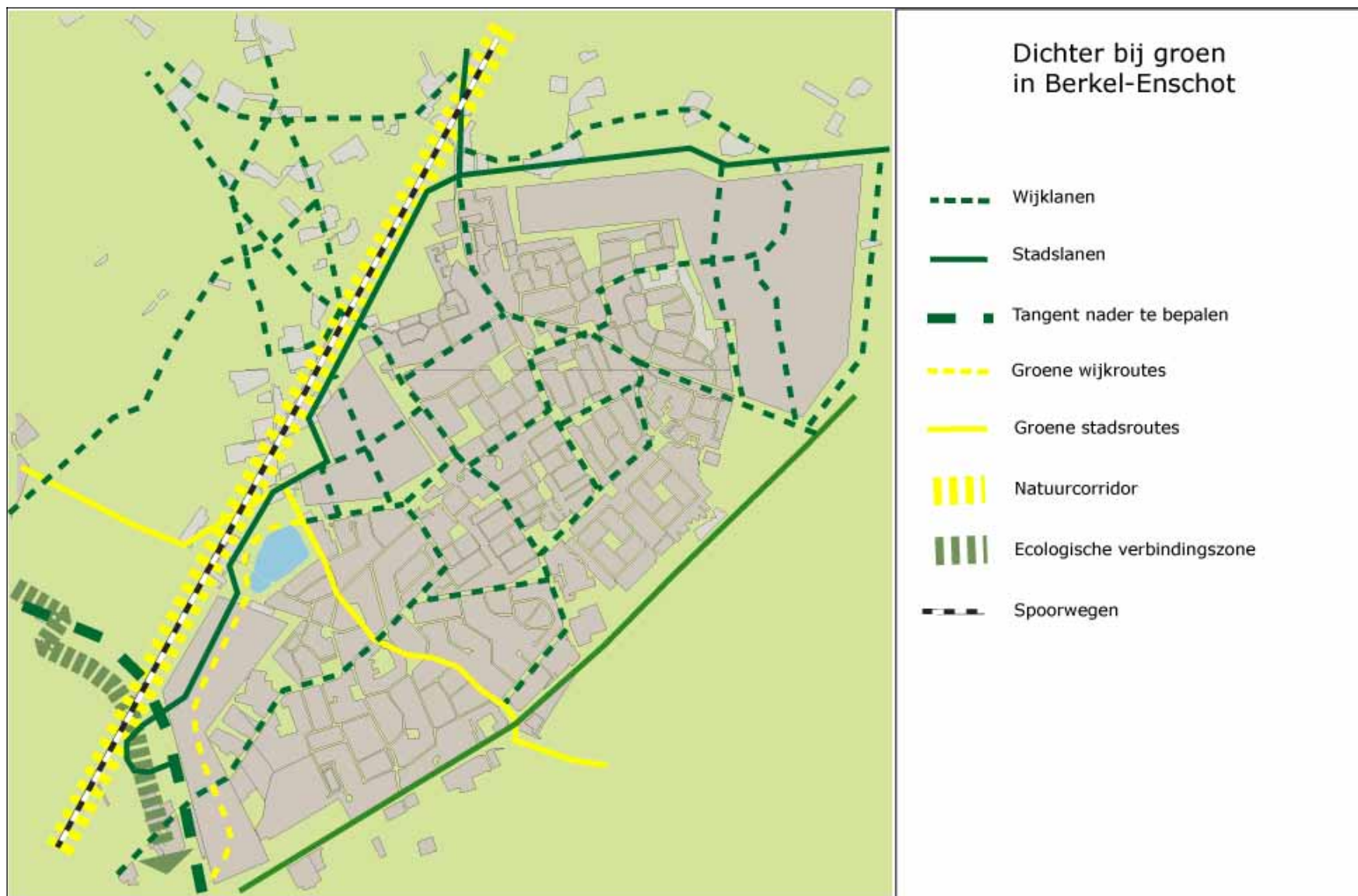
**Accenten Reeshof**

- ✓ *Afstand*: interne lanenstelsel verbinden met tangent + stad via winkelcentrum; groene route Burg. Baron van Voorst tot Voorstweg; groene route tussen Wilhelminakanaal, beekdal en Zuidwest.
- ✓ *Hoeveelheid*: geen opgave
- ✓ *Geschiktheid*: ecologische- en natuurverbindingen met stad en buitengebied.
- ✓ *Toegankelijkheid*: Zuidwest

Dit relatief nieuwe deel van Tilburg heeft over het algemeen een goede groenvoorziening. In de Dongevallei ligt het accent sterk op het ecologische karakter van het gebied. Het gebied is om deze reden beperkt toegankelijk. Een uitbreiding van dit 'natuurpark' in zuidelijke richting is in voorbereiding. Een knelpunt hierbij vormen de spoorlijn en Dalemdreef, die een fysiek barrière vormen voor alle dieren (niet alleen de runderen, maar bijvoorbeeld ook de vissen). Een verbinding tussen noord en zuid is er niet voor de dieren.

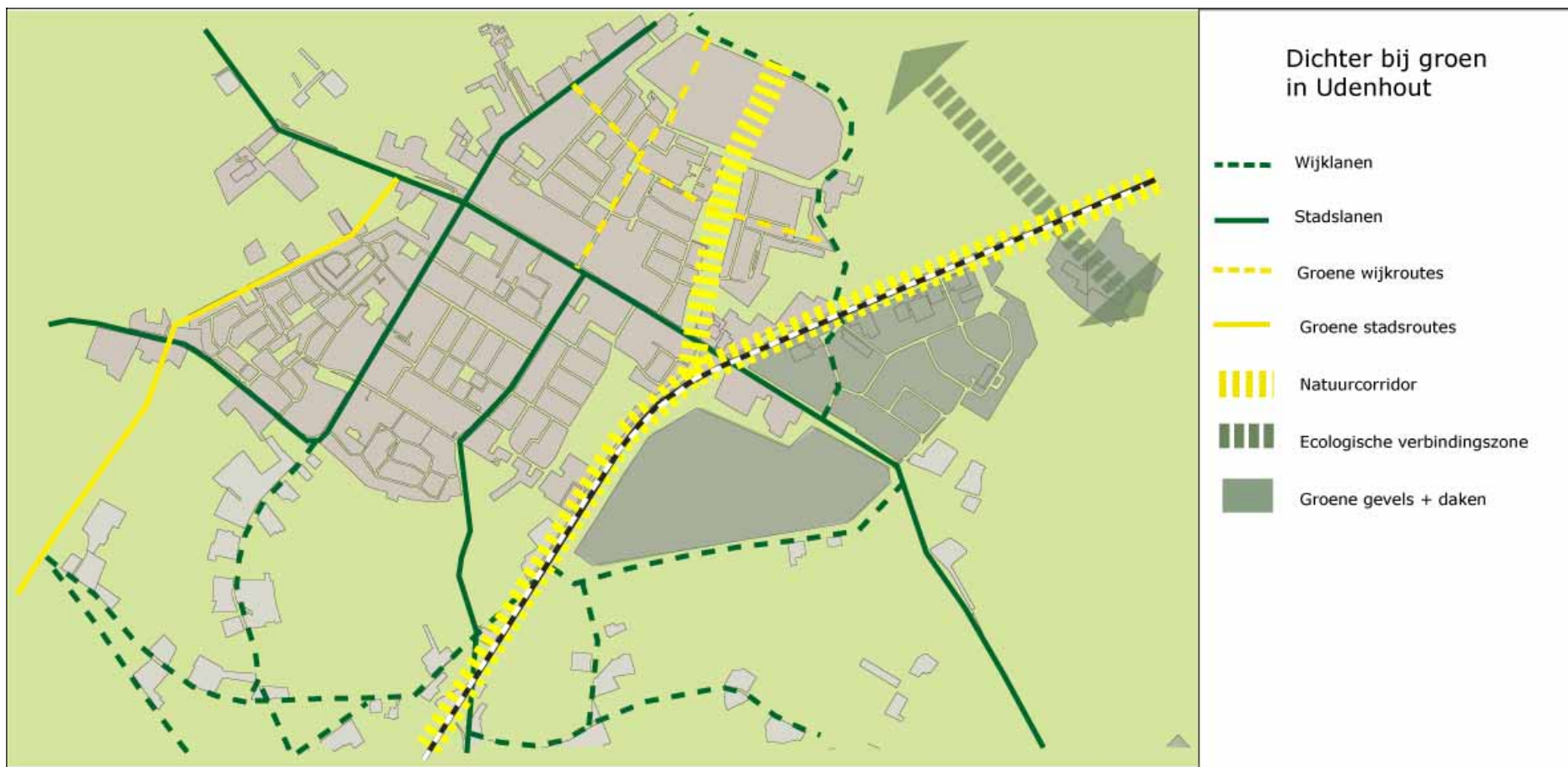


### 9.8 Berkel-Enschot



Kaart G: deelgebied Berkel-Enschot

### 9.9 Udenhout



Kaart H: deelgebied Udenhout inclusief bedrijventerrein Kreitenmolen



**Accenten Berkel-Enschot**

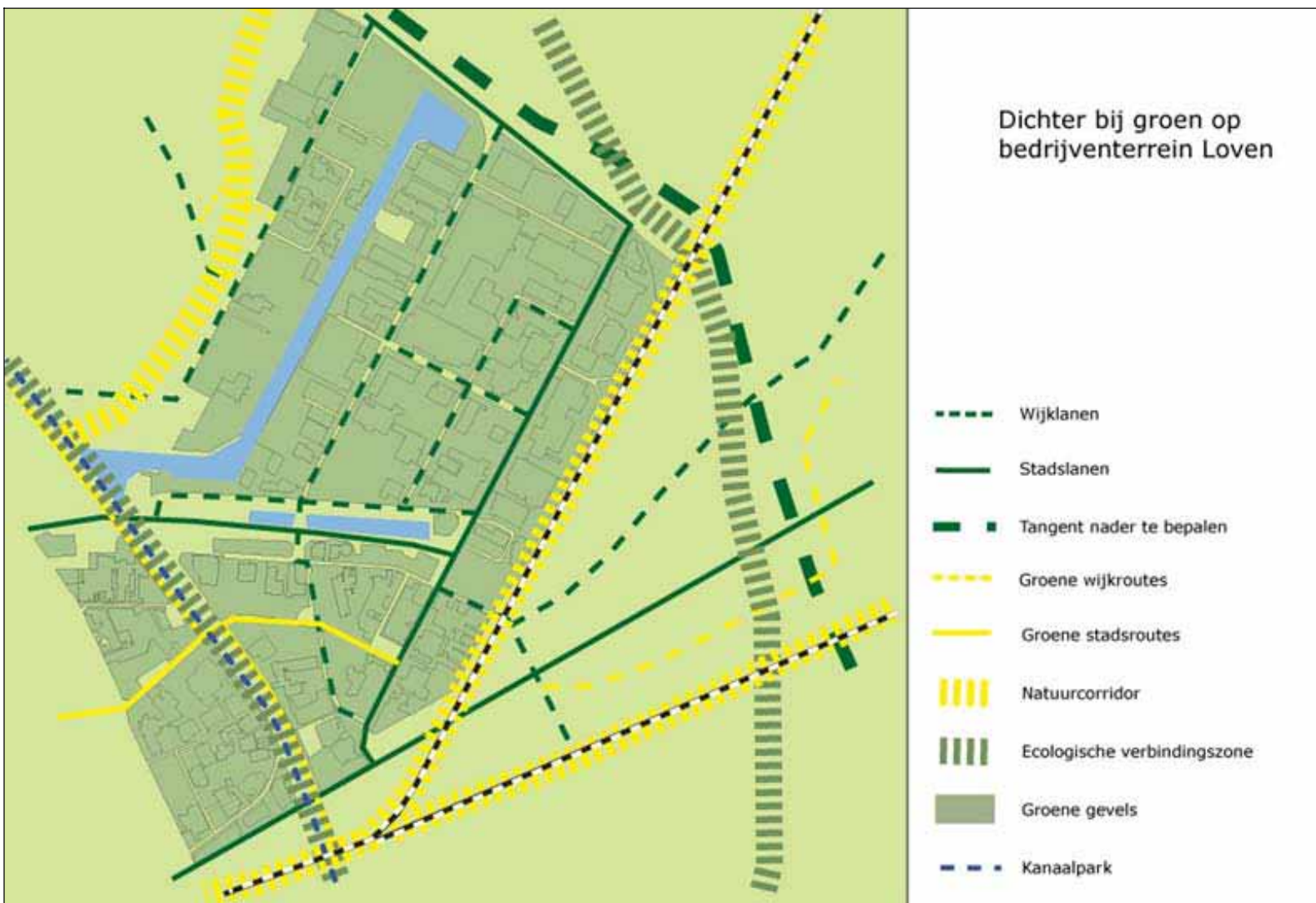
- ✓ *Afstand*: groene route/laan Oisterwijk - Nieuwe Warande.
- ✓ *Hoeveelheid*: Nieuwe Warande.
- ✓ *Geschiktheid*: -natuurcorridor spoorlijn.
- ✓ *Toegankelijkheid*: geen opgave.

**Accenten Udenhout**

- ✓ *Afstand*: groene route Nieuwe Warande - Loonse en Drunense Duinen; laan om Noord.
- ✓ *Hoeveelheid*: Nieuwe Warande.
- ✓ *Geschiktheid*: -natuurcorridor spoorlijn; Roomley; ecologische verbinding Noord.
- ✓ *Toegankelijkheid*: geen opgave

De woongebieden maken een fleurige indruk wat het gevolg is van de dorpse bebouwing met tuinen aan de straat. Opvallend is dat de dorpen ten opzichte van de stad relatief weinig openbaar groen hebben. Echter, vanwege de grote hoeveelheid particulier groen (m.n. tuinen) worden de dorpen als groen ervaren.

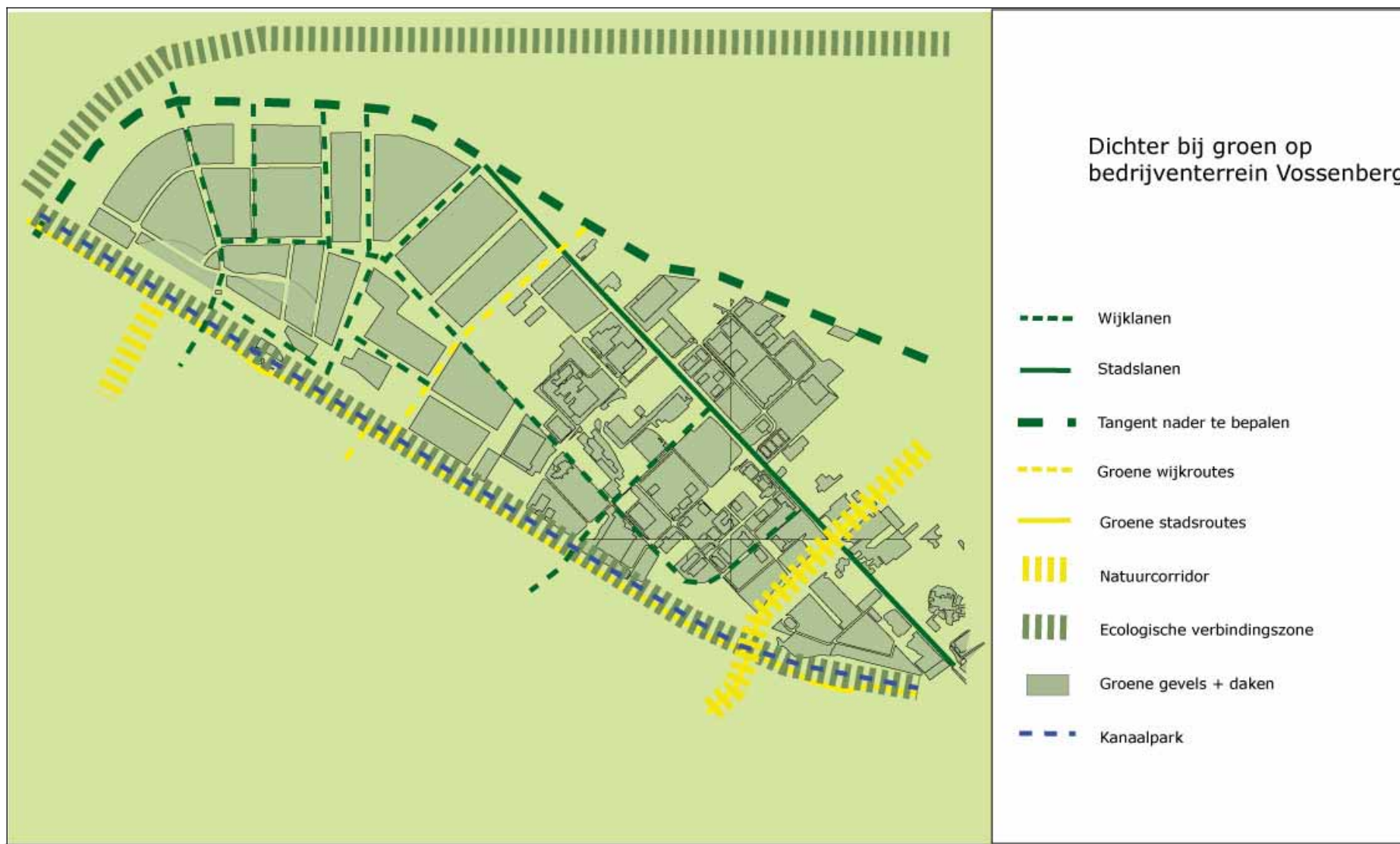
### 9.10 Bedrijventerrein Loven



Kaart 1: deelgebied bedrijventerrein Loven

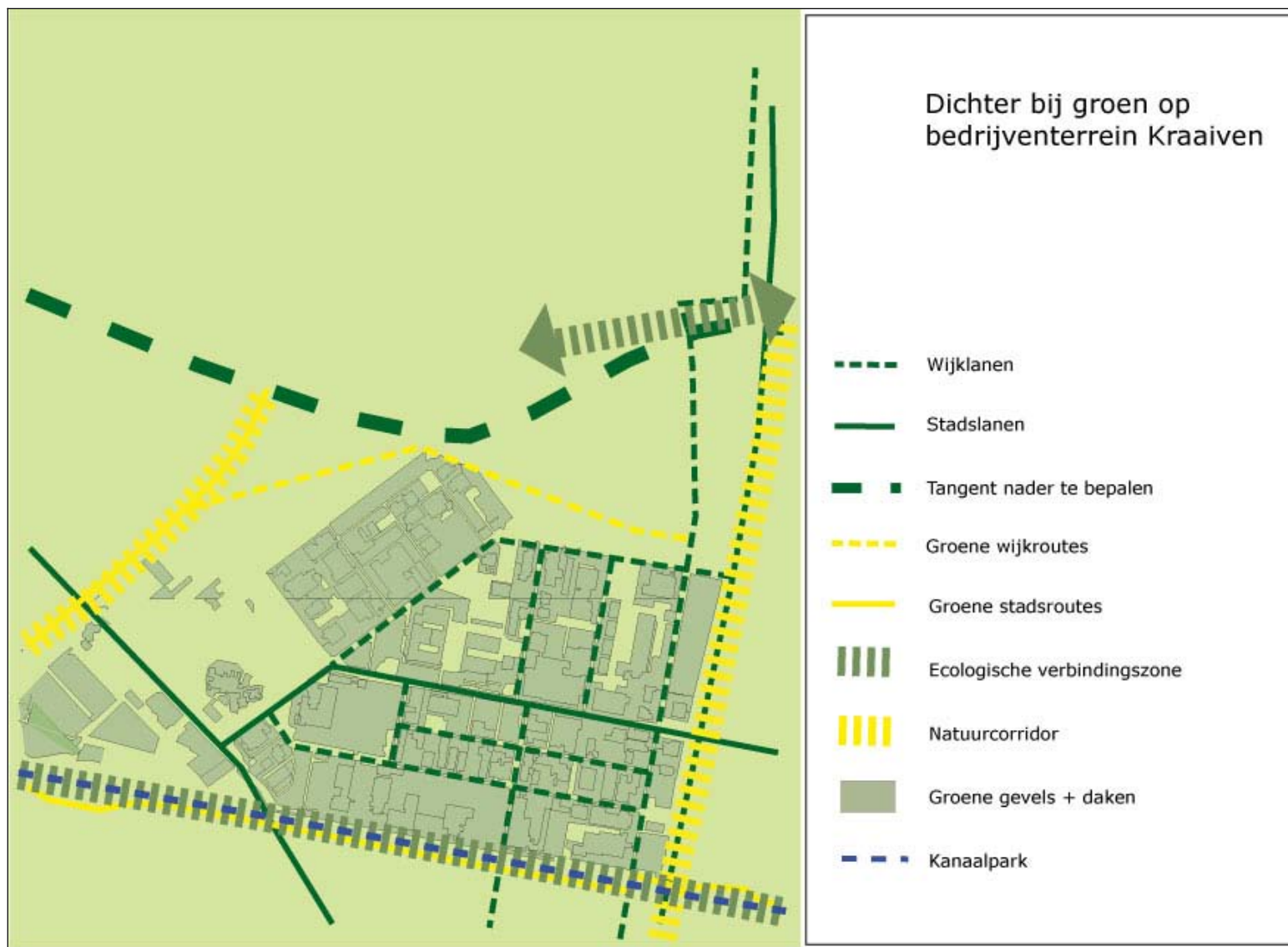


### 9.11 Bedrijventerrein Vossenber



Kaart J: deelgebied bedrijventerrein Vossenber

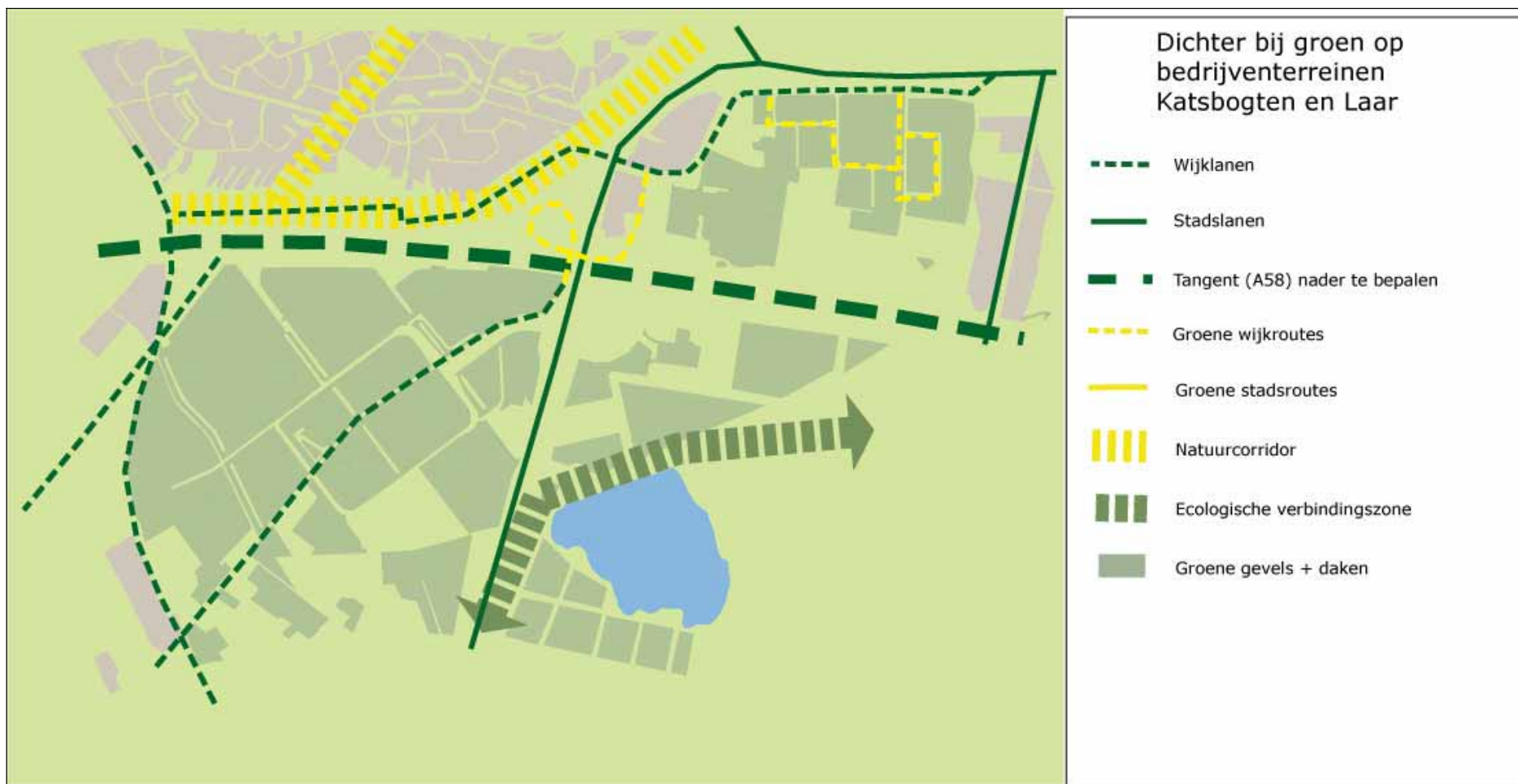
### 9.12 Bedrijventerrein Kraaiven



Kaart K: deelgebied bedrijventerrein Kraaiven



### 9.13 Bedrijventerreinen Katsbogten en het Laar



Kaart L: deelgebied bedrijventerreinen Katsbogten het Laar, T58

Het groen op de bestaande Tilburgse bedrijventerreinen heeft een zakelijke inrichting; voornamelijk grasbermen met bomen aan weerszijden van de ontsluitingswegen. Dit groen heeft vaak ook een functie voor de waterberging. Deze aanpak is voor bedrijventerreinen ten behoeve van industrie en distributie, bijvoorbeeld Vossenberghaven en Loven een goed uitgangspunt. Bedrijventerreinen met een groter aandeel kantoren en publieksfuncties dienen er 'representatief' uit te zien. Het Laar is hier een goed voorbeeld van. Dit bedrijventerrein heeft een chique aankleding, met hagen en heestervakken met groepen bomen langs de wegen. De oudere bedrijventerreinen, zoals Kraaiven bevatten prachtige bomenlanen. Ook het Tradepark is een goed voorbeeld. Naast een groene openbare ruimte is er dankzij de ontwikkeling van dit gebied een ecologische zone ingericht en is de Surfplas nu bereikbaar voor recreatie (surfen en wandelen).

De groene inrichting op bedrijventerreinen dient afgestemd te zijn op het omliggende landschap. Daarnaast dient er door middel van parkmanagement meer aandacht te komen voor natuur op bedrijventerreinen (zie paragraaf 5.4).

#### **9.14 Kleurig groen: pronkgazon en pronkbermen**

Een betere beleving van het groen betekent ook meer kleur in het groen brengen. Momenteel is het Tilburgse groen vaak nog wat eentonig. Sierplantsoenen zijn bij uitstek geschikt voor de opfleuring van het groen. Ook de bermen van de lanen die geen ecologische functie hebben, zijn geschikt voor het planten van bijvoorbeeld bloembollen (net zoals de Ringbaan Zuid vroeger een gele narcissenzee was). De keuze voor meer 'kleur en fleur', met name in de oudere wijken, wordt ondersteund door het juryrapport van de Entente Florale 2007.

Ook zogenaamde pronkgazonnen zijn uitgesproken locaties om meer kleur en fleur in de wijken te brengen. Pronkgazonnen zijn goed onderhouden grasperken vaak vergezeld door een boomstructuur. Bij de keuze van deze locaties dient altijd goed te worden gekeken naar de positie van deze plek in de omgeving. Pronkgazonnen kunnen zo de kleurrijke parels van de wijken worden. Afstemming van het beheer op de nieuwe functie van deze locaties is noodzakelijk.



'Narcissenzee' Oude Dijk





CARMOLI

CARDAN



## 10 Bossen

De gemeente Tilburg heeft circa 550 hectare bosgebied in haar bezit. Het overgrote deel van deze bossen ligt in of vlakbij de stad en vormt een belangrijke bron van ontspanning en woongenot van bewoners van Tilburg.

De bossen in Tilburg kunnen worden ingedeeld in twee deelgebieden. Enerzijds zijn er de parkbossen (Oude Warande, Wandelbos, Vredelust/Heidepark). Dit zijn overwegend oude bossen die zijn aangelegd als park en vooral zijn opgezet ter versterking van de landschappelijke waarden. Deze parkbossen liggen in of tegen de bebouwde kom en worden intensief gebruikt door recreanten. Het bosbeeld wordt gedomineerd door hoge, en daardoor imposante bomen. Vanwege het parkachtige karakter is een zeer gevarieerde bomensoortensamenstelling aanwezig.

Naast de parkbossen liggen er verspreid rondom de stad een aantal grotere en kleinere boscomplexen die in het begin van de vorige eeuw zijn aangelegd op voormalige heidevelden en landbouwpercelen. Deze bossen hebben een veel grootschaliger karakter en bestaan veelal uit gelijkjarige opstanden (soort en leeftijd).

### *Oude Warande en de landgoederen*

Het betreft hier de bossen ten westen van Tilburg grenzend aan de Bredaseweg en tussen de spoorlijn. Dit zijn bossen die in de 19<sup>e</sup>, 20<sup>e</sup> en 21<sup>e</sup> eeuw zijn aangelegd. Deze bossen vervullen in mindere mate een recreatieve functie en ze hebben een hoge natuurwaarde.

### *Noordwest - De Mast*

Het gaat hier om de bossen ten noordwesten van Tilburg, gelegen tussen het Wilhelminakanaal en de Burgemeester Letschertweg. Deze bossen zijn doorgaans in de eerste helft van de vorige eeuw aangelegd. Soorten als grove den overheersen. Wegen en paden zijn recht en regelmatig.

### *Noorderbos*

Op de voormalige vloeivelden aan de noordkant van Tilburg is begin deze eeuw het Noorderbos aangelegd. Het bos is een multifunctioneel bos waaronder een (eiken)hakhoutcultuur. Door zeer wisselende plantafstanden te hanteren en grote en kleine bomen te planten toont het

nog zeer jong bos al zeer natuurlijk. De afwisseling met de grote plas, de open percelen en de goede toegankelijkheid bieden nu al een echte natuurbeleving. De hakhoutpercelen van inlandse eik is een verwijzing naar de cultuurhistorie van de leerlooierij.



*Oude Warande*

### *Het Wandelbos*

Het parkbos is tussen 1917 en 1920 gerealiseerd naar ontwerp van landschapsarchitect Springer. In het toen aanwezige dennenbos is een romantisch padenpatroon en een vijver aangelegd. Het 'parkbos' fungeert als uitloopgebied voor de nieuwe woonwijken in de stad.

### *Het Wilmabos*

Het Wilmabos is één van de voormalige buitenplaatsen in Tilburg. Deze buitenplaatsen waren ingericht volgens de Engelse landschapsstijl. De bossen hebben daardoor nu nog een grote diversiteit aan boom- en



struiksoorten, vijverpartijen en wandelpaadjes.

#### *Het Reeshofbos/Hultenseheide*

Deze twee bossen zijn typische ontginningsbossen. Voor de mijnbouw werden dennenplantages aangelegd. In de tweede helft van de 19<sup>e</sup> eeuw zijn een deel van de bossen omgevormd tot Douglas en Goudlork en onder de dennen werden Amerikaanse eiken gezaaid en/of geplant. Dit alles voor een zo hoog mogelijke houtproductie. De Amerikaanse eiken zijn recentelijk gedund, vanwege concurrentiegroei en omdat ze te 'dominant' dreigden te worden. Het Reeshofbos is nu een gemengd loofbos met enkele naaldbomen.

#### *Drijflanen*

De Drijflanen ligt zuidelijk van de Jozef Platteweg in Tilburg West. Dit gebied is in 19<sup>e</sup>/20<sup>e</sup> eeuw gerealiseerd. De reden voor de aanleg van de Drijflanen was de drijfjacht. Vandaag de dag wordt dit gebied niet meer gebruikt voor de jacht. Het heeft een hoge natuurwaarde; er liggen diverse poelen waar bijzondere amfibieën te vinden zijn.

#### *Verspreid liggende bezittingen*

Tilburg bezit ook nog drie kleinere, verspreide complexen. Deze liggen in de buurt van Berkel-Enschot (Hazennest - Boerenbos) en ten zuiden van het recreatieoord Beekse Bergen (Beekse Heide).

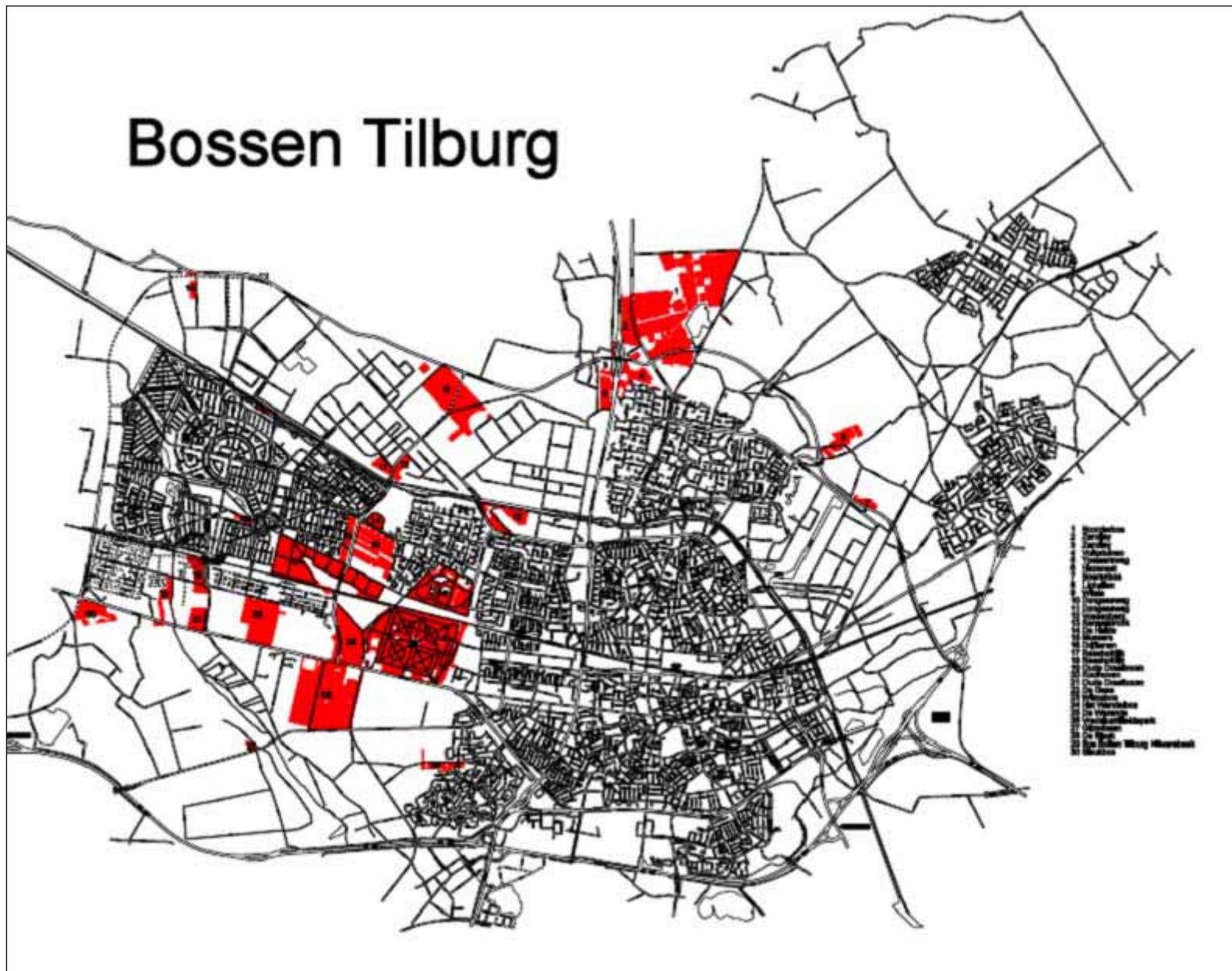
### **10.1 Verschillende functies van de Tilburgse bossen**

De gemeente Tilburg streeft naar een goede functie vervulling van de bossen en stelt zich ten doel om door verantwoord beheer de duurzame instandhouding van haar bossen te garanderen. De functies die aan de verschillende bossen kunnen worden toegekend (natuur, recreatie, houtproductie) dienen voor elk Tilburgs bos in beeld te worden gebracht, zodat het beheer en onderhoud hierop afgestemd kan worden. De bossen dienen zo optimaal mogelijk te worden beheerd tegen een zo laag mogelijk kostenniveau.

Steeds nadrukkelijker komt er de roep naar meer natuur. In het eigen bosbezit wil de gemeente aanwezige natuurwaarden behouden en verder ontwikkelen.

#### *Recreatie*

Voor de inwoners van Tilburg vormen de bossen een belangrijke ontspanningsmogelijkheid. Daarnaast is de aanwezigheid van een voldoende hoeveelheid toegankelijke bos- en natuurgebieden in de nabijheid van de stad Tilburg van groot belang voor de leefbaarheid. Daarom wil de gemeente de recreatieve waarde van de bossen optimaliseren.



Overzicht van de Tilburgse bossen







## 11 Innovatief groen

Innovatief groen zijn toepassingen van groen die steeds populairder worden. Het gaat dan met name om gevelgroen en groene daken. Door de stijgende populariteit worden deze vormen van groen steeds meer toegepast en wordt er ook steeds meer bekend en worden deze vormen steeds verder ontwikkeld. Groene daken en gevelgroen zijn tegelijkertijd ook vormen van functioneel groen. Ze dragen bij aan de afvang van fijnstof; de hitte-eilandenproblematiek kan door deze vormen van groen worden verminderd. Ook waterberging (groene daken) en bijv. energiebesparing.

### 11.1 Groene daken

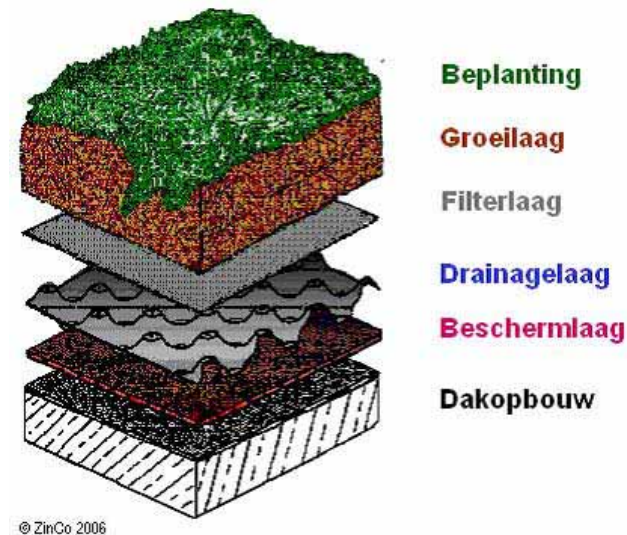
Dakgroen, of te wel groene daken geniet steeds meer belangstelling<sup>32</sup>. Groene daken dragen bij aan een goed woon-, werk- en leefmilieu, o.a. door waterberging, verbetering van de biodiversiteit, verbetering van de luchtkwaliteit, energiebesparing e.d.



Groene daken in Tilburg

<sup>32</sup> Groen dak = een verzamelnaam voor platte- en hellende daken met begroeiing. Deze begroeiing kan bestaan uit vetplantjes (sedum), kruiden, mos en/of gras. Maar ook struiken en bomen zijn te gebruiken (afhankelijk van de constructie van het dak).

Omdat groene daken in Nederland nog een relatief nieuw fenomeen zijn, zijn veel gemeenten en organisaties nog zoekende naar de beste toepassing, zo ook Tilburg. Om alle krachten te bundelen is er vanuit de provincie Noord-Brabant de werkgroep 'innovatief groen' ingesteld. Aan deze werkgroep nemen diverse gemeenten maar ook bedrijven deel, om gezamenlijk de ambitie voor groene daken verder uit te werken en te verwezenlijken. De werkgroep, waar de gemeente Tilburg ook aan deelneemt, stimuleert actief de kennisdeling en samenwerking met het bedrijfsleven en denkt na over de vormgeving van slimme financieringsconstructies. De ambitie voor Brabant is dat er 100.000 m<sup>2</sup> groene daken en gevels gerealiseerd zijn in 2011 en er een aantal 'landmarks' gerealiseerd zijn.



Afbeelding 9: voorbeeld opbouw groen dak

Om als overheid zelf het goede voorbeeld te geven is medio mei 2009 een sedumdak aangelegd op de bestuursvleugel van stadskantoor 1. Ook wordt tijdens de planontwikkeling van nieuwe gemeentelijke gebouwen onderzocht of toepassing van een groen dak maakbaar en haalbaar is. Daarnaast wordt in 2010 bekeken, gebruikmakend van de kennis van de



werkgroep 'innovatief groen', of het opzetten van een tijdelijke stimuleringsregeling voor groen mogelijk is (evt. met cofinanciers).

## 11.2 Gevelbeplanting

Een groene gevel is een kleine tuin tegen de gevel van een woning. Geveltuinen brengen leven en sfeer in en straat. Voor de binnenstad West stimuleert de gemeente de mogelijkheid om een geveltuin aan te leggen (zie ook paragraaf 5.2.4; zelfbeheer).



*Gevelgroen (Mariastraat)*



Omdat met name in de stad de ondergrond vol ligt met kabels en leidingen is het vaak moeilijk om nieuw groen te realiseren is gevelbeplanting (net als groene daken) een goed alternatief om de omgeving toch groen en daarmee leefbaar te houden. Ook kunnen geveltuinen een positieve werking hebben op het klimaat: ze zuiveren de lucht en vangen fijnstof af.

Bij de aanleg van geveltuinen dient rekening te worden gehouden met het feit dat trottoirs voldoende toegankelijk blijven. Ook is het zo dat het meestal niet mogelijk is om op monumentale panden gevelbeplanting aan

te brengen<sup>33</sup>.

Ook gevelbeplanting wordt meegenomen in de werkgroep 'innovatief groen'.

## 11.3 Klimaat en luchtkwaliteit

Klimaatverandering is een onderwerp dat steeds meer gaat spelen. Het veranderende klimaat heeft gevolgen voor steden, dat staat vast. Naast dat er problemen ontstaan met de waterhuishouding spelen ook de toenemende temperatuur/warmte en toename van fijnstof in de stedelijke omgeving. Het stedelijke gebied warmt sneller op dan minder dicht bebouwde gebieden, omdat steen veel hitte opneemt. En door dezelfde bebouwde en hierdoor 'beschutte' omgeving is het voor een stad moeilijk om de warmte kwijt te raken. Zo ontstaan er zogenaamde hitte-eilanden (Urban Heat Islands). Voor sommige mensen is dit 'slechts' onprettig. Voor anderen (denk bijvoorbeeld aan bejaarden) kan deze warmte zelfs gevaarlijk zijn. Deze kwetsbare groep loopt tijdens extreem warme perioden meer kans op ziekte of overlijden.

De ruimtelijke inrichting van de stad kan bijdragen aan het verminderen van het hitte-eilandenprobleem (bijvoorbeeld schaduwplekken creëren met bomen). Groen speelt hierin een rol (zogenaamd functioneel groen). Door (de juiste) toepassing van groen wordt de temperatuur in de stad verlaagd. Oppervlakten met planten warmen minder snel op en houden minder warmte vast. Waterdamp vanuit de planten koelt de lucht. En specifiek gericht op groene daken kan gezegd worden dat deze een koude en warme isolerende werking hebben. Dit zorgt voor een beter binnenklimaat en besparing op verwarming of airconditioning. Dit heeft weer een positief effect op de stedelijke CO2 uitstoot. Groen langs wegen kan daarnaast ertoe bijdragen dat de fijnstof in de lucht wordt verminderd.

In 2009 zal een onderzoek worden opgestart naar de locatie van de warmste plekken in Tilburg. Als vervolgonderzoek op de uitkomsten van dit onderzoek dient bekeken te worden of en op welke manier er op deze locaties door middel van groentoeplantingen (= functioneel groen) de temperatuur kan worden teruggebracht.

<sup>33</sup> Het gaat hier dan met name om het aanbrengen van klimplanten, die de muren van de panden kunnen aantasten.









## 12 Groen & beheer

Bovengenoemde (deel)visie(s) zijn bepalend voor de mogelijkheden en onmogelijkheden van het toekomstige beheer. Het groenbeheer is één van de instrumenten om de (integrale) Nota Groen te realiseren en het is in belangrijke mate van dat beheer afhankelijk hoe het groen in de stad zich ontwikkelt.

Op het moment dat een ontwerp in de openbare ruimte is gerealiseerd, breekt een periode van zo'n dertig jaar aan dat het groen ook moet worden onderhouden. Dat beheer kan alleen maar worden uitgevoerd, wanneer bij het ontwerp ook rekening is gehouden met de noodzaak van en dus de mogelijkheid tot voldoende onderhoud. Duurzaam groen heeft in de stad alleen een kans, wanneer het voldoende mogelijkheid tot ontwikkeling heeft en er voldoende middelen voor beheer zijn. Vanuit die visie is het dus aantrekkelijk om in stenige gebieden indien mogelijk en wenselijk zoveel mogelijk groenvoorzieningen aan te leggen die een robuuste omvang hebben, in plaats van geïsoleerde groenelementen. Het onderhoud aan de laatste is zeer kostbaar, terwijl bovendien de kans op groei tot wasdom nihil is.

Via een juist beheer worden de streefbeelden met betrekking tot de kwaliteit van het groen realiseren en in stand te houden. Op de ene plaats leidt dit tot een natuurlijk karakter van het groen, op een andere plaats leidt dit tot een meer cultureel karakter. Chemische middelen voor de bestrijding van onderhoud worden in Tilburg alleen toegepast, wanneer het echt niet anders kan. In principe wordt er dus chemievrij gewerkt<sup>34</sup>.

### 12.1 Beheerplannen voor wijken, (buiten)gebieden en bossen

Voor de wijken, (buiten)gebieden en bossen gaan beheerplannen opgesteld worden. In deze beheerplannen wordt onder meer aangegeven hoe omgegaan moet worden met de bossen en het groen in de wijk. In elk beheerplan wordt aangegeven welke aandachtspunten er zijn ten aanzien van bijvoorbeeld ecologie en hoogwaardig groen (de zogenaamde 'eyecatchers'), hoe wordt omgegaan met de boomwortelproblematiek, het dunnen van boombeplantingen, etc. De beheerplannen bevatten in ieder geval de volgende onderdelen:

- historie; beschrijving van het oorspronkelijke ontwerp c.q. inrichting, totstandkoming en ontwikkeling van de groenstructuur van het gebied tot op heden;
- beschrijving van de sterke en zwakke punten, de kansen en de bedreigingen;
- een toekomstvisie en streefbeeld, uitgedrukt in termen van beeldkwaliteit, gebruikskwaliteit en ecologische kwaliteit;
- de vertaling van de beheervisie naar maatregelen op het gebied van inrichting en op het gebied van beheer en onderhoud met als doel het eindbeeld/wensbeeld te realiseren.

Het beheer en onderhoud van het grote groen (de bossen) in en om de stad wordt verder uitgewerkt in beheer- en ontwikkelingsplannen met streefbeelden voor de verschillende bosgebieden. Tevens dient voor alle nieuwe (grote) plannen een beheerplan opgesteld te worden.

### 12.2 Fysieke kwaliteit van de Tilburgse beplanting: een bron van zorg

De fysieke kwaliteit van het groen in onze stad is een toenemende zorg. Dat geldt niet zozeer voor het dagelijkse onderhoud, maar voor de fysieke kwaliteit van de beplanting. Met andere woorden: er wordt voldoende geschouffeld, maar de planten zelf takelen vanwege ouderdom af. In vrijwel de gehele gemeente, maar met name in de Oude Stad (excl. de binnenstad) is het slecht gesteld met de kwaliteit van de beplanting. Er is hier sprake van versleten en/of verouderd groen. Dit valt niet op te vangen met onderhoud. De gemeente zal er zorg voor dragen om structureel de fysieke kwaliteit van de beplanting op een kwalitatief volwaardig niveau te brengen (basiskwaliteit). Om dit te realiseren zijn extra middelen een vereiste.

<sup>34</sup> Uitzondering hierop vormen de sportterreinen met kunstgras.





Antoniusstraat



## 13 Financiën Nota Groen 2011 - 2025

Om de ambities voor groen uit te voeren is budget nodig met hieraan gekoppeld een uitvoeringsprogramma. De uitwerking van deze Nota Groen (=uitvoeringsprogramma) is medio 2010 gereed<sup>35</sup>. Dit programma heeft een doorlooptijd tot en met 2025.

### 13.1 Financiën groen tot 2013 en vanaf 2014

Jaarlijks is er een structureel budget van € 1.270.200,- beschikbaar voor groen/groenprojecten. Dit budget is gekoppeld aan de beleidsplannen voor groen. Ook is er tot en met 2014 € 452.000,- voor de Groene Mal beschikbaar. Er is echter jaarlijks in totaal € 2.800.000,- nodig (structureel) voor de uitvoering van de Nota Groen, maar er is momenteel 'slechts' € 1.722.200,- beschikbaar. Dit betekent dat er dus jaarlijks € 1.077.800,- extra budget (structureel) nodig om de ambities uit de nota waar te maken.

Naast structurele budgetten, is er voor 'onderzoeksprojecten' en 'duurzaam beheer' ook incidenteel budget nodig. Dit budget is er op dit moment niet. Het gaat hier om een totaal bedrag van € 340.000,-.

#### *Financiën Groene Mal/ecologie*

Zoals hierboven al gezegd is er voor de Kadernota Groene Mal (2002) tot en met 2014 jaarlijks € 452.000 beschikbaar. Echter, ook na 2014 is er geld nodig om ecologie te realiseren en stimuleren buiten de bebouwde kom. Daarom wordt er in 2013 vanuit de werkgroep Groene Mal een voorstel gedaan voor continuering van budget na 2014.

### 13.2 Verdeling financiën

In de financiën voor groen wordt een onderscheid gemaakt tussen 'projecten totaal', 'onderzoeksprojecten' en 'duurzaam beheer'.

#### 13.2.1 Projecten totaal (structureel)

'Projecten totaal' zijn de concrete acties die worden gedaan met betrekking tot groen (bijv. de aanleg van een laan en vervanging van groen). Hierbij wordt gesproken over:

- Kwaliteitsverbetering bestaand groen: nieuw ten opzichte van het GSP is gevelgroen, hitte-eilandenproblematiek, ecologie, meer kleur en fleur in de stad.
- Groen impulsen: het gaat hier om de aanleg van nieuw groen (bijv. de Nieuwe Warande). Ook innovatief groen valt onder deze noemer. Groen wordt meer en meer gezien als middel om milieu/klimaatambities te verwezenlijken. Met name bij groene daken, groene gevels en luchtkwaliteit zijn hier kansen.
- Stadsnatuur/biodiversiteit: hier gaat het om de realisatie en stimulering van het ecologisch (natuurlijk) groen in de stad. In de Nota Biodiversiteit die gereed is in 2010 wordt dit verder uitgewerkt.
- Groene Mal: Vanuit de werkgroep Groene Mal (Kadernota Groene Mal) zijn er diverse projecten geformuleerd om de robuuste duurzame ecologische structuur in het buitengebied van de gemeente Tilburg te realiseren.
- Projectgerelateerd onderzoek
- Communicatie/educatie

#### *Nota Biodiversiteit*

Momenteel wordt de Nota Biodiversiteit opgesteld. De biodiversiteit neemt af door factoren als veranderend grondgebruik, klimaatverandering, habitatfragmentatie, invasie van in- en uitheemse planten en dieren, overbevolking en milieuvervuiling. Het is zaak om snel actie te ondernemen om de achteruitgang van onze natuurlijke rijkdom een halt toe te roepen. De visie van de Nota Biodiversiteit is gebaseerd op 'vergroten, verbinden en versterken' door het gebruik van inheemse autochtone soorten en een netwerk te creëren waarin geïsoleerde gebieden verbonden worden en waar nodig deze gebieden te vergroten en versterken tot een dusdanige omvang en ruimtelijke samenhang dat een duurzame overleving van soorten gewaarborgd is. Het uitgewerkte uitvoeringsprogramma van de Nota Groen en de Nota Biodiversiteit worden in 2010 geïntegreerd.

<sup>35</sup> Hierin staan alle afzonderlijke projecten die nodig zijn om de ambitie van de Nota Groen te halen.



### 13.2.2 Onderzoeksprojecten

'Onderzoeksprojecten' zijn die aspecten uit de nota die nader onderzoek nodig hebben. Er worden twee verschillende onderzoekstypen onderscheiden:

- Onderzoek m.b.t. inrichting
- Onderzoek m.b.t. beheer

Voor onderzoeksprojecten is over een periode van drie jaar jaarlijks € 60.000,- nodig. Het gaat hier om plannen als bijvoorbeeld het 'inventariseren van de mogelijkheden om in de Oude Stad excl. binnenstad bomen te planten i.r.t. kabels en leidingen' of het 'nader onderzoeken van de beplantingsmogelijkheden en wenselijkheden van de tangent', maar ook onderzoek naar de fysieke kwaliteit van het groen en beheersbaarheid van (nieuwe) typen groen.

### 13.2.3 Duurzaam beheer

De Nota Groen heeft uiteraard ook (directe) gevolgen voor het beheer.

- Integraal beheerplan grote parken/groene gebieden: In het verleden, maar ook vandaag de dag, worden veel stedenbouwkundige plannen gemaakt en uitgevoerd. Vaak wordt bij de aanleg van groen vergeten op langere termijn te denken: wat is het eindbeeld en wat betekent de aanleg van dit groen voor het beheer en onderhoud? Met het opstellen van een integraal beheerplan voor alle grote parken en grote groengebieden dient tevens inzichtelijk gemaakt te worden welk eindbeeld er voor ogen werd gehouden bij de aanleg van deze parken en welke functie(s) vervult het desbetreffende park (bijv. recreatief, ecologie, educatief, cultuurhistorie). Het gaat dan om de volgende parken/grote groene gebieden:

- |                             |                                    |
|-----------------------------|------------------------------------|
| - Reeshofpark               | - Quirijnstokpark                  |
| - Wilhelminapark            | - Quirinustuinen                   |
| - Leijpark                  | - Stokhasselpark (Ypelaer)         |
| - Wandelbos                 | - Dongevallei                      |
| - Oude Warande              | - Oude Dijk                        |
| - Kromhoutpark              | - Park ter Roomley (Udenhout)      |
| - Landschapspark Moerenburg | - Noorderbos                       |
| - Prof. Cobbenhagenpark     | - Midden-Brabantpark <sup>36</sup> |

Naar aanleiding van het integrale beheerplan kan vervolgens inzichtelijk worden gemaakt wat de hierbij horende kosten zijn, om de parken volgens het beheerplan te beheren.

- Visie ecologisch beheer openbaar groen: Ecologie wordt steeds belangrijker in Tilburg. Dit vergt aanpassingen in het beheer, wat op zijn beurt weer financiële 'consequenties' met zich meebrengt. Het opstellen van een ecologische visie op het beheer van het openbaar groen biedt hier een goede basis voor. Aspecten die hierin aan de orde komen zijn welke omvorming er waar nodig is en welk type beheer hiermee gemoeid gaat. Hoe kunnen bermen en (delen van) parken ecologisch worden beheerd?

### Boomwortelopdruk

Een apart onderdeel voor beheer vormt nog de boomwortelopdruk. Door de raad is tot en met 2011 jaarlijks € 700.000,- beschikbaar gesteld om de problematiek met betrekking tot boomwortelopdruk aan te pakken.

In de bomennota 'Tilburg boomT' is opgenomen dat er in 2009/2010 wordt geëvalueerd of het beschikbare budget voor boomwortelopdruk daadwerkelijk een daling van de overlast met betrekking tot boomwortelopdruk tot gevolg heeft. In deze evaluatie wordt ook bezien of het budget dat voor boomwortelopdruk beschikbaar is voldoende is en of continuering van dit budget na 2011 wenselijk is.

Boomwortelopdruk is niet los te zien van de inspanningen die worden gepleegd in het kader van het wegenonderhoud. Boomwortelopdruk is met name gerelateerd aan verhardingen voor het verkeer. Dit heeft negatieve gevolgen voor de groeimogelijkheden van de boom. Daarom wordt voorgesteld om bij de uitwerking van de inzet van extra geld voor wegenonderhoud ook boomwortelopdruk mee te nemen.

<sup>36</sup> Gelegen tussen de Midden-Brabantweg en Stokhasselt.

Tabel 1: benodigde budgetten voor uitvoering Nota Groen (=NG)

	JAARLIJKS (€ ): AMBITIENIVEAU NG	HUIDIG BESCHIKBAAR BUDGET (€ )	OPMERKINGEN
<b>Projecten (structureel)</b>	<b>2.200.000</b>	<b>1.270.200</b>	<b>Dit budget is tot en met 2009 € 1.364.200, maar hierop wordt vanaf 2010 jaarlijks € 94.000 bezuinigd.</b>
<i>Kwaliteitsverbetering bestaand groen</i>	1.600.000	±1028.000	
<i>Groen impulsen (nieuw groen/innovatief groen)</i>	300.000	±200.000	
<i>Stadsnatuur/biodiversiteit</i>	240.000	17.200	
<i>Projectgerelateerd onderzoek</i>	30.000	±10.000	
<i>Communicatie/educatie</i>	30.000	±15.000	
<b>Groene Mal</b>	<b>600.000</b>	<b>452.000</b>	
<b>TOTAAL STRUCTUREEL (JAARLIJKS)</b>	<b>2.800.000</b>	<b>1.722.200</b>	<b>Tot en met 2009 is het beschikbaar budget € 1.816.200</b>

	AMBITIENIVEAU NG	HUIDIG BESCHIKBAAR BUDGET	OPMERKINGEN
<b>Onderzoeksprojecten (voor vier jaar)</b>	<b>60.000( x4)</b>	<b>10.000 (x4)</b>	<i>VOOR DE PERIODE 2013 - 2016 Viel in het GSP onder fysieke projecten</i>
<i>Onderzoek inrichting</i>	30.000 (x4)	10.000 (x 4)	<i>Vanuit de Nota Groen worden een aantal onderzoeken geformuleerd: bijv. onderzoek beplanting tangent.</i>
<i>Onderzoek beheer</i>	30.000 (x4)	0	<i>Onderzoek fysieke kwaliteit van openbare groen (benodigd budget voor uitvoering pas bekend na onderzoek, daarom niet opgenomen in deze tabel)</i>
<b>TOTAAL INCIDENTEEL - VOOR 4 JAAR</b>	<b>240.000</b>	<b>40.000</b>	

	AMBITIENIVEAU NG	HUIDIG BESCHIKBAAR BUDGET	OPMERKINGEN
<b>Duurzaam beheer (eenmalig)</b>	<b>100.000</b>	<b>0</b>	<b>Viel voorheen niet onder groenstructuurplan</b>
<i>Integraal beheerplan parken/gebieden</i>	60.000	0	<i>EENMALIG, 2011 Het integraal bekijken van de grote parken/gebieden in Tilburg. Welke functies zijn er waar in het park te vinden; waar ligt de nadruk op; koppeling ecologie. Belangrijk is dat het eindbeeld voor de parken wordt vastgelegd.</i>
<i>Visie ecologisch beheer van het openbaar groen</i>	40.000	0	<i>EENMALIG, 2011 Opstellen ecologische visie op beheer van het openbaar groen. Aan de orde komen de berm, ecologie in de parken. Duidelijk dient te worden welk beheer en/of welk type omvorming gewenst is.</i>
<b>TOTAAL INCIDENTEEL - EENMALIG</b>	<b>100.000</b>	<b>0</b>	





## **14 Monitoring**

Monitoring is bedoeld om te bekijken of de inspanningen zoals genoemd in de Nota Groen en bijbehorend uitvoeringsprogramma (gereed in 2010) zijn uitgevoerd zoals is voorgenomen. In 2016 dient te worden gekeken naar:

- 1) Of projecten zijn uitgevoerd. Waarom wel/niet?
- 2) De 'producten' die het resultaat zijn van de inspanningen;
- 3) Het effect van de inspanningen.



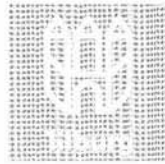
**Bijlagen:**

**Groenstructuurplan 1992 wijkomschrijvingen**

**Kaarten huidige situatie (op basis van beleidskeuzes)**

## **Groenstructuurplan 1992 wijkomschrijvingen**





## DE WIJKEN 3

### "Wonen met sfeer"

Naarmate de samenhang tussen ruimte, bouwstijl en beplanting sterker is, is de openbare ruimte beter herkenbaar. Daar horen geluiden en geuren bij, naast sociale aspecten, zoals drukte of rust. Het totaal van indrukken dat een plek op de beschouwer maakt, wordt 'sfeer' genoemd. Het centrum en de Oude Stad van Tilburg hebben een gezellige en vriendelijke sfeer. Dit komt niet alleen door kleinschalige straten, pleinen en terrassen maar ook doordat de meeste plekken voor ontmoeting zich hier concentreren. Het Wilhelminapark heeft ook sfeer. De harmonie van bomen, water, gras, ruimte en bezoekers staat er borg voor. De Heuvel, het NS-plein en het Piusplein zijn vooral sfeer in combinatie met de kermis maar komen de rest van het jaar een beetje kaal over, net als de stationszone. De grote naoorlogse uitbreidingswijken, zoals Het Zand, Wandelbos, Heikant en Quirijnstok stralen een sfeer van rust, ruimte en openheid uit, die hoort bij het wonen, hetgeen bijvoorbeeld in Stokhasselt overgaat in grootschaligheid, herhaling en saaiheid. Hoe je over die saaiheid ook mag denken, het heeft geen zin om in de buitenwijken de sfeer van de Oude Stad te herhalen. De dichtheid van bewoners en bezoekers is er lager, de openbare ruimte kent een ruimere maat en een grotere schaal en de verhouding tussen beplanting, bestrating en bebouwing ligt anders. Verdichting van de grootschalige, moderne uitbreidingswijken met kleinschalige bebouwing en beplanting mag niet ten koste gaan van de sfeer in die wijken.

#### Versterken van sfeerbeelden

Sfeer is een eigenschap die weliswaar niet objectief meetbaar is maar toch waarneembaar. Bovendien bestaan er onuitgesproken regels over, in de trant van: 'Op die plek hoort een boom met een brede kroon en daar passen wilde planten.' Dit wil zeggen dat er over sfeerbeelden overeenstemming valt te bereiken. Dat maakt sfeerbeelden bruikbaar als concept voor ontwerp en beheer van de openbare ruimte.

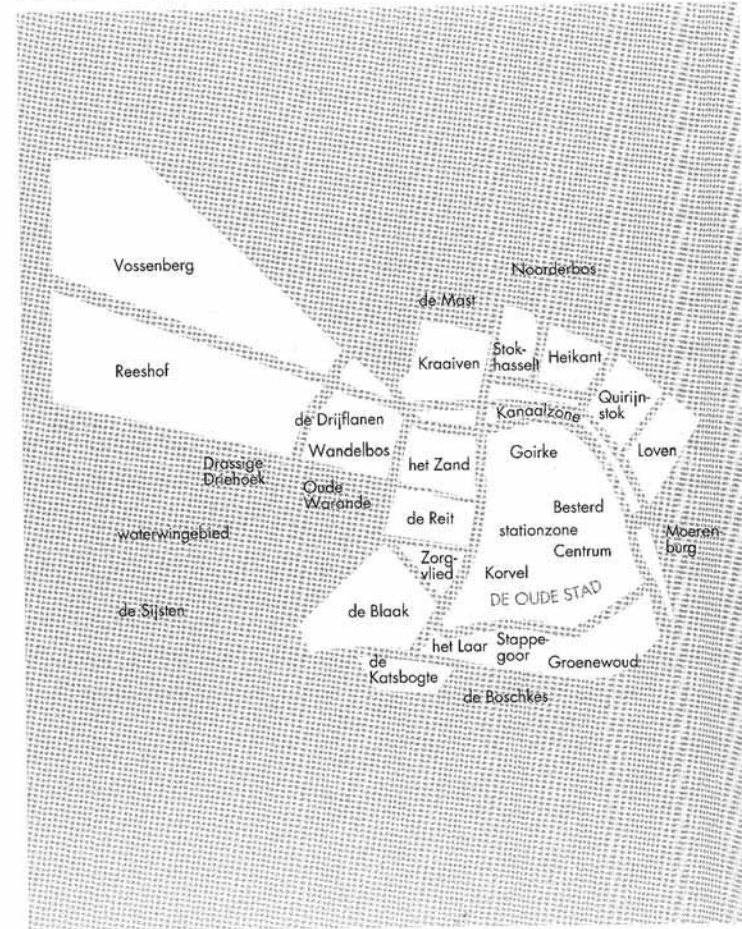
Wanneer uiteenlopende sfeerbeelden voor delen van de stad opgesteld worden, gaat het bij de maatregelen die daaruit voortvloeien niet alleen om die ingrepen zelf maar ook om de bijdrage van het deel aan het geheel. In dit hoofdstuk worden de uitgangspunten voor beheer en inrichting benoemd. Dat zijn uitgangspunten die meestal verborgen blijven in het hoofd van de ontwerper of de beheerder. Regel daarbij is versterken van diversiteit, om tegemoet te komen aan de wens van een gevarieerd woonmilieu. Sfeerbeelden vragen om overeenstemming tussen gebruikers, ontwerpers, beheerders en uitvoerders. Ze dienen als inzet voor beheer of omvormen en geven elke wijk een uitgesproken gezicht.

De wijken worden behandeld als onderdeel van grotere stadsdelen:

- De Oude Stad
- De zuidelijke stadsrand
- De westelijke uitbreidingen
- Ten noorden van het kanaal

### DE OUDE STAD 3 1

Iedereen kent de Oude Stad. De groei van de bestaande stadsweefsels van Tilburg zal uitgebreid worden beschreven in de nota beeldkwaliteit (te verschijnen). Hoe je de geschiedenis en de weefsels ook bekijkt, de Heuvel geldt als hart van de stad en de ringbanen vormen de grens. Daarbinnen liggen kleinschalige buurten met overwegend woonbebouwing. De openbare ruimte bestaat uit linten, straten, plantsoenen en pleinen. Op achterterreinen komen tuinen, parken, speel- en begraafplaatsen voor. Die zie je haast niet vanaf de straat. Deze terreinen leveren een beperkte bijdrage



aan het groene gezicht Vaak zijn ze niet openbaar. De openbare ruimte vormt eilanden in een zee van huizen. In de linten zijn de eilanden langgerekt of driehoekig van vorm, hetgeen wijst op een combinatie met verkeersruimten, elders gaat het om achterkanten, inpandige 'kamers' of overhoeken

Veel ruimte voor groen is er niet, daarvoor zijn de profielen van de linten te smal. De Oude Stad is arm aan openbaar groen. Daar staat tegenover dat binnen de ringbanen geen gebrek is aan sfeer door het intensieve straatleven, de kermis, winkels en kroegen. Er liggen meer dan honderd kleine pleintjes en plantsoentjes verspreid in de Oude Stad. Die zijn vaak niet groter dan een halve hectare. De Franse driehoeken vormen knooppunten in de lange lijnen van de linten en zijn van verre zichtbaar. Linten en driehoeken geven informatie van historische en landschappelijke aard, hetgeen vooral door langzaam verkeer wordt gewaardeerd. Daaraan valt te zien hoe Tilburg geleidelijk van dorp naar stad is gegroeid. De boom, de kerk en het bijzondere gebouw op de hoek van de straat zitten vol herinneringen.

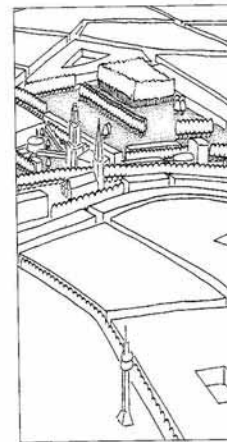
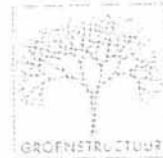
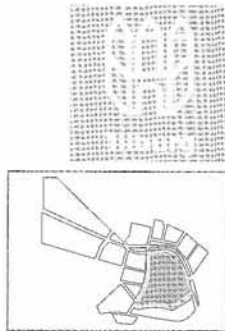
De tijden van de schaapskooien komen niet meer terug. De fiets en de auto hebben de plaats van kudde en koets overgenomen. Iedereen wil de auto voor de woning, de winkel en het werk parkeren. Daarnaast begeven dezelfde bewoners en bezoekers, eenmaal uit de auto, zich in het straatleven. Een gezellig groen decor geldt als ideaal voor verblijven en ontmoeten. Daartoe dient plaats voor bomen, struiken en gras ingeruimd te worden. Daarbij gaat het niet als bij een decor niet alleen om de grootte van het toneel. Het aantal vierkante meters groen valt in de bestaande stad niet gemakkelijk te vergroten. Ook de diepte, die de coulissen ten opzichte van elkaar suggereren, is van belang voor de ervaring van ruimte en het groene gezicht van de stad. Anders gezegd: in de Oude Stad zal niet alleen het aantal vierkante meters beplanting toe moeten nemen maar ook de kwaliteit en de continuïteit in de inrichting van de openbare ruimte. Linten met dezelfde profielen over grote lengtes, Franse driehoeken met identieke grasmatten en verblijfspleinen met gelijke bestrating van gevel tot gevel zullen de Oude Stad in de toekomst meer samenhang moeten geven. Hetzelfde is mogelijk met het stadspark de Oude Dijk, de aanloop van het centrum, de ringbanen en de Pijshaven. Die vormen door herinrichting openbare ruimten van formaat, waar je ver van je af moet kunnen kijken in een overwegend kleinschalige omgeving.

#### Meer openbaar groen

Om tegemoet te komen aan het verlangen naar een groen decor voor het woon-, winkel- en recreatiepubliek van de Oude Stad dienen zich twee mogelijkheden aan, die beide worden benut:

- 1 de openbare ruimte wordt vergroot, door een plek tot park te bestemmen en met bomen, struiken en gras in te richten
- 2 de bestaande ruimte van straten en pleinen wordt dusdanig heringericht, dat de stad een groener gezicht krijgt.

In het Structuurplan Oude Stad, het Stadsbeheerplan en de Groenstructuurschets wordt gepleit voor wijkparken op het Kromhoutterrein, in de noord-oostelijke wijk Besterd en aan de rand van het winkelcentrum. Deze claims blijven onverminderd van kracht. Om duurzaam als park te kunnen functioneren moeten er openbare voorkanten aan grenzen, anders wordt het een



achterafje, waar alles gebeurt wat God heeft verboden. Door het stadspark de Oude Dijk tot aan de Paleisring door te trekken en daar de hoofdingang te maken, komt de Schouwburg en het klooster in een aaneengesloten groen decor te staan. Zo krijgt het centrum een park dat de naam Stadspark eer aandoet en de Oude Stad als geheel een groener aanzien geeft.

Wilhelminapark en Kromhoutpark zijn wijkparken waar zuinig mee omgesprongen moet worden. De parkbomen van het Wilhelminapark worden groot en verdringen de struiken. Verkeers- en parkeermaatregelen knabbelen aan de randen. Het voorstel is: zet er een mooi hek omheen, zodat ook bij zich openende randen het park wordt gespaard. 's nachts de zaak op slot gaat en deze parel weer decennia lang kan fonkelen.

In St Anna wordt de Frateruin aan de Capucijnenstraat tot openbaar groen bestemd. Het nieuw aan te leggen Kromhoutpark zal daarnaast als wijkpark voor de wijken Karvel en Noordhoek gaan functioneren. Wanneer de mogelijkheden zich voordoen dient er bovendien een park in het noord-oostelijke deel van de Oude Stad gerealiseerd te worden. Daar is een wijkpark van enkele hectaren nodig, vanwege het grote gebrek aan openbaar groen.

De omgeving van de Pijshaven is zeer geschikt om te ontwikkelen tot woongebied. Lange zichtlijnen en de sfeer van het water geven er een apart karakter aan. De oevers behoren over de volle lengte van bomen te worden voorzien.

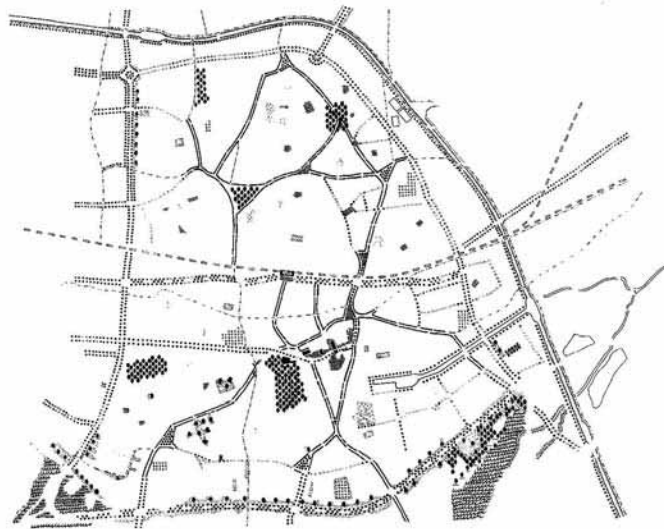
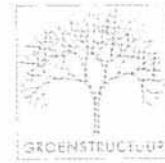
#### Een groener gezicht

De aanlooproutes van station naar centrum (Stationsstraat en Willem II-straat) kunnen een bijdrage aan de sfeer leveren. Herinrichten met bomen in het profiel en meer ruimte voor langzaam verkeer, zodat de bereikbaarheid van centrum en station wordt verbeterd, is een optie die nader onderzocht moet worden in het kader van de stationszone. Tevens verdient het aanbeveling om in dat kader plannen te ontwikkelen die de barrière voor het station slechten. Het imago, de sfeer en de oversteekbaarheid van de Spoorlaan verdienen verbetering. Ten slotte valt te overwegen om de verkeersruimte van de Hart van Brabantlaan via Spoorlaan tot en met de Nieuwe Bosscheweg meer samenhangend in te richten. Wanneer naast de zijbermen tevens de middenberm over de volle lengte van bomen wordt voorzien, ontstaat een element van formaat. Dat schept duidelijkheid voor het verkeer en geeft de Oude Stad een fraaie entree.

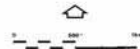
Om meer samenhang en groen in de stad te brengen wordt voorgesteld om bomen langs de Pijshaven te planten en de laanbeplanting langs de oude straatwegen Bredase- en Bosscheweg te herstellen. Langs de landgoederen aan de Bredaseweg bestaat reeds een bossfeer, langs de Reit en Zorgvlied staan grote bomen maar eenmaal voorbij Ringbaan West is er een gat in de laanbeplanting gevallen. Pas bij de Schouwburggring staan er weer bomen. Dit gat dient gedicht te worden. Daarbij moet worden bezien hoe bomen in de Bredaseweg zich verhouden tot de parkeerplaatsen en de ondergrondse kabels en leidingen. Tevens is de realisatie van vervangende parkeergelegenheden in de omgeving nodig. Dat houdt in dat er 'werk met werk' kan worden gemaakt als de straat opengaat en er veranderingen in de verkeersfunctie van de Bredaseweg optreden. Wanneer dat precies het geval is, valt nog niet te zeggen.

Bij de Bosscheweg is er slechts sprake van een kleine ontbrekende schakel,





- |  |                  |  |                     |
|--|------------------|--|---------------------|
|  | bos              |  | lint                |
|  | park/losse bomen |  | Frankische driehoek |
|  | bomenrij         |  | plein               |
|  | plantsoen        |  | begraafplaats       |
|  | sportveld        |  | fietspad            |
|  | gazon            |  | poel/beek/plas      |
|  | ruw gras         |  | moeras              |
|  | rugte            |  |                     |



wanneer het kanaal, Ringbaan Oost, de spoorlijn en de gemeentegrens elkaar tegenkomen. Plaatselijk aanvullen is hier de aangewezen weg. De recente en oudere verkeersdoorbraken, zoals Dillenburglaan, Kwaadeindstraat, Besterdring, Heuvelring, Plusstraat en Oerlesestraat worden voorzien van enkelzijdige boombeplanting, voor zover de breedte van het profiel dit toestaat. Ten slotte moet worden gewezen op de sfeerbepalende rol van bomen in straten haaks op en langs de Ringbaan Oost. Langs de Wagenaarstraat, Paulusstraat, v. Goorstraat, v. Oudenhovenstraat, v. Beverwijkstraat, Dondersstraat en v. Swietenstraat staan grote bomen, waar zuinig mee moet worden omgesprongen. Deze bomenrijen lopen bij Armhoef door tot aan de overkant van de Ringbaan Oost. Ze geven niet alleen de straat zelf maar door hun opgaand karakter ook de buurt eromheen het aanzien van een fraaie woonomgeving. Hetzelfde geldt voor de omgeving van het Rooseveltplein. Eerbied voor mooie ruimten en bomen is geboden.

**Continuïteit van de openbare ruimte**

Tilburg is geen geweldig grote stad met veel 'glamour en glitter' maar een gezellige, middelgrote provinciestad, zevende op de ranglijst van steden in Nederland. Dat uit zich zowel in het gedragspatroon als in het stedelijke weefsel. Velen verplaatsen en vermaken zich in Tilburg langs straten en op pleinen. Het is een uitdaging om aan die ruimten een stedelijke allure te geven en ze herkenbaar te maken. In de Oude Stad kan de kwaliteit van de openbare ruimte verhoogd worden door de continuïteit van de Frankische driehoeken en de linten te benadrukken. Daarom wordt in het Groenstructuurplan voorgesteld om de Frankische driehoeken en linten, voorzien van voorkanten van bebouwing, in het zonnetje te zetten. Die driehoeken liggen langs knooppunten van verkeersbewegingen en zijn voortdurend zichtbaar, zodat met een minimum aan groen een maximum effect in het aanzien valt te bereiken. Iedereen is gedwongen zich door en langs deze ruimten te begeven op weg door de stad. Vanwege inprenting in het geheugen geldt als voorwaarde dat ze allemaal dezelfde inrichting krijgen. De verkeers- en parkeer ruimte wordt verkleind en overal wordt hetzelfde materiaal toegepast. Het Korvalplein doet daarbij dienst als referentiepunt. Enkele jaren geleden stond er op dit plein nog een benzinstation. Dat is verleden tijd. Daarvoor was het een ruimte waarop de kerk stond en in het verre verleden was het een Frankische driehoek, waar de schapen bijeen werden gedreven. De eenheid van een ononderbroken grondvlak en een aan drie zijden duidelijk gedefinieerde voorkant van bebouwing, is redelijk intact gebleven. De nieuwste herinrichting met gras, bomen en bandijzer om de scherpe hoeken niet te verdoezelen, maakt het weer tot plein. Een vergelijkbare aanpak wordt voorgestaan in andere Frankische driehoeken zoals Transvaalplein, Rosmolenplein, Veldhovenring-Groeseindstraat en Julianapark. Het worden ongedeelde ruimten, waar je onder de bomen door kunt kijken. De Heuvel en het NS-plein vormen een uitzondering op de regel. Die houden een stenig karakter, vanwege het intensieve gebruik. Desondanks moet de verwantschap met de andere Frankische driehoeken tot uitdrukking gebracht worden. Omwille van de kermis en vanwege het gebruik als ontmoetingsplek kunnen de Heuvel en het NS-plein niet net als de andere driehoeken in bomen en gras worden gezet. Wel verdient de Heuvel een betere beplanting dan de afgetakelde linde die er anno 1992 kunstmatig in leven wordt gehouden. Die kan zonder veel problemen worden verwijderd.



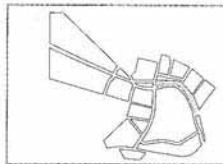
Er is een rand van bomen om deze pleinen nodig, waarmee de driehoekige grondvorm tot uitdrukking wordt gebracht. Bij de herinrichting dient er meer eenheid in de afwerking te worden nagestreefd. Door (stede)bouw- en verkeerskundige maatregelen worden de wanden en het grondoppervlak versterkt. Enkele representatieve groenelementen geven sfeer in de stenige omgeving. De Heuvel en het NS-plein vormen als het ware een tweeling. Een bomenrij langs de Heuvelring versterkt het verband.

De belangrijkste linten worden herkenbaar gemaakt door continuïteit in de inrichting. Dat wil zeggen een ononderbroken profiel van voorgevel, stoep, straat, stoep, voorgevel. Verspreid kunnen er hier en daar, waar de ruimte dat toelaat, leilindes voorkomen. Deze bomen zijn zeer geschikt voor smalle straten, omdat ze geknot worden en daardoor weinig ruimte in beslag nemen. Wel moet er op worden toegezien dat er nieuwe soorten lindes geplant worden, die zo min mogelijk sap afscheiden, zodat onder de bomen rustig geparkeerd kan worden. Als de strategisch belangrijkste linten gelden die, welke doorgaan tot over de ringbanen: Korvelseweg, Broekhovenseweg, Bisschop Zwijzenstraat, St. Josephstraat, Hoevensweg, Koestraat, Veldhovenring, Groeseindstraat, Hoefstraat, Goirkestraat en Hasselstraat. Die komen in aanmerking voor herprofilering. Er wordt aansluiting gezocht bij verkeers- en rioolmaatregelen, om de linten meer continuïteit te geven. De minder belangrijke linten, die geen doorgaande functie (meer) hebben, alleen van betekenis zijn voor de omringende woonomgeving maar wel als gegroeide linestructuur in het Stadsbeheerplan zijn opgenomen, zoals het noordelijke deel van de Hasselstraat, Enschotsestraat en de Nieuwstraat, krijgen een lagere prioriteit. Indien mogelijk worden fietsroutes aan linten gekoppeld. Vrijliggende fietspaden zijn in de smalle linten moeilijk realiseerbaar vanwege ruimtegebrek. Er dient een evenwicht gezocht te worden tussen autoverkeer, veilig fietsen en fraaie linten.

Ten slotte dragen ook de ringbanen het nodige bij aan de continuïteit van de openbare ruimte. Vaak worden de ringbanen in één adem genoemd. Het gaat om een echte ring, hetgeen in de zogenaamde city-ring (Noordhoeking, Schouwburgring, Heuvelring) niet verwezenlijkt kan worden, door gebrek aan eenheid in het profiel. Toch bestaan er tussen de ringbanen subtiele verschillen in profiel en sfeer. De Ringbanen Noord en Oost vormen een stadsweg met wanden van bebouwing en bomen in de verharding. Ringbaan Zuid heeft het karakter van 'parkway', met zachte krommingen en een wisselend zicht over groene ruimten. Bij de overgang van Ringbaan Noord en Oost naar Quirijnstoklaan wordt gestreefd naar een rotonde, die de poort tot de Oude Stad markeert. Nieuwe bomen langs de Ringbanen Noord en Oost vervolmaken het beeld.

### KANAALZONE 3.1.1

Ingeklemd tussen de Ringbanen Oost, Noord en het Wilhelminakanaal ligt een smalle strook industrieterrein. De industriehallen staan rug-aan-rug, zonder opsmuk door groen. Het is een puur functionele verkaveling. Oorspronkelijk betrof het zware industrie, gebonden aan vervoer over water, en daardoor gericht op het Wilhelminakanaal. Nu wordt de industrie meer en meer op de weg gericht en verschijnen er representatieve gebouwen aan de Ringbaan Noord. De kade van de Lovense Kanaaldijk werd enkele decennia geleden voor het laatst gebruikt en ligt er nu verlaten bij.

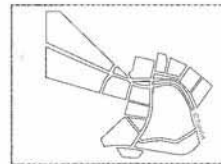


21



Het voorstel: trek de kade en de oever in de recreatieve sfeer. Het voorgestane beeld is: fietspaden op de kade en langs de binnenbocht integraal een rij bomen. Daarvoor hoeven slechts enkele schakels toegevoegd te worden. Onder de bomen hoort geen onderbeplanting te staan. Zo blijft het water zichtbaar. Het sportterrein van Noad zou zo lang mogelijk sportterrein moeten blijven, zodat op den duur uitruil met een centraal wijkpark in het noord-oostelijke stadsdeel mogelijk wordt.

### 3.1.2 ARMHOEF, JERUZALEM EN KONINGSHOEVEN



Achter Ringbaan Oost ligt een wisselend woon-, haven-, sport- en werkgebied, geflankeerd door het kanaal. De isolatie is groot, plaatselijk is het gebied versnipperd. Armhoef heeft een residentiële sfeer met een karakter dat vergelijkbaar is met de overkant van de ringbaan maar ook met Zorgvlied aan de andere kant van de Oude Stad. Een centraal gelegen plantsoen en volwassen bomen in brede straten maken er een fraai woongebied van.

De omgeving van de Piushaven kan meer en meer bij het wonen worden betrokken, zeker wanneer de rioolwaterzuivering aan de overkant van het kanaal wordt verplaatst. De oever dient net zo strak te worden als de kanaaloevers, begeleid met bomen en een ruwe berm.

Jeruzalem heeft een mengsel van woningen en bedrijven. De woningen staan strak in het gelid, met hier en daar bomen als wachters van de wijk. Het geheel ademt een strenge sfeer. Naar het kanaal en de haven wordt het rommelig. Daarin komt verbetering wanneer de rioolwaterzuivering aan de overkant wordt verplaatst. Dan is de weg vrij voor een front met allure.

De Koningshoeven is een gefragmenteerde plek. Resten van een landelijke lintbebouwing, beekdalen, sportvelden en industrie staan direct naast elkaar. Enige versterking van de sfeer verdient aanbeveling. Dat moet nader uitgewerkt worden. Waarschijnlijk is een groene ruimte rond het beekdal het meest op zijn plaats.

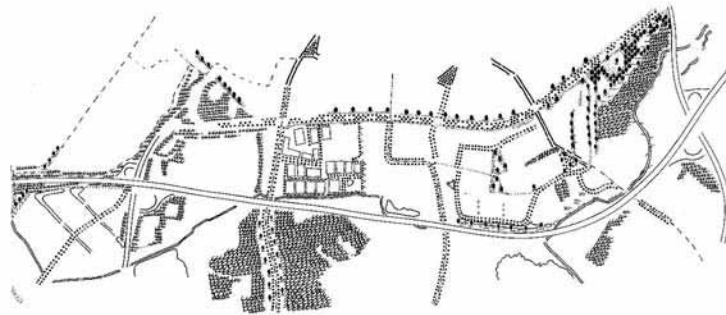
### 3.2 DE ZUIDELIJKE STADSRAND

Kenmerk van het gebied achter de Ringbaan Zuid is de snelweg A-58, die de banden met het landschap doorknipt. Linten en beekdalen hebben geen doorgaand karakter meer. Tussen grootschalige infrastructuur ingeklemd liggen enkele werk- en wooneilanden en het Leypark. De Ringbaan Zuid werpt als een parkway af en toe een glimp tussen de coulissen van beplanting, die de eilanden omarmen. De isolatie wordt als positief punt opgepakt, door voor al die activiteiten aparte 'kamers' te maken, met groen en infrastructuur daartussen. Het werkgebied De Katsbogto wordt op het centraal gelegen beekje van dezelfde naam betrokken. Het Laar is stevig in groen verpakt. Stappegoor vormt een onderwijsgebied, voorzien van een losse verzameling instituutgebouwen, omgeven door sportvelden. Daar moet je doorheen kunnen blijven kijken. Groenewoud wordt afgemaakt en het Leypark wordt extensief en ecologisch beheerd als bospark.

Groenewoud is gegroeid rond de kerk aan het lint Broekhovenseweg-Oude Hilvarenbeekseweg. Steeds zijn er nieuwe buurten aan vastgehaakt, ieder met een eigen sfeer en patroon. Dat gebeurde met grove stekken. Grote wegen, voorzien van bomenrijen, zorgen voor de verbindingen. Bij een uitdijende wijk krogen de bomen en het lint het zwaar te verduren. Nu is het

22



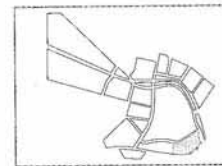


- |  |                  |  |                     |
|--|------------------|--|---------------------|
|  | bos              |  | lint                |
|  | park/losse bomen |  | Frankische driehoek |
|  | bomenrij         |  | plein               |
|  | plantsoen        |  | begroefplaats       |
|  | sportveld        |  | fietspad            |
|  | gazon            |  | poel/beek/plas      |
|  | ruw gras         |  | moeras              |
|  | rugte            |  |                     |



een lappendeken, bestaande uit verschillende bebouwings- en beplantingsvormen, ingeklemd tussen Ringbaan Zuid en A-58. Zowel lint, plein, kerk, ringweg als stadsrand zijn verantwoordelijk voor de samenhang tussen de buurten. Om de lappen te kunnen waarderen moet de structuur helder worden. Daartoe dienen de hoofdlijnen een uitgesproken beeld te krijgen

### 3.2.1 GROENEWOUD



Het centrale deel van Groenewoud heeft rechte straatjes en grote achtertuinen (Broekhoven). Hier is de openbare ruimte sober en doelmatig ingericht (rondom het Pater van den Elsenplein). Een tweede deel lijkt beïnvloed door de idealen van de tuinstad (omgeving Arendlaan). Dit stuk is sierlijk van opzet, heeft gebogen straten en brede sierplantsoenen. Daarnaast zijn er hofjes, gelegen aan een randweg voorzien van bomen (Bergland), aan de achterkant gescheiden door groenstroken. Hier liggen naar binnen gekeerde buurten. Ten slotte worden er op enkele voormalige sportvelden, nieuwe woningen aan straten gebouwd.

Het voornaamste knelpunt op dit moment is de onduidelijke opbouw van het wegenet. Oriëntatie is hier moeilijk, soms lijkt het een doolhof. Een voorbeeld: de Berglandweg functioneert als randweg. Plaatselijk wordt van de rand afgeweken en schiet de weg de buurt in. Dan is de oriëntatie zoek. De structuur van de wijk wordt pas helder wanneer er een doorsteek over de sportvelden naar de Jan Truijnenlaan wordt gemaakt en de Berglandweg het karakter van een rondweg krijgt. Daardoor ontstaat ruimte voor een nieuw buurtje en kan de rondweg integraal van twee rijen bomen worden voorzien, hetgeen de samenhang bevordert. Op deze wijze takken de buurtwegen er logisch op aan. De Houtvesterijstraat wordt doorgetrokken om aan te sluiten op de Dolomietenlaan.

Dit maakt het Pater van den Elsenplein met de buurtvoorzieningen tot de centrale plek van Groenewoud.

De Broekhovenseweg is in de volle lengte te smal voor bomen. Door het aanhoudende verkeer en de parkeerdruk zijn er maar enkele die overleven. Dit lint krijgt dezelfde behandeling als alle andere linten in de stad: een continu profiel met hier en daar geknotte lindes. Langs de Oude Hilvarenbeekseweg ligt een driehoek met kerk en scholen. Die wordt nog duidelijker in de bomen gezet.

Het Pater van den Elsenplein wordt opgeknapt en verkleind om als hart van de wijk dienst te kunnen doen. Groenewoud ligt geïsoleerd van de stad, waardoor de eigen kwaliteit het belangrijkste is. De centrale groenvoorziening van het westelijke deel komt langs de Groenewoudstraat te liggen, in het oosten is het de Arendlaan.

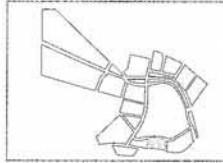
De stadsrand langs Groenewoud ontbeert samenhang. Het gaat om de oude rand waarmee Broekhoven in verbinding stond met het achterland. De meeste verbindingen zijn door de aanleg van de A-58 en de bouw van het ziekenhuis verbroken. De stadsrand is een geluidwerende voorziening. Functioneel gaat het om een geluidswal, een visvijver, een oude tuin, een bosje, een beekdal an het Leypark. Om de opbouw van de wijk te verbeteren wordt voorgesteld om de stadsrand met het beekdal meer continu te behandelen. De gordel van park, bos, plantsoen en beekdal moet daartoe als eenheid gezien, ontworpen en beheerd worden. De verbinding tussen Leypark en Groenewoud verdient verbetering.



STAPPEGOOR 3 2 2

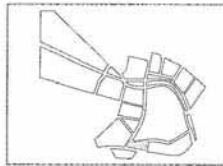
Elk onderwijsinstituut volgt in Stappegoor zijn eigen logica in architectuur en inrichting van de buitenruimte. Er gelden twee voorwaarden om de losse verzameling bijeen te houden:

- De instituten staan allemaal aan de Stappegoorweg geschakeld. Dat wordt op den duur een brede laan, die de gebouwen als kralen aan een snoer verbindt.
  - Er moet voldoende ruimte tussen en om de gebouwen open blijven. Sportvelden en tuinen vervullen hierbij een rol.
- De Tatrweg is als oude verbinding tussen stad en stadsrand ingesloten in het weefsel. Grote bomen verwijzen naar een verband aan weerszijden van Ringbaan Zuid. Door verkeersmaatregelen is een verwarrende situatie ontstaan. Je kan langs deze weg de stad niet meer in of uit. Desondanks worden er dagelijks pogingen ondernomen om de ringbaan over te steken. Omdat een onderwijsgebied veel fietsers aantrekt, is het verstandig om te onderzoeken of deze weg als fietsverbinding door kan lopen naar de Winkler Prinsstraat.



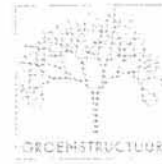
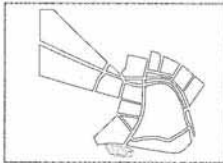
HET LAAR 3 2 3

Het verkeersknooppunt van Ringbaan West, Zuid en Blaakweg met viaducten en ruime boogstralen wekt de indruk van een snelweg. Het karakter van de ringbaan is hier verdwenen, het lijkt meer op de A-58, waar een verbinding mee wordt aangegeven. Op het industrieterrein staan grote loodsen in een enorme vlakke braakland. Het voorstel is: geef deze industrie stevige groene randen naar de ringbaan, zodat het terrein vooral op het knooppunt van A-58 en Blaakweg wordt gericht. Daarbij dienen ook aspecten van sociale veiligheid mee te spelen. De Dr. Hub v. Doorneweg mag geen 'enge' plek worden.



DE KATSBOGTE 3 2 4

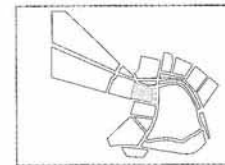
Het industrieterrein de Katsbogte is aangelegd in een beekdal met een hoge grondwaterstand. Hierdoor is een afwateringssysteem nodig. Anno 1992 grazen er nog koeien in het open landschap tegen een decor van enkele stevige bedrijfshallen en lijken de waterlopen gebiedsvreemde elementen. In de toekomst maakt het agrarische karakter van de Katsbogte plaats voor grootschalige bedrijvigheid: een nieuw landschap dat om een visie vraagt. Evenals in andere industriegebieden speelt het streven naar ecologische waarde een rol bij bepaling van sfeer en beeld. Voor dit industrieterrein is de ligging aan het Bels Lijntje en de waterloop de Katsbogte bijzonder, evenals de waterhuishouding van het terrein zelf. De vormgeving en het beheer van de oevers nemen de ontwikkeling van planten- en dierenleven tot uitgangspunt. Het samenspel tussen zakelijke bebouwing, ruige waterpartijen en de laan van de Rielseweg vormt de ruggesgraat. De beuken langs de Oude Rielseweg hebben echter hun langste tijd gehad en moeten vervangen worden.



### 3.3 DE WESTELIJKE UITBREIDINGEN

Achter de Ringbaan West liggen enkele 'moderne', naoorlogse en grootschalige stadsuitbreidingen, omgeven door grote bospartijen. Bepaald door het moment van aanleg gaat het om hoog- of laagbouw en mengvormen. Soms vormen de straten roosters, dan weer ringen en hofjes. De sfeer is de ene keer ruim en open en de andere keer besloten en kleinschalig.

#### 3.3.1 HET ZAND



Het Zand is een 'moderne' grootschalige stadsuitbreiding. Het rechthoekige stratenpatroon zorgt voor een hiërarchische opbouw van woning naar wijk, met aan de top van de piramide enkele subcentra en het winkelcentrum. Dit wordt gevormd door het Westerpark en de Westemarkt. De sfeer is ruim en open. Het straatbeeld wordt bepaald door volwassen wegbeplantingen, forse groenstroken en (voor)tuinen. Doordat de verkeersstructuur in de tijd veranderd is, zonder dat de wegprofielen zijn aangepast en doordat de hoofdweg Taxandriëbaan nog steeds niet is doorgetrokken, vormt de wegenstructuur een zwak punt. Hoewel het Zand een 'moderne' wijk is, heeft deze geen monomane maar een 'hybride' opbouw. Ook andere structuren, zowel oude als nieuwe, zijn erin opgenomen en dragen bij aan het karakter. De wijk bestaat als het ware uit 'schillen'.

Aan de oostzijde vormt de Ringbaan West de duidelijkste grens. De hoogbouw langs de Reitse Hoevenstraat vormt een rand langs de zogeheten 'Groene Long'. Dat is een overgangsgebied tussen de Oude Stad en de moderne uitbreiding. Hierin zijn de oude linten en driehoeken van de Bokhamer en Hasselt opgenomen. Deze zijn door de aanleg van Ringbaan West van de stad afgesneden. Daarnaast staan er allerlei losse bouwvolumes in het groen. In de oude hoge bomen en de beplantingen rond de instituten klinkt het gezang en gekraak van velerlei soorten vogels, die hier in de stad een plek hebben gevonden. De sfeer van ruimte en groen van de Groene Long dient mede daarom gehandhaafd te blijven.

Aan de noordzijde wordt het woongebied begrensd door losse hoge bouwstroken, die in het gras staan langs de Rueckertbaan. Aan de andere zijde van de Rueckertbaan ligt een strook langs het kanaal, die wel tot de wijk behoort maar niet als zodanig wordt ervaren. Deze strook herbergt sportvoorzieningen in het bos en grote instituten in de medische en verzorgende sfeer, die schuilgaan achter dichte randbeplantingen om tuinen. Het gaat om een aparte zone, net als de Groene Long.

Aan de zuidzijde wordt het Zand begrensd door de spoorlijn met daarlangs bedrijven, een parkstrook en een voorstadshalte. Die vormen alledrie achterkanten naar de trein. Het station Tilburg-West is tevens achterkant van de wijk; alleen bekenden weten het te liggen. In de toekomst vinden hier ontwikkelingen plaats (verdubbeling spoor, uitbreiding station, aanleg Reeshofroute, mogelijk kantorenbouw) die het wenselijk maken dat er aan deze zijde een voorkant ontstaat.

Ten slotte de westzijde. Dat is een achterkant met de potentie van een voorkant. Verlenging van de Taxandriëbaan verbetert de verkeersafwikkeling en komt tevens de wegenhiërarchie ten goede. Daardoor zal het gezicht van de wijk verbeteren.

Het groen in het Zand is stedelijk van karakter en kent veel sieraarten. Dit geldt zowel voor de wegbeplantingen als de parken en de plantsoenen. De royale opzet van de wijk komt tot uitdrukking in brede groenstroken. Daar





- |  |                  |  |                     |
|--|------------------|--|---------------------|
|  | bos              |  | iri                 |
|  | park/losse bomen |  | Frankische driehoek |
|  | bomenrij         |  | plein               |
|  | plantsoen        |  | begraafplaats       |
|  | sportveld        |  | fietspad            |
|  | gazon            |  | poel/beek/plas      |
|  | ruw gras         |  | moeras              |
|  | rugle            |  |                     |



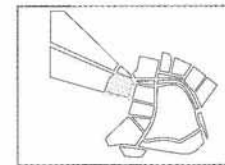
waar deze straken uit gras en bomen bestaan, dragen ze bij aan de sfeer van een 'moderne' wijk: ruim en groen. Waar het intensief te onderhouden straken heesters zijn, die voor huizen zonder voortuinen liggen, zijn ze eerder te beschouwen als snippergroen.

Belangrijk voor het beeld is de herkenbaarheid van het stedenbouwkundig concept. Het moderne, ruime en parkachtige karakter verdient versterking. Het gaat vooral om gras en losse bomen van een beperkt sortiment langs de rand, naast grote bomen in brede wegbermen en sobere maar verzorgde pleintjes en plantsoentjes. Door weginrichting op maaiveldniveau en aanpassingen in het beheer (ecologisch bermbeheer langs de Rueckerbaan en Taxandriëbaan) kunnen de diverse wegen op wijk- en bovenwijkeniveau beter onderscheiden worden.

De parken verdienen een meer architectonisch karakter. Nu is het Westerpark vooral een lofzang op de rijkdom van het kwekersassortiment. Door gerichte omvormingen kan het park ruimtelijk versterkt worden tot een eenheid die beter in de wijk verankerd ligt.



3 3 2 WANDELBOS



Het Wandelbos stamt uit de jaren zestig. Het is een modern opgezette wijk, die als het ware is uitgehakt in het dennensbos van het reliëfrijke dekzand-landschap.

Centraal in de wijk, op het snijpunt van de hoofdweg (Baden Powelllaan en Lage Witsiebaan), ligt een naar binnen gekeerd winkelplein (Paletplein). Daaromheen liggen de woonbuurten, die bestaan uit straken laagbouw. Ze vormen straten en kleine omsloten ruimten. Randen van losse hoogbouw, ingebed in het groen, vervolmaken de hiërarchische opbouw. Tot de wijk behoort naast dit moderne deel ook de villabuurt Wandelbos-Zuid. Deze

buurt heeft een eenvoudiger verkaveling, met percelen 'op maat'. De wijk wordt aan alle kanten omringd door beplantingen. Langs het Wilhelminakanaal en de Taxandriëbaan vormen overblijfselen van dennenbos dichte wanden. In de zuidoosthoek ligt het bospark het Wandelbos en aan de zuidzijde ligt het Reeshofbos. Aan de westzijde grenst de wijk aan het ecologisch waardevolle gebied de Drijflanen en aan een groen complex, bestaande uit een begraafplaats en volkstuinen. Omdat dit terrein opgehoogd moest worden voor de aanleg van de begraafplaats (waarvoor een perceel aan de Baden Powelllaan is afgegraven) is hier het karakter van het oorspronkelijke landschap verloren gegaan.

Een belangrijk deel van het openbare groen in de wijk ademt nog de sfeer van het dennenbos. Soms staan de dennen die gespaard zijn gebleven, in vlak geschoren gazons. Soms is ook het reliëf en de ondergroei van het bos bewaard gebleven. De stukjes bos en de groepjes dennen, die ver boven de lage huizen uittorenen, geven het wonen in het Wandelbos een intiem en voor Tilburg uniek karakter. Er zijn ook plekken openbaar groen waar helemaal geen bos meer valt te zien. Hier zijn vaak bomen en struiken aangeplant die je eerder in een meer stedelijke wijk of zelfs in een tuin zou verwachten. Ook de soortkeuze van de straatbomen draagt niet altijd bij aan versterking van de sfeer. De eiken langs de Baden Powelllaan passen bij het Wandelbos. Daarentegen laten de platanen langs de Lage Witssebaan de wijk op Het Zand lijken, hetgeen niet de bedoeling is.

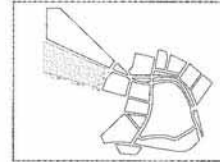
Voor de toekomst is het de vraag hoe het bosbeeld verstevigd kan worden, zodat het contact met het landschap voelbaar is. De dennebomen hebben immers niet het eeuwige leven. De karakteristieke vorm met lange stam en hoge kruin hebben ze juist gekregen omdat ze in het bos opgegroeid zijn. Bosbomen plant je niet zomaar bij. Een beheer van het bos met groeps-gewijze verjonging en een beperkt sortiment bomen, die zich op het zand thuisvoelen (dennen, berken, eiken), is onontbeerlijk. Hetzelfde geldt voor de straatbomen. Het streven is gericht op bij het bosbeeld passende lanen, die de hoofdwegen en de routes naar het buitengebied leiden.

De bewoners van Het Wandelbos hebben niet te klagen over recreatief groen. Vanuit de wijk ben je via de Zwartenseweg en, in de toekomst, via het tracé van het Bels Lijntje zo in het bos van het waterwingebied. Over de Reeshofdijk kun je naar het open landschap van de Donge en via een korte doorsteek kom je op het fietspad langs het kanaal. Deze doorsteek door de noordelijke wijkrand mag overigens wel wat verbeterd worden. Dicht bij huis zijn er het park Wandelbos, dat gekenmerkt wordt door een waardevolle exotische sfeer en het meer natuurlijke landschap van het Reeshofbos en de Drijflanen.

De Drijflanen vormen een natuurkerngebied. Maar liefst acht verschillende soorten amfibieën komen er voor. Om de ecologische ontwikkeling van het gebied mogelijk te maken en verbindingen met gelijksoortige leefgebieden te realiseren, is het noodzakelijk dat er een aantal ingrepen plaatsvindt om de biotopen voor de kikkers, padden en salamanders te verbeteren. Er dient een einde te komen aan het gebruik als rommelzone. Voor de bewoners van het Wandelbos betekent bescherming en ontwikkeling van het gebied dat er een heel bijzonder stukje woonomgeving bijkomt.



### 3.3.3 REESHOF



Reeshof is de meest westelijke uitbreiding van Tilburg. De wijk begint achter een geluidswal op grote afstand van het centrum en het einde is nog niet in zicht.

Aan de oostzijde heeft de wijk een scherpe rand langs de Burg baron van Voorst tot Voorstweg en aparte entrees voor Huibeven en Gesworen Hoek. Aan de noordkant vormt het Wilhelminakanaal de begrenzing van Reeshof. De zone tussen het woongebied en het fietspad langs het kanaal is deels ingericht met waterpartijen. De begroeiing moet nog tot ontwikkeling komen, maar kan dan een waardevolle aanvulling vormen op de extensief beheerde bermen aan weerszijden van het kanaal en daaraan grenzende gebieden met ecologisch beheer.

Aan de westzijde vormt de Donge een bijzondere ontwerpogave. Het Dongedal en de stroom zelf vragen aanpassing en natuurontwikkeling om de in het Ontwerp-Streekplan Noord-Brabant (1991) voorgestane ecologische structuur tot stand te brengen. Tegelijkertijd zal het stroomgebied hier een aantrekkelijke stadsrand moeten vormen voor Reeshof, waar kinderen hun hart kunnen ophalen aan de 'wildernis' en ouderen een ommeetje kunnen maken. Om beide vormen van gebruik goed tot hun recht te laten komen is een parkachtig gebied nodig, dat de functie van bovenwijken groen vervult. Gebruik voor recreatie en natuurontwikkeling vormt een ecologisch beheerde zone van 50 tot 100 meter aan weerszijden van de Donge. Voorkomen moet worden dat de beek aan beide kanten door kadés wordt omgeven of dat al het water door een grachtenprofiel wordt geperst. Dat levert een ecologische barrière, die moeilijk valt te overbruggen.

Stedebouwkundig heeft de Reeshof 'harde', stenen voorkanten en 'zachte', groene achterkanten. De oevers van de waterpartijen, die nodig zijn voor voldoende drooglegging, zijn vaak uitgegeven aan de bewoners van de aangrenzende woningen, die er hun eigen stekje aan het water maken. Het stedebouwkundig plan laat inspiratie door klassieke stedebouw zien en verschillende architectuurstijlen, van 'neo', 'geometrisch' tot experimenteel. De bestaande elementen zijn ingepast in de groene structuur met de routes voor langzaam verkeer. Van groot belang voor de leefbaarheid van Reeshof zijn de directe verbindingen met de stad. De fietsroutes op de voormalige landwegen (Reeshofdijk, Langendijk) sluiten aan op de hoofdwegenstructuur en behoren tot het sternet, zoals aangegeven in de nota over fietsroutes. Het gaat om navelstrengen die niet sterk genoeg kunnen zijn.

Reeshof is een heel jonge wijk met onvolgroeid groen. De nieuwe beplantingen zijn deels stedelijk, deels landschappelijk. De recent gerealiseerde en nog in aanbouw zijnde plandelen Campenhoef en Hoge Witsse zijn nog 'weilandwijken': kaal en winderig. Het succes of tekortschieten van de bestaande voorzieningen is nog niet helemaal te overzien. Het lijkt er op dat het park in Huibeven niet naar wens functioneert en aanpassing behoeft. Daarbij moet aangetekend worden dat men een park de tijd moet gunnen om tot wasdom te komen. Eerst wanneer duidelijk is hoe het wél moet, mag de bulldozer en de motorzaag in een jong park worden ingezet.

### 3.3.4 DE REIT

Kenmerkend voor de Reit is het roosterpatroon van wegen, opgespannen tussen Ringbaan West en Katholieke Universiteit Brabant (KUB), ingeklemd door spoorlijn en Bredaseweg. Hierin overheerst de oost-westrichting. Een



universiteitsgebouw vormt de schakel tussen aan de ene kant de centrale as van de Prof. Cobbenhagenlaan, met een begeleidende groenstrook en de TOF-fietsroute en aan de andere kant de hoofdas van het lanenstelsel van de Oude Warande. De gebouwen brengen er geleiding in aan en verzwakken de werking van de as.

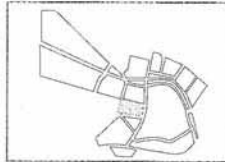
De Reit keert zich af van de spoorlijn. Toch heeft de strook tussen de flats en het spoor de functie van voorkant. Dat komt door de ligging van station Tilburg West en de voetgangersstroom die door de KUB wordt opgeroepen. In verband met aanpassingen van het station en omgeving is een verandering van deze rand geboden.

Aan de oostzijde wordt de Reit begrensd door Ringbaan West. De wijk heeft hierdoor de as in het verlengde van de Hart van Brabantlaan als hoofdentree. Aan de zuidkant zijn tegen de bebouwing aan de Bredaseweg kleinschalige woonerven gemaakt, die contrasteren met de bebouwing langs en in de as. Aan de westkant ligt de Oude Warande direct achter het universiteitsterrein. Wanneer de Taxandriëbaan doorgetrokken wordt en de lanen van het sterrebos hersteld zijn, ontstaat hier een meer formele situatie met voorkanten aan weerszijden van de KUB.

Oorspronkelijk had de openbare ruimte in de Reit vooral de functie van kijkruimte. Ter verfraaiing van de as hielden sierlijke plantsoenen met kleurrijke bomen, fleurige rozenperken en gladde gazons de ruimten tussen de bebouwing open. In de meer achteraf gelegen woongebieden werden plantsoenen en pleinen aangelegd voor de gebruiksfunctie. Dit concept is in de loop der tijd verlaten en vervangen door een informele aanleg van kleinschalige beplanting, die de ruimte tussen de bebouwing dicht groeide. Het verschil tussen de voor- en achterkant van de wijk is verdwenen.

Terugkeren naar geschoren gazons en rozenperken is mogelijk noch wenselijk. De tijden zijn veranderd en het gebruik is gewijzigd. Wel is het noodzakelijk om de beplantingen die de wijk structuur en gezicht geven (de voorkant) om te vormen. Dichte struiken in de groenstrook langs de Prof. Cobbenhagenlaan zorgden er tot voor kort voor dat de aswerking bijna helemaal ongedaan werd gemaakt. De as valt anno 1992 niet meer als een monumentale laan met meerdere rijen bomen in te richten, doordat enkele gebouwen vanuit de zijkant in het profiel prikken. Toch is versterking van allure vereist. Twee mogelijkheden dienen zich aan:

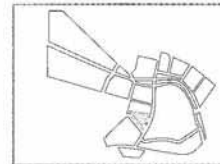
- Het verdwijnpunt van de as, de gebouwen van de KUB die verscholen gaan achter bosbeplanting, wordt geaccentueerd
- Boomgroepen in een lichtglooiend vlak scheppen steeds wisselende ruimten en vormen zodoende meer een zichtlijn dan een zichtas.



De eerste mogelijkheid speelt zich af op het privé-terrein van de universiteit en valt in gemeentelijk verband niet blijvend te beïnvloeden. De tweede mogelijkheid is realistischer. In samenhang met het ritme van bebouwing kan een spel van dicht en open gespeeld worden. De dwarsverbindingen van de groenstrook met het woongebied ernaast, dienen geaccentueerd te worden. Visuele openheid onder de boomkruinen bevordert de sociale veiligheid van de TOF-route en nodigt uit om te wandelen. Door naast gras ook allerlei bodembedekkers te gebruiken, kan de ecologische waarde voor insecten en vogels behouden blijven.

Het beheer van het groen van de Reit hoort op een standaardniveau te geschieden. Voor intensief te onderhouden elementen zoals de nog aanwezige rozenperken kan dit betekenen dat wanneer de heesters aan vervanging toe zijn, ze vervangen worden door minder intensieve verzorging eisende planten, zoals bijvoorbeeld botanische rozen.

### 3.3.5 ZORGVLIED EN DE BERKDIIK



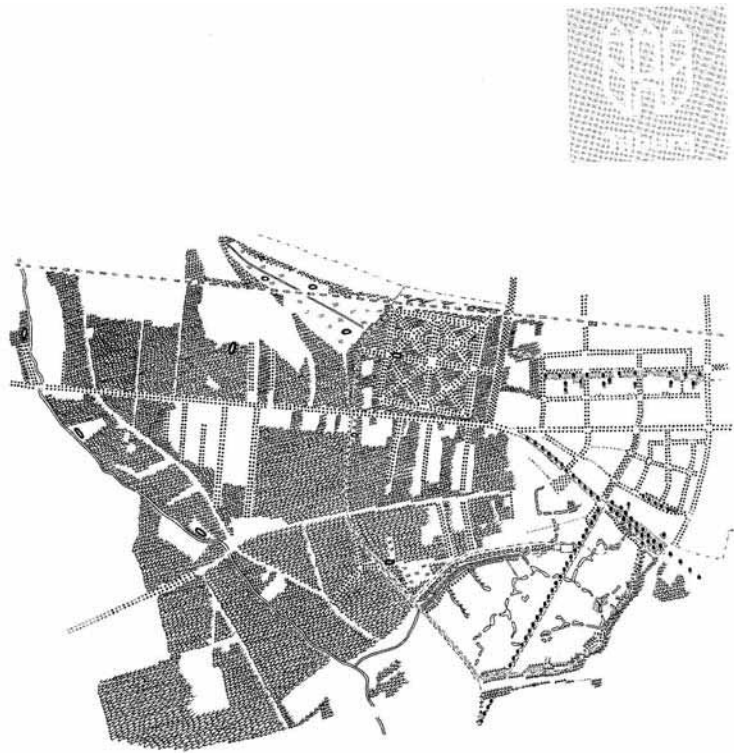
Zorgvlied en De Berkdijk bestaan uit vier verschillende delen. De westelijke 'punt' tussen Bredaseweg, Gilzerbaan en Baroniebaan bestaat uit losse gebouwen in een parkbosachtige 'setting'. Tussen de Gilzerbaan en de Vierwindenlaan ligt een buurt met doorzonwoningen aan doodlopende straten (woonerf), voorzien van tuintjes. Villapark Zorgvlied heeft een monumentaal stratenpatroon met assen en plantsoenen op de kruisingen. Het karakter is voornamelijk residentieel, als zodanig vergelijkbaar met Armhoef langs Ringbaan Oost. De Berkdijk is een buurt aan de voormalige stadsrand met een eenvoudige opbouw van evenwijdige straatjes. Aan de oostzijde van Ringbaan West komt een buurt met soortgelijke kenmerken voor (Rooseveltplein e.o.). Aan de noordzijde vormt de Bredaseweg de grens en aan de oostzijde ligt Ringbaan West. De ringbaan is hier minder een rand dan elders, omdat assen van het formele stratenpatroon van Zorgvlied zich over de ringbaan doorzetten, hetgeen ook in Armhoef het geval is. Aan de zuidwestzijde is de Baroniebaan de grens. Bij De Berkdijk ligt er een brede groenstrook tussen de bebouwing en de weg. De groenstrook is door een rand van heesters en bomen ruimtelijk van de weg gescheiden. Verder naar het noordwesten heeft de Baroniebaan meer het karakter van een parkweg, losliggend in het groen. De grenzen tussen de vier wijkdelen zijn de Gilzerbaan en de Vierwindenlaan, beide overgedimensioneerde wegen met een sterk scheidend karakter, en de Zouavenlaan/Burgemeester van de Mortelplein. Het plein vormt de verbinding tussen Zorgvlied en De Berkdijk.



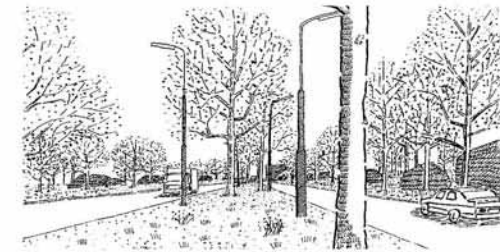
Elk van de vier delen heeft een eigen sfeer, bepaald door samengaan van bebouwing en beplanting. Dit moet zo blijven.

Zorgvlied wordt gekenmerkt door zijn sierplantsoenen en lanenstructuur. Op de lange termijn moet ernaar gestreefd worden de boomsoorten van de verschillende lanen met de ruimtelijke structuur beter in overeenstemming te brengen.

Het Burgemeester van de Mortelplein, dat eigenlijk een groot plantsoen is, verdient op de kop een verhard plein, om de versnippering tegen te gaan. Daarmee wordt de entree van de wijk gemarkeerd en kan het intensieve gebruik beter worden opgevangen. Het Burgemeester Jansenplein wordt weer een sierplantsoen. De Vierwindenlaan kan versmald worden door een middenberm te maken en deze te beplanten. Hierdoor past de weg in de sfeer van Zorgvlied en wordt tegelijkertijd de fietsroute in aansluiting op de



- |  |                    |  |                     |
|--|--------------------|--|---------------------|
|  | bos                |  | lint                |
|  | park / losse bomen |  | Frankische driehoek |
|  | bomenrij           |  | plein               |
|  | plantsoen          |  | begraafplaats       |
|  | sportveld          |  | fietspad            |
|  | gazon              |  | poel / beek / plas  |
|  | ruw gras           |  | moeras              |
|  | rijsle             |  |                     |

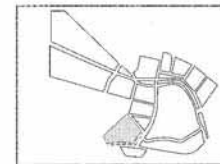


Blaak sterker. De Gilzerbaan krijgt in het stedelijke gebied laanbeplanting, net als de Bredaseweg, waardoor de stadsdelen beter aan elkaar worden geknoopt.

De beplantingen langs de Baroniebaan worden zodanig omgevormd dat er een parkachtig beeld ontstaat, zonder scherpe grenzen naar de weg en de wijk. Zo zal de Baroniebaan een verbindende naad tussen Zorgvlied, De Berkdijk en De Blaak worden.

Het uitgesproken stedelijke groen in het centrum van de wijk, met een hoog onderhoudsniveau, dient zich te onderscheiden van het eenvoudige en meer extensief beheerde groen langs de rand.

### 3 3 6 DE BLAAK



De Blaak heeft een afwijkend stedenbouwkundig concept en een geïsoleerde ligging in het groen. Beide kenmerken zijn typisch voor een wijk uit de jaren zeventig. Een rondgaande hoofdweg ontsluit straatjes en woonerven, waaraan losse woningen en rijtjeswoningen in uiteenlopende bouwstijlen staan. Door de cellulaire opzet ontbreekt hiërarchie en oriëntatie. Vijverpartijen slingeren door de wijk en zorgen zodoende voor afwatering. Veel vijvers hebben oevers die aan de tuinen van particulieren grenzen. Het belangrijkste doorgaande element in de wijk is de fietsroute het Dongepad, op het tracé van een voormalige spoorlijn. De uitgegroeide boombegroeiing langs het fietspad vormt een ruggegraat voor de hele wijk, de enige lange lijn van groen. Aan deze ruggegraat is het winkelcentrum gekoppeld en een strook met recreatievoorzieningen bij de Blaakboerderij. Deze strook verbindt de woonwijk met het bos van het waterwingebied.

De wijk ligt tegen de Baroniebaan aan, in de oksel van de snelweg en de Blaakweg. Een brede parkstrook met dichte beplantingen schermen de wegen aan drie zijden van het woongebied af. Aan de westzijde wordt de wijk begrensd door weilanden, die resteren van het oorspronkelijk openweidengebied. De rand van het waterwingebied vormt de visuele grens van de ruimte. Het andere tracé van het Bels Lijntje vormt de zuidwestgrens van de wijk. Recentelijk is de Blaak-Noord gebouwd. Deze uitbreiding heeft een meer eenvoudige rechthoekige opzet. Misschien wordt in de toekomst ook gebouwd in de Blaak-West. Een open zone, met daarin de waterloop de Blaakstream, wordt dan de westgrens.

Het groene aanzien van de wijk wordt bepaald door de privétuinen. Voor zover er openbare beplantingen in de buurtjes voorkomen, hetgeen niet vaak het geval is, zijn die niet van beeldbepalende betekenis. Belangrijk





voor het beeld en de sfeer van de wijk zijn: de groene ruggegraat, de randen dooraderd met fiets- en wandelpaden en de elementen die de wijk met het landschap verbinden. De vijvers zijn uit hoofde van functie en beeldkwaliteit belangrijk.

Een nieuw aan te leggen fietspad moet de wijk in het noordoosten verbinden met de Oude Stad. Dat vraagt om het openen en overzichtelijker maken van het groen in deze hoek. Kruij-door-sluip-door-paden zijn niet erg veilig in sociaal opzicht.

Het openbare groen bestaat uit landschappelijke beplantingen en inheemse soorten. Door de ligging van de Blaak tegen het waterwingebied mogen er geen chemische middelen toegepast worden. Ecologisch beheer vergroot de mogelijkheden voor verbindingen met het landschap. Het beheer is gericht op natuurontwikkeling en -beleving dicht bij huis. Wanneer de Blaak-West gebouwd wordt, zullen de benodigde waterpartijen een ecologische functie krijgen. De Blaakstream wordt als landschappelijk element ingezet door vergroting van de waterafvoerende functie. Het Bels Lijntje is met zijn spontane begroeiingen ook van ecologische waarde en werkt als verbindend element tussen verschillende biotopen.

De randbeplantingen en de zone langs de Blaakstream versterken de ecologische structuur van bos, open ruimten, moeras en poelen.

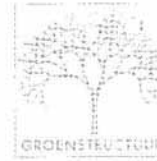
#### TEN NOORDEN VAN HET KANAAL 3.4

Ten noorden van het Wilhelminakanaal ligt een drietal grote wijken, een paar kleinere buurten en een drietal grote industriegebieden: Vossenbergh, Kraaiven en Loven. Stokkasselt, Heikant, Quirijnstok en Loven zijn tussen 1964 en 1970 gebouwd. Dat gebeurde in een snel tempo. Het oude landschap ging op de schop en speelt momenteel geen rol meer in de openbare ruimte. Kraaiven is enkele decennia geleden uitgehakt in bospercelen, die de rand vormen en Vossenbergh is zeer recent aangelegd in een kaal landschap.

De woonwijken zijn modern van opzet: een rechthoekig wegstelsel is voorzien van stempels van laagbouw. De hoogbouw moet de rand markeren en plotseling accenten leggen. De opzet is ruim. Er is sprake van voldoende openbaar groen. In de stempels worden telkens smalle plantsoenstroken herhaald. De hoogbouw staat meestal vrij in de ruimte.

Een krachtig beeld van de openbare ruimte in de woonwijken van Tilburg-Noord ziet er als volgt uit: de plantsoenen staan vol met kleine bloeiende bomen in gras of lage heesters. Iedere buurt heeft een eigen thema, de een kiest een bepaalde kleur, de ander stelt geur of vorm centraal. Dat doorbreekt de steeds terugkerende herhaling in het noordelijke stadsdeel. De hoogbouw wordt omgeven door gras en een sober sortiment van inheemse bomen, los of in een rij. Dit laatste om ruimte en openheid in de wijk te handhaven. Het gaat bij deze sfeervorming om fijnregeling. Dit beeld valt stapsgewijs te verwerklijken, door zorgvuldig wijk- en groenbeheer.

Het is een illusie om te denken dat daarmee alle beheer- en inrichtingsproblemen zijn opgelost. Slopen van flats, deze vervangen door laagbouw, schilderen en renoveren van de resterende hoogbouw en verdichten van open ruimte lost in de woonwijken niet alle problemen op. Er blijven enkele structurele problemen in de openbare ruimte die de komende jaren om aandacht vragen.



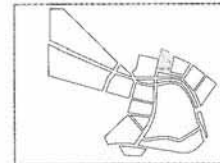
Te noemen zijn:

- de profielen van de doorgaande verkeerswegen
- de positie van de verschillende parken
- de buitenruimte rond het stadsdeelcentrum

De wegprofielen in de woonwijken van Tilburg-Noord zijn ieder voor zich te groot van opzet. Daarmee vormen de wegen belangrijke barrières tussen de uiteenlopende wijken. Versmalling van het profiel biedt pas een afdoende oplossing wanneer ook de stedenbouwkundige situatie gewijzigd wordt. Zo dient onderzocht te worden of de Vlashoffaan versmald zou kunnen worden.

De komende jaren zou het beleid erop gericht moeten zijn ieder van de wegen een eigen gezicht te geven. Daarnaast zouden veel smalle plantsoenranden langs de wegen verwijderd kunnen worden, zodat een beter overzicht ontstaat. Bij de Stokkasseltlaan vormt het prachtige bomen-dak een voor de hand liggend thema. Bij de Heikantlaan moet de brede middenberm juist open blijven, om ieder voorjaar een zee van narcissen de stad in te laten golven. Als aansluiting van de Heikantlaan op de Sweelincklaan is voor de oriëntatie (niet doorgaan maar afslaan) en markering een rotonde op zijn plaats.

#### 3.4.1 STOKKASSELLT



Stokkasselt bestaat uit drie identiek opgebouwde buurten. Langs de buitenzijde van de buurten ligt een schil van hoogbouw en het middengebied bestaat uit korte, steeds wisselend georiënteerde blokken van laagbouw. Op de hoek, tegen de laagbouw aan, ligt een open veld met scholen. De buurten worden ontsloten via een aan de buitenzijde van de laagbouw gelegen ringweg.

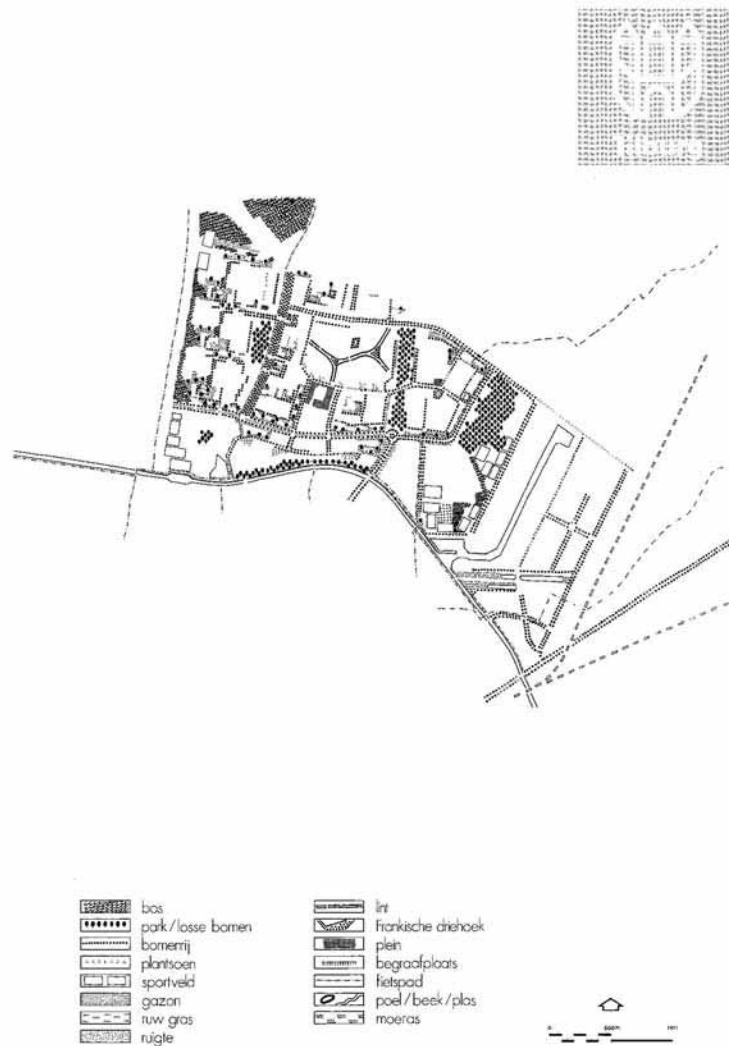
Het grootste gevaar voor de buitenruimte van Stokkasselt is de herhaling, die slaapverwekkend is. Om dit tegen te gaan zou de open ruimte rond de hoogbouw afgewisseld moeten worden door gevarieerde buitenruimten, die door een thematische inrichting familie van elkaar zijn. Nu wisselen de plantsoenen in de laagbouw nog te veel van beeld.



Het hart van de wijk wordt gevormd door het park langs de Stokkasseltlaan en het winkelcentrum. Het park wordt omgeven door hoogbouw en is in het zuiden en in het noorden begrensd door de belangrijkste toegangswegen. Het Stokkasseltpark vervult zowel een functie voor Stokkasselt als voor Heikant.

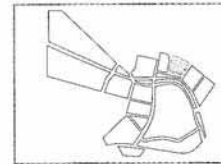
Langs de westzijde van Stokkasselt ligt een drietal bedrijventerreinen. De bedrijven, de hoogbouw en de garageblokken blokkeren de toegang tot de groenstrook langs de Gorinchemsebaan. Noordelijk van Stokkasselt ligt een klein bosgebied. Dit wordt doorsneden door het tracé van de hoogspanningslijn.

Vanuit de wijk zijn het centrale park en de parkstrook langs de Gorinchemsebaan niet gemakkelijk bereikbaar. Dit ligt verankerd in de stedenbouwkundige opzet. In de komende jaren moet hier rekening mee gehouden worden bij herinrichtingen en renovaties. De strook langs de Gorinchemsebaan kan extensiever beheerd worden, als men besluit om er een randpark van te maken. Dit moet meer een bos dan een park worden. Omvorming in die richting betekent inboeten met inheems bosplantsoen in grote vakken. Daarmee gaat het randpark zich meer onderscheiden van het centraal gele-



gen park, ieder een eigen kleur. Bij de toegangen tot de ruimten rond de hoogbouw kan de onderbeplanting verwijderd worden, zodat een open entree ontstaat. Het gras rond de hoogbouw loopt geleidelijk over in de parkstrook en het bos. Daar hoort extensiever gemaaid gras bij. Aan de noordzijde van Stokhasselt komt een aansluiting op het Noorderbos. Er moet nog bezien worden op welke wijze dit vorm kan krijgen.

3.4.2 HEIKANT



Heikant is in schillen opgebouwd rondom de oude linten en driehoeken van de Schans en de Leharstraat. Direct tegen de achterzijde van de linten staan bedrijven in een strip. Tegen de achterzijde van deze bedrijven ligt woningbouw. De woningen zijn gebouwd rond kleine hofjes en grenzen direct aan de hoofdonsluiting. Aan de overzijde daarvan ligt een reeks van vier woonbuurten en het stadsdeelcentrum van Tilburg-Noord.

Het beeld van Heikant verandert schilsgewijs. De Schans en de Leharstraat houden het beeld van een oud lint in ere. De Schans is een fraaie Frankische driehoek. Bij een herinrichting valt te overwegen of de Frankische driehoek op de hoek van de Leharstraat kan worden hersteld. Alleen aan de westkant is de Leharstraat breed genoeg aan weerszijde bomen te zetten.

De hofjes langs de hoofdonsluiting zijn voorzien van sierlijke plantsoenen. Parkeren in de hofjes mag niet ten koste van het groen gaan. De verschillende woonbuurten langs de buitenrand en de overzijde van de Vlashoffaan hebben een beeld dat overeenkomt met de buurten in Stokhasselt. De aanpak van deze buurten sluit aan bij de strategie in de voorgaande wijk.

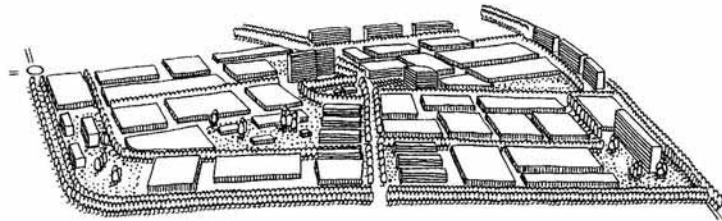
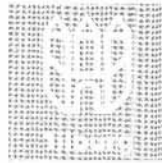
Het stadsdeelcentrum vormt een uitzondering op de regel. Het blok rond het centrum is langzaam maar zeker verdicht. Dit heeft geen helder beeld voor de buitenruimte opgeleverd. Daarnaast is zowel de relatie met het park langs het Von Weberpad als ook het verband in het fietspad verloren gegaan. Het verdient aanbeveling om een integrale stedenbouwkundige studie te verrichten naar de inrichting van het winkelcentrum, de omgeving van het Wagnerplein en de parkachtige ruimte rond het Von Weberpad.

Heikant wordt aan drie zijden omgeven door grote wegen. Voor een vierde, de Quirijnstoklaan, is een gebied gereserveerd dat bekend staat onder de naam Quirijnstoktracé. Vanaf deze grote wegen prikken precies tussen de buurten door toegangswegen naar de hoofdonsluiting.

Gezien het besluit voorlopig af te zien van de aanleg van de Quirijnstoklaan kan op dit tracé een groengebied worden aangelegd. Dit gebied moet zorgvuldig ingebed worden in de opzet van de aangrenzende buurten en dient een brug te slaan naar het buitengebied. De lengte en de openheid van het terrein bieden daartoe een goede aanzet.

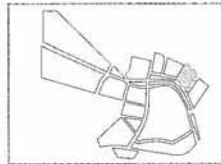






QUIRIJNSTOK 3 4 3

In Quirijnstok vlijen vier woonbuurten zich als kwadranten rond een centraal gelegen buurtcentrum. Het buurtcentrum vormt met tegenover gelegen plantsoen het hart van de buurt. Vanuit dit hart takken drie radiale wegen aan op de omliggende verzamelwegen. Waar deze radialen de rand van de wijk raken, liggen clusters met hoogbouw. Het beeld van Quirijnstok is, meer dan de voorgaande wijken van Tilburg-Noord, het beeld van een 'tuindorp' voorzien van lage huizen en ruime particuliere tuinen, meestal voor en achter.



De open ruimte in het hart dreigt dicht te slibben. Daarmee staat de kern van de wijk onder druk. Een plein aanleggen voor het winkelcentrum en de kerk, kan hierin verbetering brengen. Het centrum grenst daarmee aan de hoofdontsluiting en neemt een goed zichtbare plek in binnen de wijk. Dit wordt ook wel het Quirijnstokplein genoemd.

Alleen de oost-west lopende hoofdontsluiting zou voorzien moeten worden van een dubbele bomenrij. Voor de overige hoofdwegen is juist het asymmetrische profiel kenmerkend.

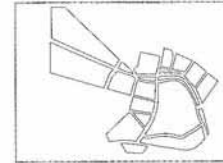
Aan de zuid- en de oostzijde wordt de wijk begrensd door de Sweelincklaan. Oostelijk van deze laan, maar moeilijk zichtbaar door de dichte begroeiing, ligt het Quirijnstokpark. Dat park staat vol bijzondere tuin- en parkbomen, herbergt een kinderboerderij en wordt druk bezocht. De toegang tot het Quirijnstokpark zou uitnodigender moeten worden, vooral in het verlengde van de Van Anrooylaan. Het park dient zich te tonen naar de Sweelincklaan.

Zuidelijk van de Sweelincklaan ligt een naar binnen gekeerd woonbuurtje. Aan de westzijde grenst de buurt aan het Quirijnstoktracé en aan de noordzijde liggen volkstuinten en hoogspanningsleidingen tussen stad en landschap. Het Quirijnstoktracé is nu nog een niemandsland maar heeft door de centrale ligging de potentie om tot een belangrijke bovenwijkse groenvoorziening uit te groeien. Enkele lange zichtlijnen, gericht op het omringende landschap, moeten daarbij open blijven.



OPCEFNSTRUCIEUUF

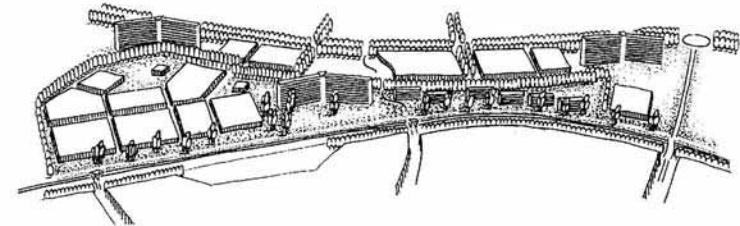
3 4 4 COMONISTENBUURT



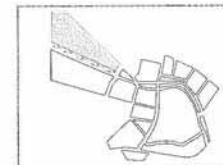
De Componistenbuurt bestaat uit twee delen, een villawijk aan de westzijde en woonbuurt met markante hoogbouw aan de oostzijde. De villabuurt is in zichzelf gekeerd en plooit zich rondom het Bizetplantsoen. Een rand van sportvoorzieningen en volkstuinten scheidt de buurt van de omgeving. Alleen een klein overgeschoten veldje biedt een uitweg naar het kanaal.

De oostelijke woonbuurt wordt gemarkeerd door drie hoge woongebouwen. Centraal in de wijk ligt de hoofdontsluiting, die als een ruggegraat werkt. Alle buurten haken hierop aan. De buurten langs de Heikantlaan keren zich naar binnen. De zuidelijke buurten zijn op het kanaal gericht. De oriëntatie van de buurt op het Wilhelminakanaal zou de komende jaren verder uitgebuit moeten worden. Om een echt Kanaalpark tot stand te brengen kan op veel plekken onderbeplanting verwijderd worden, zodat een ruimer zicht op het kanaal ontstaat.

De boombeplanting langs de hoofdontsluiting kent te veel variatie om de continuïteit als belangrijke lijn waar te maken. De inzet moet zijn: een enkelzijdige doorgaande bomenrij. Aan de oost- en de westzijde, bij de plantsoenen, zou deze rij naar de overzijde kunnen verspringen. Voorkomen moet worden dat de drie plantsoenen langs de hoofdontsluiting verder dichtgroeien met losse bebouwing. Deze plantsoenen zorgen juist voor de 'interieurkwaliteit' van de wijk.

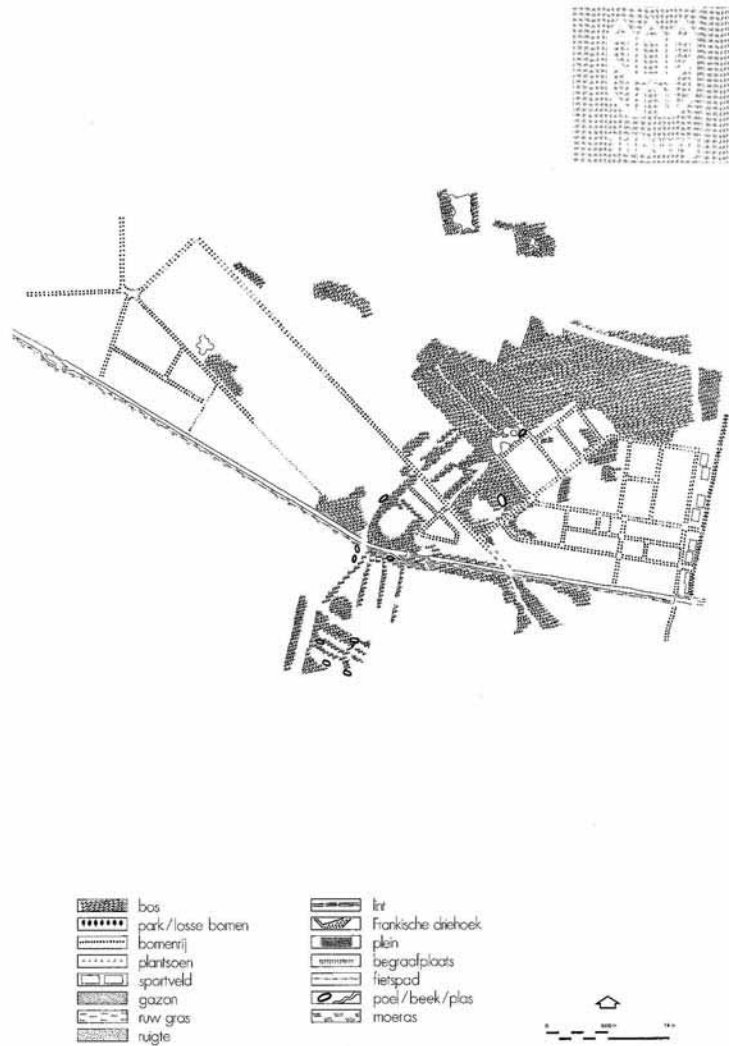


3 4 5 VOSSENBERG

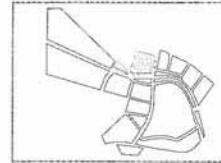


De modernste grootschalige industrie van Tilburg ligt in Vossenbergh. Aan weerszijden van de Dongensweg strekken zich grote loodsen en complexen uit, in een eenvoudige roostervormige schakeling. Het kale landschap zorgt ervoor dat de fabrieken vanuit de verre omtrek zichtbaar zijn. Alleen de centraal gelegen Dongensweg heeft laanbomen, op de terreinen is slechts enige beplanting aanwezig en het agrarische landschap is geheel open. Dit maakt het contrast tussen stad en landschap zeer extreem. De industrie zou landschappelijk beter ingepast kunnen worden.

Mede door grondwateronttrekking op het terrein en peilverlagingen in het omringende agrarische gebied is er sprake van een aanzienlijk verdroging, hetgeen tot in de verre omtrek van het noordwestelijke deel van Tilburg merkbaar is. Er dient nagegaan te worden hoe deze verdroging valt te stoppen. Het provinciale waterhuishoudingsplan (1991) geeft als suggestie: uitbreiding van de wateraanvoer.



### 3.4.6 KRAAIVEN



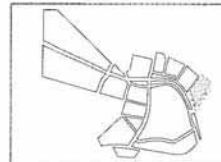
Dit industriegebied is aangelegd in een stuifduinlandschap. Een roosterachtig wegenpatroon verdeelt het industriegebied in grote rechthoekige kavels. Waar bedrijven verrijzen verdwijnt de aanwezige begroeiing, behalve op niet benutte overhoeken.

Er staan consequent bomen in brede (gras)bermen. Die vormen de groenstructuur. Groot verkeer en parkeerplaatsen knabbelen daar steeds wat van af. Wanneer Tilburg zijn imago van een moderne industriestad waar wil maken, moet het proces van afkalving van de ruimtelijke structuur gestopt worden.

Door het extensieve karakter van de onverharde delen van het industrieterrein, is ecologisch beheer de geschikte beheervorm. De bomen en bermen functioneren als verbindende elementen waarlangs 'wilde' planten en dieren zich in en door het gebied kunnen verspreiden. In het geval er een tegenstelling bestaat tussen ecologisch beheer en standaard beheer, gericht op netheid, dient er plaatselijk voor het laatste te worden gekozen.

Speciaal van belang voor de natuurontwikkeling in Tilburg is de voortzetting van de ecologische verbindingzone van poelen en bossen van het kanaal bij de sluis, via Charlotteoord, de plas aan de Walterbeekstraat naar Vossenbergh. Daar ligt de prioriteit op ecologisch beheer.

### 3.4.7 LOVEN



Het industrieterrein Loven kent twee delen: een grofmazig deel, met een rechthoekige wegenstructuur aan de noordzijde van de Gelrebaan rond het havenbekken en een fijnmaziger deel dat zich voegt rond de woningen langs de Kapitein Nemostraat en de Nautilusstraat. Loven ligt zonder enige overgang tegen het omringende landschap aan. Gezien vanuit Berkel-Enschot ontstaat het idee dat Tilburg met de achterkant in het landschap penetreert.

In het noordelijke deel zijn alle wegen beplant met een enkele of een dubbele rij bomen, afhankelijk van het feit of de situatie beplanting ter weerszijde toelaat. De beplanting wordt op veel plaatsen door inritten onderbroken. Bij het beheer van de bermen, vooral aan de rand van het terrein, zou naast netheid ook de ecologie een uitgangspunt kunnen vormen. Dit geldt eveneens voor de brede bermen en de vijvers langs de Gelrebaan. Het zicht op de bedrijfslocaties mag daarbij echter niet verloren gaan.

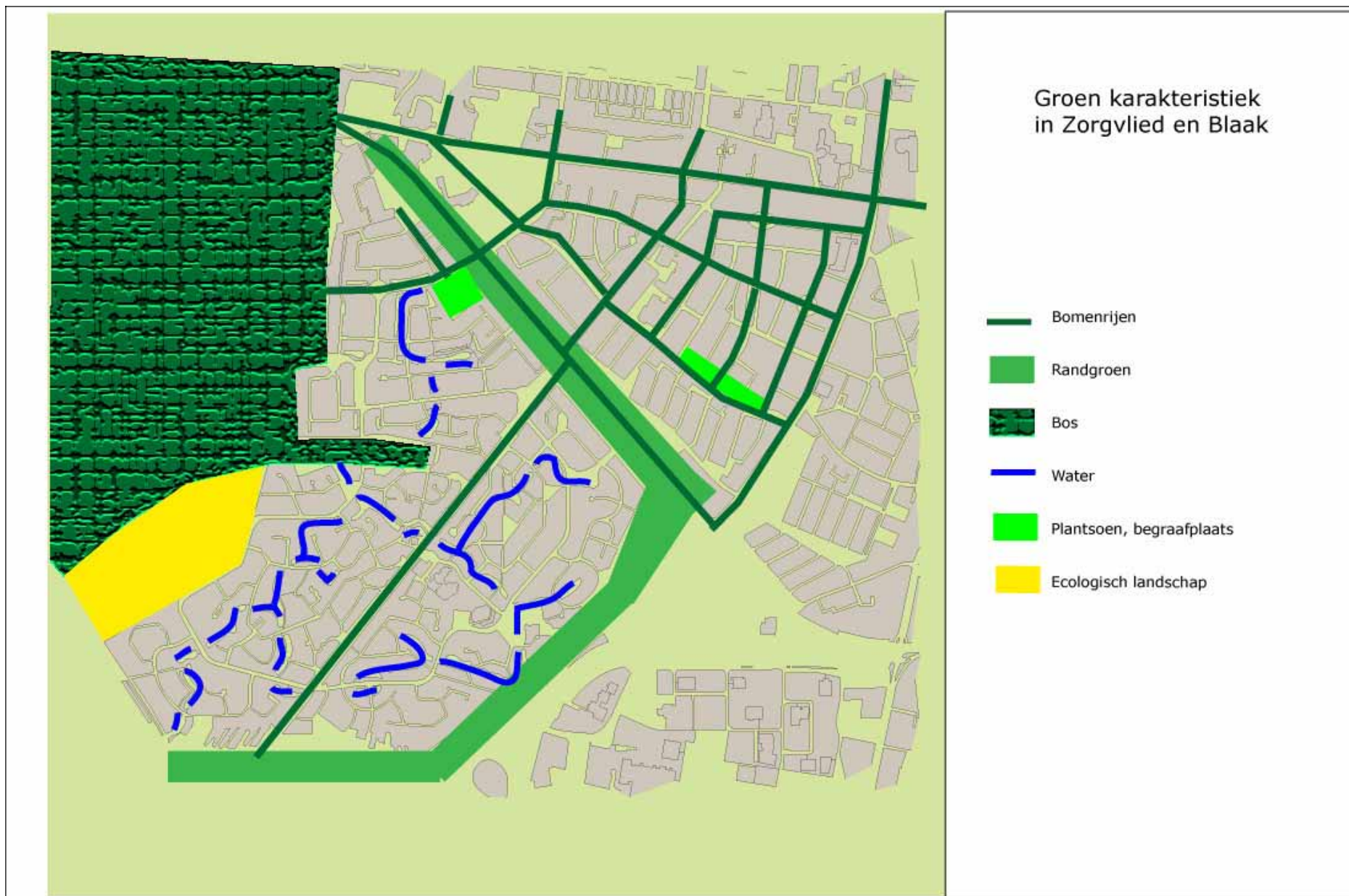
In het zuidelijke deel moet het plantsoen in het midden van de woonbuurt gekoesterd worden. Het vormt een blanke pit in deze ruwe bolster.

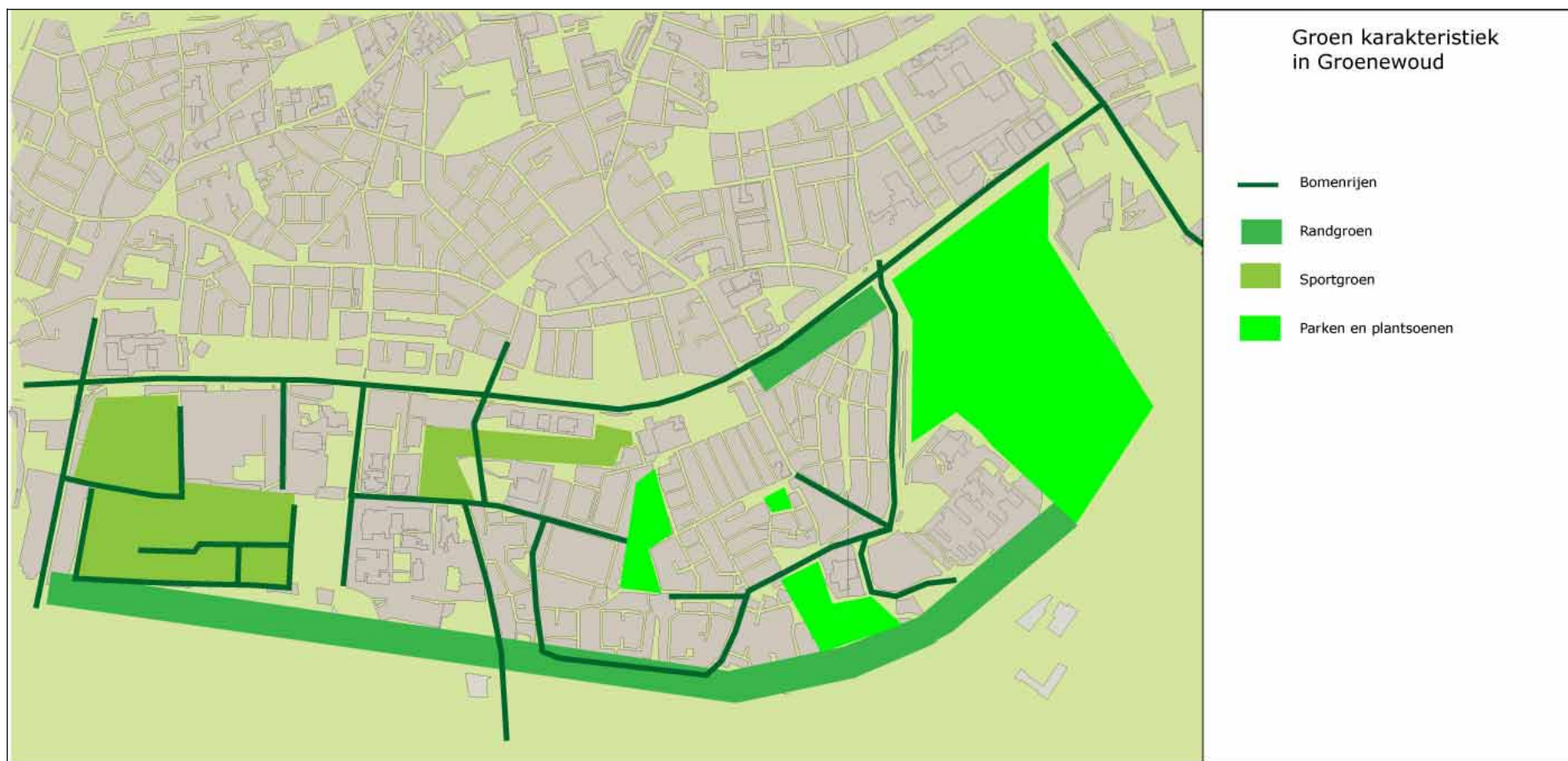


## **Kaarten huidige situatie (op basis van beleidskeuzes)**

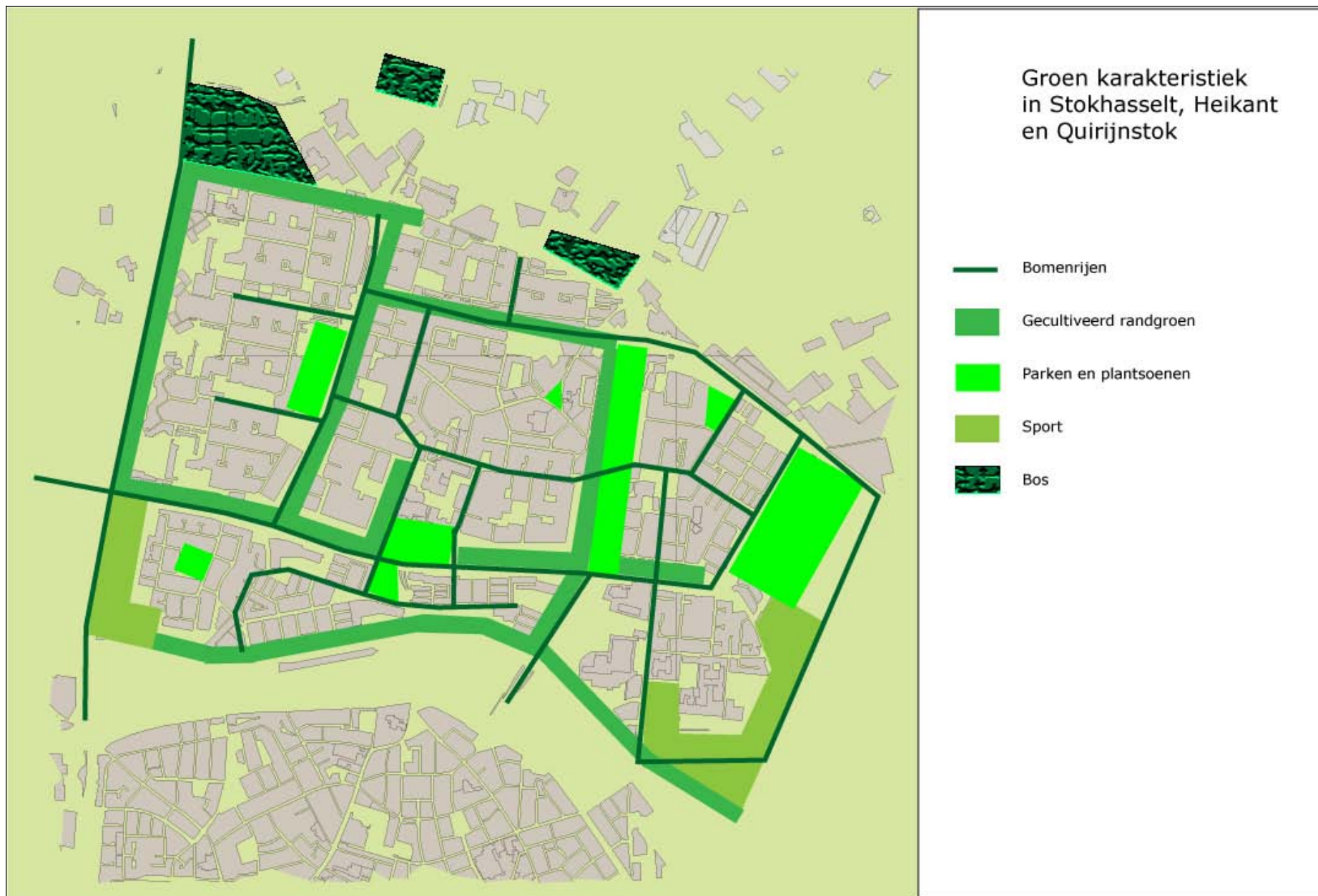






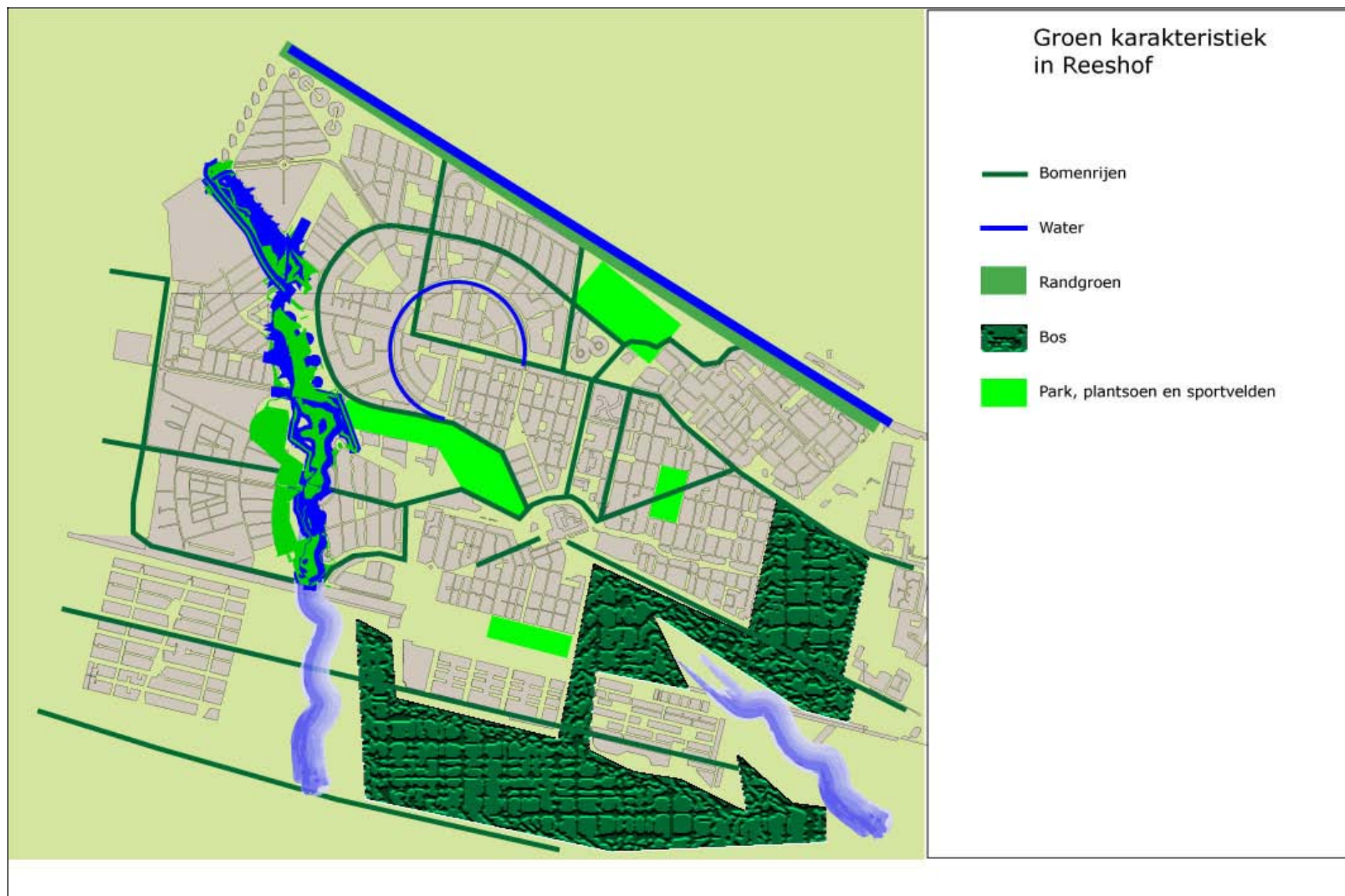


















## Literatuurlijst

- *Beheersplan Geïntegreerd bosbeheer gemeente Tilburg*, 2001 (niet vastgesteld).
- *Beleidsplan Stedelijk Groen*, gemeente Helmond, 2008.
- *Biodiversity conversation at business sites - options and opportunities*, Robbert Snep, Alterra, Wageningen UR, februari 2009.
- *De waarde van groen - groen en de stad*, ministerie LNV, VROM, WWI, de 31 grote steden, de twaalf provincies, maatschappelijk partners en kenniscentra.
- *Hoofdrapport groenbeleidsplan, naar een hoogwaardig pallet van "rood" en "groen"*, gemeente Eindhoven, 2001.
- *Innovatief groen, naar meer groene daken en groene gevels in Brabant*, provincie Noord-Brabant.
- *Juryrapport Nationale Groencompetitie Entente Florale 2007*.
- *Recht op groen, deel 2 analyse*, raad landelijk gebied, juni 2005.
- *Tilburg BoomT*, gemeente Tilburg, januari 2008.
- *Tilburg, daar leeft meer dan je denkt, een natuurlijke visie op de stad*, Henk Kuiper, Stichting Stadsbomen Tilburg, uitgeverij blad en boek, 2005.
- *Tilburg denkt groen*, beleidssamenvatting, juni 2007, gemeente Tilburg.
- *Groenontwerp Binnenstad Tilburg*, gemeente Tilburg, april 2007.
- *Groenplan Arnhem, 2004 - 2007/2015*, gemeente Arnhem, oktober 2004.
- *Groenstructuurplan Tilburg*, gemeente Tilburg, 1992.
- *Groenstructuurplan Tilburg plus, Groen en groei verweven*, 1998 (inclusief de plannen voor Berkel-Enschot en Udenhout).
- *Groenstructuurplan Utrecht*, gemeente Utrecht, 2006.
- [www.groenendestad.nl](http://www.groenendestad.nl)
- [www.doelbeelden.nl](http://www.doelbeelden.nl)









**Colofon:**  
Deze nota is een uitgave van de  
gemeente Tilburg, januari 2010.

**Layout:**

*Tekst & vormgeving:*  
Gemeente Tilburg, Planologie & Stedelijk Beleid

*Fotografie:*

Wim Hoogveld, Mischa Cillessen,  
Michel van Munster, Jan van Summeren  
en Paul Kurstjens



TILBURG